

международный научный журнал

№ 1, 233. 30.11.2023 г.

АКАДЕМИК

АСТАНА

www.journal-academic.com

“Международный научный журнал АКАДЕМИК”

№ 1 (233), 2023 г.

НОЯБРЬ, 2023 г.

Издаётся с июля 2020 года

Астана
2023

Содержание

ТЕҢІЗ КЕН ОРЫНДАРЫН ИГЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТҮРЛЕРІ Космбаева Гүлжан Тынышбаевна, Д.Ж. Аронов, Н.Е. Шаймерденов, Ә.А. Мирамбеков	4
МҰНАЙ БЕРГШТІКТІ АРТТЫРУДЫҢ ГИДРОДИНАМИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ Космбаев Г.Т., Д.Ж. Аронов, Н.Е. Шаймерденов, Ә.А. Мирамбеков	6
ПРИЧИНЫ И МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПЫТОК Ахметжанов Ернар Амантаевич, Накишев Нурлан Сембаевич	9
АДАМ РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР: МОТИВАЦИЯ, БЕЙІМДЕЛУ, ЖАНЖАЛДЫ БАСҚАРУ Алтаева Асылғаным Айдарқызы, Алтаева Нұрғаным Айдарқызы, Ануар Шырайлым Алиаскарқызы	15
ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ: ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ Сағынбекова Г.М., Муратова А.Ж.	19
МЕКТЕПТЕ АНАЛИТИКАЛЫҚ ХИМИЯ НЕГІЗІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ Өзен Акерке Бақытқызы	23
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОҢТҮСТІК-ШЫҒЫСЫ ЖАҒДАЙЫНДА АСХАНАЛЫҚ ҚЫЗЫЛШАНЫҢ ОРГАНИКАЛЫҚ ӨНІМДЕРІН ӨНДІРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ӨЗІРЛЕУ Сағынғали А.Н., Айтбаев Т.Е.	28
ИССЛЕДОВАНИЕ МЕТОДА СЕЙСМОУСИЛЕНИЯ ОТКОСА ГРУНТА ПРИ ПОМОЩИ СВАЙ, ОБВЯЗАННЫХ МЕЖДУ СОБОЙ БАЛКАМИ Адиева Анда Аскарқызы, Абақанов Танатқан Досқараевич	30
САПАЛЫ БІЛІМ - ЖАРҚЫН БОЛАШАҚ КЕПІЛІ Қыдырбай А.Б., Мырзамет Д.Д., Исмаилова Р.Б.	40
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ПИЩЕВОЙ ПРОДУКЦИИ С ПОМОЩЬЮ СТАНДАРТИЗАЦИИ В СТРАНАХ ЕС И В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН Қыдырбай А.Б., Абдрахманова М.Т., Тунғышбаева У.О.	44
СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ СТАРТАПОВ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ТРАНСФОРМАЦИЮ ОБЩЕСТВА Баймухамбетов Еркебулан Қайнарқанович	48
РОЛЬ СЕВООБОРОТОВ В УСТОЙЧИВОМ ЗЕМЛЕДЕЛИИ В УСЛОВИЯХ СЕВЕРНОГО КАЗАХСТАНА Культаева Д.С.	52
БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ОҢ ЖӘНЕ ТЕРІС ЖАҚТАРЫ Исмаилова Р.Б., Таукенова Қ.Т., Құрманбекқызы Ұлжан, Амит Акнұр	56
МҰНАЙ МЕН МҰНАЙ ӨНІМДЕРІН ТАСЫМАЛДАУДЫҢ НЕГІЗГІ ТҮРЛЕРІ Хамит Бисұлтан Эльбрусұлы, Сұлтан Раушан Темірбекқызы, Бримжаров Ислам Серикғалиевич, Космбаева Гүлжан Тынышбаевна,	60
ҚАБАТТАН МҰНАЙДЫ БЕТТІК БЕЛСЕНДІ ЗАТТАР (ПАВ) ЕРІТІНДІСІМЕН ЫҒЫСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ Хамит Бисұлтан Эльбрусұлы, Сұлтан Раушан Темірбекқызы, Бримжаров Ислам Серикғалиевич Космбаева Гүлжан Тынышбаевна	64
ТЕНДЕНЦИИ ЯЗЫКА В СОВРЕМЕННЫХ МЕДИЙНЫХ КУЛЬТУРАХ: АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ АНГЛИЙСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ Сағимбаева Гульнур Сейітқановна, Айдынғали Анель Султанғалиевна	67
ОТНОШЕНИЯ КНР И КАЗАХСТАНА В РАМКАХ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ: РАЗВИТИЕ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ Гашимова Алия Мирсамед кызы	74
МОБИЛЬДІ РОБОТТАРҒА АРНАЛҒАН НАВИГАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕ ӨЗІРЛЕУ Жақупбеков Темирлан Сымбатұлы, Қасимова Ботағоз Рахметоллаевна	78
ДЕНГЕЙЛЕП САРАЛАП ОҚЫТУ НЕМЕСЕ ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ Қуан Құлаш, Бекетова А.К.	82
ТЕҢІЗ КЕН ОРЫНДАРЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІСТЕР С.С. Шукирова, Д.Ж. Аронов, Н.Е. Шаймерденов, Ә.А. Мирамбеков	86
КАЗАХСТАНСКИЙ ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ВЫЯВЛЕНИЕ КРИТЕРИЕВ И ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРАВОВЫХ ПРОБЛЕМ Байхадулин Дамир Болатович	88
БІЛІМ АЛУШЫНЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫС ҚАБІЛЕТІН ДАМУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР Мугайдина Индира Бекболатовна, Бекетова А.К.	97

ТЕҢІЗ КЕН ОРЫНДАРЫН ИГЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТҮРЛЕРІ

Ғылыми жетекші:

Космбаева Гүлжан Тынышбаевна
gulzhan_67@mail.ru

Д.Ж. Аронов, Н.Е. Шаймерденов, Ә.А. Мирамбеков
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе Өңірлік университеті,

Техникалық факультет, мұнай-газ ісі білім беру бағдарламасының студенттері

Аннотация: Қазақстан аумағында 200-ге жуық мұнай және газ кен орындары орналасқан. Қорлардың жалпы көлемі 11-12 млрд тоннаға бағаланады. Бұл ресурстардың 70% - ға жуығы Қазақстанның батыс облыстарында шоғырланған.

Кілт сөздер: мұнай, теңіз, қайраң, теңіз, бассейн, игеру, блок, геология, мұхит.

Мұнайдың ең көп мөлшері қайраңда. Барлық мұнай қорларының төрттен бірі қайраңда, ал жартысы газда орналасқан. Кен орындары біркелкі бөлінбейді: ең үлкен қорлар Баренц теңізінде (49%), одан кейін Қара теңізде (35%), сәл кішірек — Охот теңізінде (15%) және 1% - дан азы Балтық теңізінде және Каспий учаскесінде орналасқан

Теңізде мұнай өндірудің ерекшелігі

Құрлықтағы дәстүрлі мұнай кен орындарының қорларының азаюы саланың жетекші компанияларын бай теңіз блоктарын игеруге күш салуға мәжбүр етті. Пронедра бұған дейін ОПЕК елдері мұнай эмбаргосын енгізгеннен кейін жетпісінші жылдары өндірістің осы сегментін дамытуға серпін берілгенін жазған болатын.

Мамандардың келісілген бағалауы бойынша, теңіздер мен мұхиттардың шөгінді қабаттарында орналасқан болжамды геологиялық мұнай қоры жалпы әлемдік көлемнің 70% - на жетеді және жүздеген миллиард тоннаны құрауы мүмкін. Бұл көлемнің шамамен 60% - ы сөре учаскелеріне тиесілі.

Қазіргі уақытта әлемдегі төрт жүз мұнай-газ бассейндерінің жартысы құрлықтағы континенттерді ғана емес, сонымен қатар қайраңды да қамтиды. Қазір Дүниежүзілік мұхиттың әртүрлі аймақтарында 350-ге жуық кен орны игерілуде. Олардың барлығы қайраң аудандарының шегінде орналасады, ал өндіру, әдетте, 200 метр тереңдікте жүргізіледі.

Технологияларды дамытудың өзекті кезеңінде теңіз учаскелерінде мұнай өндіру үлкен шығындармен және техникалық қиындықтармен, сондай-ақ бірқатар сыртқы қолайсыз факторлармен байланысты. Теңізде тиімді жұмыс істеуге кедергілер көбінесе сейсмиканың жоғары деңгейі, айсбергтер, мұз алаңдары, цунами, дауыл мен торнадо, мұз, күшті ағындар және үлкен тереңдіктер болып табылады.

Теңіздегі мұнай өндірудің қарқынды дамуына жабдықтар мен кен орындарын жайластыру жұмыстарының қымбаттығы да кедергі келтіреді. Пайдалану шығындарының мөлшері тау-кен жұмыстарының тереңдігі, тау жыныстарының қаттылығы мен қалыңдығы,

сондай-ақ балық аулаудың жағалаудан қашықтығы және экстракция аймағы мен құбырлар салынатын жағалау арасындағы төменгі рельефтің күрделенуіне байланысты артады. Мұнайдың ағып кетуіне жол бермеу бойынша іс-шараларды жүзеге асырумен де елеулі шығындар байланысты.

45 метрге дейінгі тереңдікте жұмыс істеуге арналған бұрғылау платформасының құны 2 2 млн. 320 метрге дейінгі тереңдікке есептелген Техника қазірдің өзінде 3 30 млн тұруы мүмкін. орташа алғанда, Мексика шығанағында үлкен тереңдікте өндіруге арналған орташа пайдалану негізінің құрылғысы 1 113 млн құрайды.

Мұнай платформаларының түрлері мен құрылымы

Дүниежүзілік мұхит кен орындарынан мұнай өндіру кезінде оператор компаниялар әдетте арнайы теңіз платформаларын пайдаланады. Соңғысы инженерлік кешендер болып табылады, олардың көмегімен теңіз түбінен көмірсутек шикізатын бұрғылау да, тікелей алу да жүзеге асырылады. Жағалау суларында қолданылған алғашқы мұнай платформасы 1938 жылы Американың Луизиана штатында іске қосылды. Әлемдегі алғашқы тікелей "мұнай тастары" деп аталатын теңіз платформасы 1949 жылы Әзірбайжан Каспийінде пайдалануға берілді.

Платформалардың негізгі түрлері:

- * стационарлық;
- * еркін бекітілген;
- * жартылай суасты (барлау, бұрғылау және өндіру);
- * өздігінен көтерілетін бұрғылау;
- * созылған тіректермен;
- * қалқымалы мұнай қоймалары.

1.Бұрғылау вышкасы; 2.Тік ұшақ площадкасы; 3.Якорьлық жүйе; 4.Корпус; 5.Палуба

Жұмысы су астындағы роботтардың көмегімен бақыланатын Бур секциялар бойынша жиналады. Болат құбырлардан тұратын бір бөліктің ұзындығы-28 метр. Борақс жеткілікті кең мүмкіндіктермен шығарылады. Мысалы, eva4000 платформасының бұрғысы үш жүзге дейін секцияны қамтуы мүмкін, бұл 9,5 шақырымға тереңдеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиет:

1. Мұнай және газ кен орындарын игеру және пайдаланудың негіздері.Мұнай және газ кен орындарын игеру және пайдаланудың негіздері. Т.К.Ахмеджанов, А.Т.Қартабай, Т.У.Қамбақов. Алматы қаласы, 2011ж.

МҰНАЙ БЕРГІШТІКТІ АРТТЫРУДЫҢ ГИДРОДИНАМИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ*Ғылыми жетекші***Космбаев Г.Т.****Д.Ж. Аронов, Н.Е. Шаймерденов, Ә.А. Мирамбеков***Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе Өңірлік университеті,**Техникалық факультет, мұнай-газ ісі білім беру бағдарламасының студенттері*

Аннотация: Гидродинамикалық әдістердің міндеті – мұнайға қаныққан нашар өткізетін қабаттардың өткізу қабілетін ұлғайту. Циклды суландыру кезінде су айдайтын және мұнай өндіретін ұңғылар түп қысымының мезгіл-мезгіл өзгеру режиміне байланысты жұмыс жасайды. Бұл әдісті жүргізу кезінде айдау және кндіру жабдықтарына көп жүктеме түседі. Жабдықтарға түсетін жүктемені бір қалыпты етіп түсіру үшін кенішті бір неше блоктарға бөлуіміз қажет.

Кілт сөдер: суландыру, гидродинамика, коллектор, кеуек, мұнай, өндіру, арттыру, өткізгіштік.

Циклды суландыру – 1964жылы технологиясы айналатын судың шығынығын мезгіл – мезгіл өзгертудің нәтижесінде қабаттан жоғары және төмен қысымды толқындар өтеді. Бұл процестің физикалық негізі мынада: кеніште (суды қысыммен айдау кезінде) қысымды көтеру кезінде мұнай төмен өткізетін қабаттарда сығылад және оның орнына су енеді. Ал қысымды төмендеткен кезде (су айдаудың қысымын азайту немесе су азайтуды тоқтату), су капиллярлы күштердің әсерінен нашар өткізетін қабаттарда қалып қояды. Ал мұнай қабаттан ығысытырылады. Циклдың ұзақтығы 4-10 тәулік және ығыстыру аймағына байланысты 75-80 тәулік дейін ұзартуға болады. Жай суландыруға қарағанда циклды суландыру әдісінің негізгі тиімді критерилері мынадай:

1. Қабатталған біртекті емес немесе жарықшақты –кеуекті гидрофильді коллекторлы болуы керек.

2. Жоғарғы коллекторларымыз мұнайға қанықан болуы тиіс.

Циклды суландыру кезінде су айдайтын және мұнай өндіретін ұңғылар түп қысымының мезгіл-мезгіл өзгеру режиміне байланысты жұмыс жасайды. Бұл әдісті жүргізу кезінде айдау және кндіру жабдықтарына көп жүктеме түседі. Жабдықтарға түсетін жүктемені бір қалыпты етіп түсіру үшін кенішті бір неше блоктарға бөлуіміз қажет.

Сүзілу ағыны бағытын өзгерту - 1968 қолданды, авторлары Сургаучев, Крылов. Бұл әдістің технологиясы мынаған негізделген: бір ұңғыға суды айдауымыз (белгілі бір уақыт бойы) оол уақыт өткесін 2-ні ұңғыға су айдауымыз, нәтижесінде сүзгілеу ағыны бағыты кзгереді.

Бұл әдістің физикалық процесі мынаған негізделген:

1. Жай суландыру кезінде өткізбейтін қабатта мұнай қалып қояды.

2. Мұнайды сумен ығыстырған кезде суға қанығу бағыты төмен дейді. ал айдау бағытын өзгерткен кезде қабаттан шамасы және бағыты бойынша өзгертетін гидродын қысым төмен болады. Осы қысым әсерінен айдалатын су нашар өткізетін қабарғаға енеді. Осының нәтижесінде ығыстырылады. Ағымның сүзілу бағытын өзгерту кезінде блоктарға бөлу нәтижесінде іске асады (ошақты суландыру)

Жоғарғы қысымды туғызу әдісі

Айдау қысымының шамасы суландырудың техно-экономикалық тиімділігіне әсер етеді. Суландыру практикасында айдау қысымын арттыру ұңғы сағасында 5-16-20МПа, ал кейбірінде 20-30-40МПа –ға дейін көтеру байқалады. Жай суландыру кезінде мұнайға қанныққан қабаттың аз ғана бөлігі (20-25%) сумен қамтылады. Ал белгілі бір қамтыу қысымында өткізетін коллекторлар суды қабылдамайды.

Айдау қысымын вертикальді тау қысымына дейін көтерген кезде суда қабылдайтын қабат интервалы қалыңдығы артады, айдау қысымы әсерінен қабылдағыштың бір сызықысыз,

бұл кезде қысымның артуына қарағанда қабылдағыштың қарқыны жоғары болады. Бұл айдау қысымы артқан сайын қабаттың жарықтары ашылады, өткізгіштері жоғарлайды инерция күштер пайда болады. Жоғарғы айдау қысымын туғызу кезінде жоғарғы айдау қысымын туғызу кезінде 2 индикаторлық сызықты көрсетуге болады.

P^1 -1-ші критикалық айдау қысымы: механика жағынан ең әлсіз қабат интервалында жарықшатардың пайда болуына немесе ашылуына әсер етеді.

P^2 -2-ші критикалық айдау қысымы арттыру арқылы жарықшақтарды үлкейтуге болады, бірнеше ірі саңылаулар жасауға болады, бұл суды жақсы дайындауға әсер етеді.

P^1 және P^2 арасындағы жоғарғы айдаудың қысымынан қодану арқылы мыналарды қамтамасыз ете аламыз:

1. Ұңғының ағымдағы дебиттік және қабат қысымын арттырамыз

2. Нашар өткізетін қабатшалардың мұнайдың интенсивті ағып келуіне байланысты өнімнің сулануын төмендетеміз

3. Нашар өткізетін қабаттың біртекті коллектордың әсерін азайтамыз.

4. Суды аз жұмсай отырып, ағымдағы мұнай бергіштікті арттырады.

Үдемелі сұйық өндіру. Бұл әдістің технологиясы мұнай өндіру ұңғыларының дебитін кезең-кезеңімен арттыруға негізделген. Бұл әдістің физикалық гидродинамикалық мәні түп қысымын төмендету арқылы жоғарғы қысым градиентін туғызуға негізделген. Бұл кезде біртекті суланған қабаттардағы қалдық мұнайлардың ағып келуін қамтамасыз етеді. Бұл әдістің тиімді қолданылуы мынаған негізделген:

1. Өнімнің сулануы 80-85%-дан жоғары болмауы тиіс.

2. Ұңғы өнімділігінің және түп қысымының жоғары коэффициенті.

3. Дебитті арттыру мүмкіндігі.

Қабаттың мұнай бергіштігін арттырудың негізгі 4 түрі:

1. Гидродинамикалық әдістер-циклды суландыру, су айдау ағыны бағытын өзгерту, айдаудың жоғарғы қысымын туғызу, сұйықты үдемелі өндіру, сонымен қатар қабаттың түп аймағына әсер ету әдістері.

2. Химиялық әдістер-активті қоспаларды қолдану арқылы суландыру (беттік активті заттар, полимерлер, сілтілер, күкірт қышқылы, мицеллярлы ерітінділер).

3. Газды әдістер – сулы, газды, циклды әсер ету, мұнайды жоғары қысымды газбен ығыстыру.

4. Жылулық әдістер – мұнайды жылу тасымалдағыштар арқылы ығыстыру (ыстық сумен, бумен), булы циклды өңдеу, қабат ішілік жану.

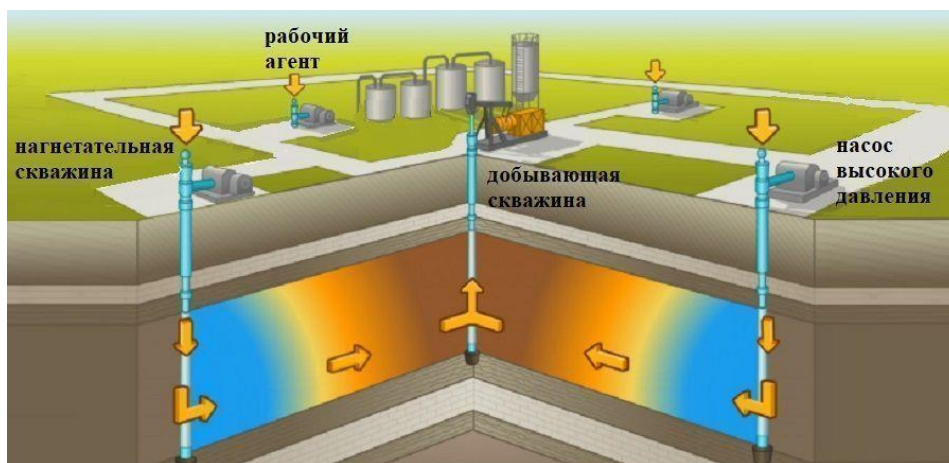
Гидродинамикалық әдістердің негізгі мақсаты-су басу үдерісіне жеке линзаларды, тұйық аймақтарды, су айдау режимдерін оңтайландыру және кен орнының ауданы мен қимасы бойынша мұнайды іріктеу жолымен қабаттың өткізгіштігі төмен мұнаймен қаныққан көлемін тарту есебінен кен орындарын су тасқынымен қамтуды ұлғайту. Бұл негізінен су басу арқылы мұнай кен орындарын игеру процесін реттеу әдістері.

Өнімді қабаттарға гидродинамикалық әсер ету әдістері әдетте бір уақытта бір-бірімен әртүрлі комбинацияларда қолданылады, ал кез келген әдістің тиімділігі басқалардың қолдану көлемімен өзара байланысты.

Қабаттың қамтылуы мен мұнай өндірісін арттыруға бағытталған бүкіл қабат жүйесіне әсер етудің аталған әдістері әрқашан ұңғымалардың қабылдауы мен өнімділігін арттыруға, сондай-ақ қабылдау және ағын профильдерін өзгертуге бағытталған айдау және өндіру ұңғымаларының шұңқыр маңындағы аймағына әсер ету әдістерімен біріктіріледі.

Оларға, мысалы, айдау ұңғымаларының жұмыс режимін және қабылдау қабілетін және өндіруші ұңғымалардың өнімділігін өзгерту әдістері (фрекинг, интервалды өңдеу, қарқынды перфорация, бүйірлік және көлденең ұңғымаларды бұрғылау және т.б.) жатады.

Айта кету керек, гидродинамикалық әдістер мұнай өндіруді арттырудың заманауи әдістеріне жатпайды, өйткені оларды жүзеге асыру кезінде мұнайды есыстыру механизмі өзгермейді. Сондықтан, осы әдістерді қолдану арқылы мұнай өндіруді 3-5% - дан артық арттыру мүмкін емес.

Сурет-1. Қабаттың мұнай бергіштігін арттыру тәсілі

Қолданылған әдебиеттер: А. Т. Қартабай Е. С. Орынғожин А.К. Есімханова “МҰНАЙ КЕН ОРЫНДАРЫН ИГЕРУ” Оқулық, Алматы, 2013 ж.

ПРИЧИНЫ И МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПЫТОК

Ахметжанов Ернар Амантаевич

*магистрант Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан*

Накишев Нурлан Сембаевич

*доцент Кафедры уголовного преследования и оперативно-розыскной деятельности
Института профессионального обучения Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан
магистр юридических наук*

Причины, по которым применение пыток остается широко распространенным явлением в таком большом количестве стран, многочисленны и связаны между собой. Для успешного противодействия пыткам в Республике Казахстан предпринимаются определенные меры превентивного характера, но, к сожалению, они недостаточно эффективны.

Эффективность мер уголовно-правового характера, которые должны логично завершиться применением наказания к виновным (одной из целей наказания является предупреждение совершения новых уголовных правонарушений как самими осужденными, так и другими лицами) полностью находится в зависимости от правильного применения уголовного законодательства.

Недостаточное применение уголовно-правовых мер противодействия пыткам приводит к оставлению лиц, совершающих эти преступления, безнаказанными, грубому нарушению принципа неотвратимости ответственности и наказания. Это является основной причиной распространенности пыток в нашей стране.

Руководители органов внутренних дел и учреждений УИС не заинтересованы в самостоятельном выявлении и пресечении фактов нарушений законности сотрудниками, в связи с наличием зависимости оценки оперативно-служебной деятельности от количества выявленных правонарушений. В этой ситуации руководитель правоохранительного органа, учреждения зачастую не является инициатором выявления и пресечения подобных фактов, а также установления всех обстоятельств совершенного правонарушения.

Пострадавшие от пыток и жестокого обращения чаще стремятся добиться справедливости с помощью юристов, работающих в правозащитных организациях. Между тем на результаты расследования указанных дел часто влияет незаинтересованность самих правоохранительных органов в обеспечении объективного подхода в расследовании указанной категории дел, обуславливающая и формальный подход к проверке фактов, указывающих на виновность лица. Сложности в досудебном расследовании вызывает и позднее обращение заявителей (например, после освобождения), когда уже потеряно время и произошла утрата доказательств, что влечет отказ в возбуждении уголовного дела, и, как следствие, происходит существенное нарушение прав и законных интересов граждан.

Даже тогда, когда расследование акта пыток заканчивается приговором в отношении виновного, наказание не всегда отражает тяжесть преступления. Трудности при доступе к правосудию приводят к тому, что многие жертвы отказываются от намерения подать заявление о применении к ним пыток или других видов жестокого обращения. В некоторых случаях они могут даже подвергнуться судебному преследованию, если их обвинения не приведут к вынесению обвинительного приговора правонарушителем. Несовершенство внутренних систем подачи жалоб и неспособность обеспечить адвокатам, организациям гражданского общества (ОГО) и независимым надзорным органам регулярный доступ во все места содержания под стражей лишают задержанных возможности получать информацию о своих правах и подавать жалобы.

Существуют в системах уголовного правосудия факторы, которые создают благоприятные условия для применения пыток. Риск применения пыток и других видов жестокого обращения существует в самых разных условиях, но особенно он возрастает тогда, когда подозреваемые или подсудимые содержатся под стражей на этапе досудебного расследования и судебного разбирательства по уголовному делу. Среди международных экспертов существует мнение относительно того, что риск применения пыток и других видов жестокого обращения является наибольшим в период непосредственно после задержания. На этом этапе досудебного расследования полиция старается получить показания о том, кто совершил преступление, с целью предоставить судебной системе доказательства, служащие основанием для уголовного преследования и вынесения приговора. При этом она старается добиться признательных показаний со стороны задержанного. В случаях, когда система уголовного правосудия в значительной мере полагается на признание вины задержанным, увеличивается риск применения пыток или в силу укоренившейся практики, или по причине отсутствия соответствующей подготовки у сотрудников полиции и нехватки ресурсов для проведения расследования законным и эффективным образом. В таких случаях сотрудники полиции могут быть заинтересованы в получении признания или нужной информации для доказательств законности задержания, а в последующем – заключения под стражу любыми способами, в том числе с помощью пыток и других видов жестокого обращения. Поэтому выявление случаев незаконного, необоснованного задержания и заключения под стражу, а также их профилактика могут в определенной степени предотвращать пытки. В связи с этим необходимо искоренить факты незаконного задержания или содержания под стражей, которые имеют место, применяя к лицам, допускающим это преступление, ст. 414 УК, предусматривающую ответственность за заведомо незаконные задержание, заключение под стражу или содержание под стражей.

Для предупреждения пыток необходимо уделять внимание процессуальным гарантиям, в том числе их закреплению в законодательстве и их практической реализации, а также обращению с заключенными и условиям содержания под стражей.

С учетом того, что большинство случаев пыток и других видов жестокого обращения имеет место на ранних этапах (арест и заключение под стражу), эффективное соблюдение процессуальных гарантий на этих этапах является чрезвычайно важным сдерживающим фактором против подобной практики. При этом требуется проделать работу, направленную на выявление фактов применения пыток и устранение причин, приводящие к продолжению практики применения пыток и других видов жестокого обращения.

В судебно-следственной практике имеют место случаи, когда подозреваемых иногда помещают под стражу до суда с целью «убедить» их пойти на соглашение о признании вины или дать признательные показания.

Еще одним фактором, способствующим сохранению практики пыток, следует признать неспособность государств обеспечить незамедлительное проведение независимой судебно-медицинской экспертизы тех лиц, которые заявляют о применении к ним пыток. Независимое медицинское освидетельствование играет исключительно важную роль в уголовном расследовании актов пыток, а также в получении потерпевшими компенсации и исключении доказательств, полученных с помощью пыток.

Стамбульским протоколом «Руководство по эффективному расследованию и документированию пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания» установлены стандарты по эффективному расследованию и документированию пыток. Для обеспечения доступа к медицинскому освидетельствованию правоохранительные органы должны руководствоваться этим международным документом. В некоторых странах вопреки международным стандартам, при проведении медицинского освидетельствования требуется присутствие сотрудников правоохранительных органов, которые совершили преступление, ответственность за которое предусмотрена в ст. 146 УК. Это препятствует заявлению потерпевшим о примененных в отношении его пыток.

Акты международного права в контексте предупреждения пыток субъектами деятельности называют различного рода учреждения и органы, общественные организации и объединения. Исходя из положений актов международного права, субъектами деятельности, в контексте предупреждения пыток, выступают различного рода учреждения и органы, общественные организации и объединения. Немаловажное место в этом процессе занимает и институт омбудсменов [1, с. 33].

В Республике Казахстан деятельность омбудсмана по правам человека регулируется Конституционным законом Республики Казахстан от 5 ноября 2022 года «Об Уполномоченном по правам человека в Республике Казахстан». Для обеспечения деятельности Уполномоченного по правам человека в Республике Казахстан создается рабочий орган – Национальный центр по правам человека (далее – Национальный центр), который является государственным учреждением.

Почти все гарантии, рекомендуемые ООН, в нашем законодательстве закреплены. В частности, в п. 5 ст. 19 Закона Республики Казахстан от 23 апреля 2014 года «Об органах внутренних дел Республики Казахстан» сказано:

«Сотрудники при реализации полномочий органов внутренних дел обязаны:

- 1) представиться и предъявить служебное удостоверение при обращении к физическим лицам;
 - 2) сообщить лицу после задержания основания его задержания, разъяснить, что он имеет право не свидетельствовать против себя и близких родственников, право на один телефонный звонок и защитника;
 - 3) сообщать о задержании физического лица его близким родственникам;
 - 4) соблюдать права и законные интересы физических лиц, не применять пытки, насилие, жестокое, бесчеловечное, унижающее достоинство обращение, умышленное причинение физической боли и нравственного страдания. Запрещается принуждать к даче показаний и признанию себя виновным в совершении уголовного или административного правонарушения» [2].
- За выполнением этих норм Закона должны осуществлять контроль начальники подразделений правоохранительных органов, а также осуществлять надзор прокурор.

В соответствии в ч. 5. ст. 14 Уголовно-исполнительного Кодекса Республики Казахстан от 5 июля 2014 года (далее-УИК) осужденные к аресту, лишению свободы могут направлять обращения о применении пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания через участников национального превентивного механизма.

Большая роль в предупреждении пыток отводится Национальному превентивному механизму. Согласно ст. 39 УИК, Национальный превентивный механизм действует в виде системы предупреждения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, функционирующей посредством деятельности участников национального превентивного механизма. В рамках своей деятельности участники национального превентивного механизма посещают учреждения и органы, исполняющие наказания.

Участниками Национального превентивного механизма являются Уполномоченный по правам человека в Республике Казахстан, а также отбираемые Координационным советом члены общественных наблюдательных комиссий и общественных объединений, осуществляющих деятельность по защите прав, свобод и законных интересов граждан, юристы, социальные работники, врачи [3].

Уполномоченный по правам человека в Республике Казахстан координирует деятельность участников национального превентивного механизма, в соответствии с законодательством Республики Казахстан принимает меры для обеспечения необходимого потенциала и профессиональных знаний участников национального превентивного механизма.

На существующую ситуацию с пытками влияют и дефицит кадров в правоохранительной системе, низкое материальное обеспечение молодых сотрудников, не имеющих опыта,

имеющая место текучесть кадров. Подобная ситуация не дает возможности планировать и проводить действенные меры профилактики этих правонарушений.

Если правоохранные органы не обеспечены надлежащими ресурсами и инструментами для расследования и раскрытия преступлений, их сотрудники заинтересованы в получении признательных показаний любыми доступными им способами.

Низкий уровень профессионализма сотрудников ОВД и других правоохранительных и специальных органов, недостаток ресурсов и инструментов не позволяют применять такие методы расследования и сбора улик, как анализ ДНК и использование доказательств, полученных при помощи видеонаблюдения. Они пытаются компенсировать улучшение показателей раскрываемости путем применения пыток.

На практике имеют место факты, когда сотрудники правоохранительных органов используют пытки и жестокое и унижающее обращение в качестве метода раскрытия преступлений с привлечением иных лиц, содержащихся в учреждениях уголовно-исполнительной системы. В большинстве случаев по направленным материалам факты применения пыток не регистрируются в связи с неподтверждением фактов, приведенных в обращении. Общественная опасность рассматриваемого негативного явления, помимо причинения увечий и вреда потерпевшему, кроется еще и в формировании отрицательного отношения общества ко всей правоохранительной системе, порождает в обществе нигилизм к правопорядку и приводит к ошибочному выводу, что насилие, жестокость и несправедливость являются естественными вещами, существующим в нашей правоохранительной системе [1, с. 35].

Статья 5 Декларации о защите всех лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, принятая Генеральной Ассамблеей ООН от 9 декабря 1975 года (далее-Декларация), предусматривает, что «подготовка персонала, стоящего на страже соблюдения закона, и подготовка других официальных лиц, которые могут нести ответственность за лиц, лишенных свободы, должна обеспечивать такое положение, при котором полностью учитывалось бы запрещение пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания» [4].

Статья 5 Декларации предусматривает, что «подготовка персонала, стоящего на страже соблюдения закона, и подготовка других официальных лиц, которые могут нести ответственность за лиц, лишенных свободы, должна обеспечивать такое положение, при котором полностью учитывалось бы запрещение пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания» [4].

По мнению Р.Р. Гизатуллина в местах лишения свободы существует постоянная угроза нарушения прав и свобод осужденных лиц, особенно угроза причинения вреда жизни и здоровью, поскольку в местах социальной изоляции находится наиболее криминализованный контингент осужденных [5, с. 24]. В этой связи А.Е. Шалагин считает, что необходимо осуществление усиленного надзора за осужденными в виде своевременных и качественных проверок их перемещения, как в жилой, так и в производственных зонах учреждения [6, с.7].

Слабому использованию профилактического потенциала уголовного законодательства способствуют и недостатки законодательного регулирования ответственности за пытки. Например, диспозиция ст. 146 УК является «расплывчатой», не совсем понятной. В частности, считаем излишним указание на цели совершения пыток, так как это ограничивает и сужает возможность применения ст. 146 УК. Также необходимо исключить из редакции ч. 1 ст. 146 УК слова: «или по любой причине, основанной на дискриминации любого характера». Указанные предложения направлены на совершенствование уголовно-правовых норм, направленных на противодействие пыткам.

В своем послании народу Казахстана президент страны К.К. Токаев отметил необходимость модернизации уголовной сферы по примеру развитых стран ОЭСР и создания модели, обеспечивающей своевременную защиту прав граждан и отвечающей высоким международным стандартам. Особенно им отмечена актуальность вопросов совершенствования национального законодательства по борьбе с пытками. Правоохранительным органам поручено улучшить

процедуру расследования таких преступлений и обеспечить привлечение виновных к строгой ответственности в судебном порядке [7].

Кроме того, указано на необходимость введения сплошного видеонаблюдения в пенитенциарных учреждениях, служебных помещениях полиции, которая требует от всех государственных органов скоординированных действий [7].

Для реализации поставленных в послании задач необходимо перенять зарубежный опыт. Например, в Англии и Уэльсе существуют специальные кодексы правил и поведения при проведении допросов сотрудниками полиции и осуществления аудиозаписи допросов подозреваемых. Аудиозапись любого допроса является обязательной и исключения из этого правила четко указаны в кодексах [8]. Международными документами аудио- и видеозапись допроса сотрудниками полиции широко признана в качестве одной из самых важных гарантий защиты от пыток и других видов жестокого обращения. Еще в 2002 году бывший Специальный докладчик ООН по вопросу о пытках Тео Ван Бовен отметил, что «все допросы должны записываться» и что «показания, полученные во время допросов, которые проводились без записи, не могут быть приняты в суде» [9]. Во многих странах аудио- и видеозапись допросов является обязательной по закону; подобная практика постепенно распространяется на другие страны, где ее не существует [10]. Аудио- и видеозапись допросов является не только мощным сдерживающим фактором против применения пыток и других видов жестокого обращения во время допроса, но и может защитить сотрудников полиции от ложных обвинений в применении пыток и служить доказательством в ходе судебного процесса [11].

В зарубежных странах, где применение во время допросов аудиовидеозаписей стало обязательным, число жалоб о применении пыток и жестокого обращения в отношении лиц, находящихся под стражей, значительно сократилось [12].

В предупреждении пыток серьезным инструментом противодействия может быть – нормативное закрепление для органов уголовного преследования обязанности отражать в журнале учета посетителей факты наличия или отсутствия пыток, когда каждый доставленный (освобожденный) собственноручно должен написать, применялись к нему пытки или нет, и расписаться.

При проверке каждого заявления о пытках необходимо привлекать психолога для получения заключения о причинении психических страданий. Для этого необходима специальная подготовка квалифицированных специалистов-психологов, специализирующихся для работы в системе правосудия, которых в нашей стране недостаточно.

Предложенные механизмы противодействия пыткам могут сыграть значительную роль в предотвращении пыток в Республике Казахстан.

Список использованных источников:

1. Семенова С.Н. Предупреждение пыток. Теория, практика, тенденции // Глаголь правосудия. 2022 - № 2. - С.31-36.
2. Закон Республики Казахстан от 23 апреля 2014 года «Об органах внутренних дел Республики Казахстан». [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000199> (дата обращения 27.09.2023 г.).
3. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000234> (дата обращения 27.09.2023 г.).
4. Декларация о защите всех лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания (принята резолюцией 3452 (XXX) Генеральной Ассамблеи ООН от 9 декабря 1975 года). [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/torture.shtml. (дата обращения 10.09.2023 г.).
5. Гизатуллин Р.Р. Пенитенциарная преступность; криминологический аспект / Р.Р. Гизатуллин // Юрист Юга России и Закавказья. – 2017. - № 2 (18). - С. 12-16

6. Шалагин А.Е. Пенитенциарная преступность и ее предупреждение / А.Е. Шалагин // Ученые записи Казанского юридического института МВД России. – 2016. – Т.1 № 1 (1). – С. 6-12.
7. Послание Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 16.03.2022 года «Новый Казахстан: путь обновления и модернизации». [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: <https://qostanay.tv/politika/poslanie-tokaeva-narodu-kazahstana-ot-16-03-2022-polnyj-tekst> (дата обращения: 10.09.2023 г.).
8. Home Office, Police and Criminal Evidence Act [Министерство внутренних дел Соединенного Королевства, Закон о полиции и доказательствах в уголовных делах], 1984 (PACE) 67(7B), CODE E Revised Code of Practice on Audio Recording Interviews with Suspects [Кодекс Е: пересмотренный кодекс практики в отношении аудиозаписи допросов подозреваемых], 2016, para 3; а также: CODE C Revised Code of Practice for the Detention, Treatment and Questioning of Persons by Police Officers [Кодекс С: пересмотренный кодекс практики содержания под стражей, обращения с задержанными и допроса задержанных сотрудниками полиции], 2018, например, п. 11.5: «Допрашивающий не имеет права добиваться ответов или показаний при помощи принуждения».
9. Доклад Специального докладчика ООН по вопросу о пытках и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видах обращения и наказания, 17 декабря 2002 года, E/CN.4/2003/68, п. 26(g).
10. A. Birtles, The European Committee for the Prevention of Torture and the electronic recording of police interviews with suspects [Европейский комитет по предупреждению пыток и ведение электронной записи допросов подозреваемых сотрудниками полиции], Human Rights Law Review (2001), 1, no. 1; J. Chalmers, Recording of police interviews [Запись полицейских допросов] – In: J. Chalmers et al. (eds.), Post-Corroboration Safeguards Review Report of the Academic Expert Group, The Scottish Government, 2014. - p. 118–123.
11. «Международная тюремная реформа» (МТР) и АПП, Video recording in police custody Addressing risk factors to prevent torture and ill-treatment [Видеозапись при содержании задержанных в полиции: устранение факторов риска в целях предупреждения пыток и жестокого обращения], Detention Monitoring Tool, Second edition Factsheet, - p. 1.
12. Report to the Government of the United Kingdom on the visit to Northern Ireland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 29 August to 6 September 2017 [Доклад правительству Соединенного Королевства о визите в Северную Ирландию представителей Европейского комитета по предупреждению пыток и бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания (ЕКПП) 29 августа – 6 сентября 2017 г.], CPT/Inf (2018).

АДАМ РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР: МОТИВАЦИЯ, БЕЙІМДЕЛУ, ЖАНЖАЛДЫ БАСҚАРУ

*Алтаева Асылғаным Айдарқызы,
Алтаева Нұрғаным Айдарқызы,
Ануар Шырайлым Алиасқарқызы
2-курс магистранттары,
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Алматы қ., Қазақстан*

АНДАТПА

Адам ресурстарын басқару заманауи ұйымдардың ең маңызды мәселесі болып саналады. Бұл сала персоналды басқару, оларды тарту, үздіксіз дамытумен айналысады. Бірақ бұл саладағы ең маңызды мәселелер қызметкерлердің дұрыс бейімделуіне көмектесу, олардың мотивация деңгейін көтеру және жанжалдарды тиімді басқару болып келеді. Осы мәселелерді дамыту арқылы қызметкерлердің кәсібилігін арттыруға және олардың жетістікке жетуіне көмек көрсетеді.

Кілт сөздер: адам ресурстарын басқару, мотивация, ынталандыру, бейімделу, жанжал, қызметкерлер.

Адам ресурстарын басқару - басқарудың стратегиялық, әр түрлі бағытын қамтитын және ішкі ұйымның ең құнды активі. Осыған сәйкес адам ресурстарын басқару ұйымдар өз мақсаттарына жету үшін пайдалануы керек ең маңызды көздердің бірі болып табылады. Яғни, адам кез-келген өндіріс процесінің маңызды әрі ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады. Адам ресурстар басқару термині ұйымда жұмыс істейтін барлық жұмысшыларды қамтиды. Бәрімізге белгілі адам ресурстарын басқару ұйым қызметкерлерінің қанағаттануын, мотивациясын және жоғары өнімділігін қамтамасыз ету үшін басқару әрі қызмет саласы ретінде жұмыс істейді.

1960 жылы Джон Кеннет Гэлбрейт техникалық ресурстардан бөлек адам ресурстарының маңыздылығын атап өтті. Гэлбрейт ұйымда жоғары өнімділікке жету үшін басшылар қызметкерлерге жұмыс істеуге мүмкіндік беретін пайдалы ұйымдық ортаны жасау білу керек деп санады. Персоналға мотивация беру олардың нәтижеге жетуі арқылы ұйымның тиімділігін арттыруға бағытталған. Дегенмен, қызметкерлер шабыт алған және қосымша күш салуға ынталы болған кезде ғана жоғары өнімділікті көрсете алады [1].

Заманауи кәсіпкерлікте тиімді басқару тәсәлі - ол мотивация процессін бағдарлау және пайдалану мүмкіндігі. Бірнеше классикалық теориялар басқару саласындағы мотивацияның күрделі аспектілерін түсінуге көмектеседі. А.Маслоу адамдардың қажеттіліктерін иерархиялық құрылымымен ынталандыруын қарастырған. Ол қажеттіліктер физиологиялық қажеттіліктерден бастап адамның жоғары мақсаттарға жетуіне дейінгі қажеттіліктерді қамтиды. Ал Фредерик Герцбергтің екі факторлы өзара әрекеттесу теориясының екі компоненті бар. Яғни, қанағаттанбаушылықты болдырмайтын гигиеналық факторлар мен қанағаттануға ықпал ететін мотиваторларды ажыратады. Бұл кадрлар персоналды басқару мамандарына оларды қанағаттандыру стратегияларын қолдана отырып, қызметкерлердің әртүрлі сұраныстарына бейімделуге мүмкіндік береді. Теориялық негіздерді адам ресурстарын басқарудың практикалық тәжірибесіне қолдану өте маңызды. Қызметкерлерді тану және

білімді дамыту бағдарламалары және кері байланыс Маслоу мен Герцберг теорияларына негізделіп, ұйымда іске асуы мүмкін. Одан бөлек, ұйымдық мәдениетті дамыту әрі оны іске асыру, қызметкерлерге жұмыс пен өмірдің тепе-теңдігін қамтамасыз етілуі, жеке тұлға мен біліктілікті арттыруға мүмкіндік беру қызметкерлердің тұрақты мотивациясына ықпал етеді.

Мотивацияны басқару өте күрделі әрі көп қырлы тәсіл ретінде іске асады. Нақты және қол жеткізуге болатын мақсаттарды белгілеу қызметкерлердің ұмтылысына ықпал ететін негіз болып табылады. Дәстүрлі көшбасшылық теориялары қызметкерлердің жеке мотивтері туралы жаңа ақпарат беруі мүмкін және басқару стилін түзетуді қамтамасыз етуі мүмкін. Сонымен қатар, қолайлы әрі тиімді жұмыс ортасын құру ішкі мотивацияға ықпал етеді, ал жетістіктерді тану және марапаттау қызметкерлердің жағымды мінез-құлығын күшейтеді. Осының барлығы қызметкерлердің ынталауына әрі мотивациясының өсуіне оң әсер етеді. Мотивацияны басқаруды іс жүзінде жүзеге асыру белсенді шараларды қамтиды. Тұрақты байланыс одан қоса кері байланыс механизмдері және тәлімгерлік бағдарламалары өзара түсіністік үшін тиімді негіз жасайды. Тәлімгерлік қызметкерлерді ынталандырудың бір әдісі ретінде кей ұйымдарда қолданылуда. Тәлімгерлікті ұйымдастыруға және іске асыру көп жағдайда ауқымды ұйымдарда персоналды дамыту және оқыту департаментіне жүктелген. Тәлімгерлік - бұл ұйымда жоғары лауазымға ие және белгілі бір салада үлкен тәжірибесі бар, білікті тәлімгердің қызметкерге өз тәжірибесін беруі. Осы тәсіл негізінен тәлімгердің де, тәжірибесі аз қызметкердің де кәсіби дамып, өсуіне ықпал ететін тегін және бірегей білім беру құралы [2].

Мотивацияны басқару – бұл күрделі әрі ауқымды жүйе ретінде жұмыс жасап, стратегияның және бейімделудің динамикалық әрекеттесуі. Осындай күрделілікті түсінетін білікті басшы мотивацияны табысқа жетудің қозғаушы күші ретінде қарастырып, дамып әрі өркендейтін жұмыс ортасын құру арқылы өзінің қызметкерлеріне оңтайлы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Бейімделу-бұл жаңа кәсіби, әлеуметтік, ұйымдастырушылық және экономикалық еңбек жағдайларында қызметкерлердің біртіндеп дамуына негізделген қызметкер мен ұйымның өзара бейімделуі.

Біз қызметкерлерді бейімдеудің негізгі аспектілерін қамтуды шештік:

1. Қызметкерлерді бейімдеу бағдарламасы: қызметкерді жұмысқа қабылдаған сәттен басталуы керек. Алғашқы сұхбат барысында болашақ қызметкердің қалауын, оның мақсаттарын, біліктілігін, құндылықтарын және т. б. білуіңіз керек.

2. Қызметкерді бейімдеудің ең жақсы тәсілі іскерлік әңгіме, түрлі тесттер, сауалнамалар өткізу қажет. Жұмысқа қабылдау кезінде жұмыс беруші мен жұмысшының қажеттіліктерін анықтау үшін жұмысшыға бір ай сынақ мерзімін беру керек.

3. Айта кету керек, бұл компанияда жұмыс істегісі келетін "жанып тұрған" қызметкер ұжымға оңай сәйкес келеді.

4. Қызметкерді бейімдеу процесінде оның мінезіне, жұмыс істеуге деген құштарлығына назар аудару керек.

5. Қызметкерлердің біліктілігін арттыру немесе олардың кәсіби бағытын өзгерту қажет болған жағдайда оқу бағдарламасын жасаңыз, оқу нәтижелерін көрсетіңіз.

6. Қызметкерлерді бейімдеу процесінде олардың көңіл-күйіне, жұмысқа деген көзқарасына, жұмыс нәтижелеріне, менеджер мен қызметкер арасындағы қарым-қатынасқа назар аударыңыз [3].

Бейімделу процесінде менеджер қызметкермен оның ұжымдағы қарым-қатынасын талқылауы, жоспарды жүзеге асыруға көмектесуі және бәрін өздігінен қалдырмауы керек.

Бейімделу кезеңі аяқталғанға дейін жаңа қызметкер жұмыстан шыққан жағдайда, менеджер онымен кетудің себептерін анықтау үшін сұхбаттасуы керек, сонымен қатар болашақта мұндай қателіктерді қайталамауы керек. Жұмысқа қабылдау процесі қызметкердің бұрынғы жұмысымен салыстырғанда көп жағынан өзгеше болған кезде күрделене түседі.

Бейімделу процесі ұзақ уақыт алуы мүмкін. Оның аяқталу мерзімін көрсету мүмкін емес, өйткені бұл адамның өзгеретін ортаға қаншалықты тез бейімделуіне байланысты. Айта кету керек, бейімделу процесі әсіресе жұмыс орнын өзгертпейтін қызметкерлерге күрделі болады. Персоналды бейімдеу процесінде оның физикалық және рухани аспектілерін, білімін, менталитеті мен біліктілік деңгейін ескеру қажет. Егер қызметкер жаңа нәрсені үйренуге және игеруге ниет білдірсе, бейімделу оңайырақ болады [4].

Бейімделу-бұл күрделілік пен көпөлшемділікпен сипатталатын процесс, оның жетістігін екі тарап та, қызметкерлер де, ұйымдар да анықтайды. Іс жүзінде ұйымның бейімделу қызметіне бірнеше тәсілдер бар. Жаңадан жұмысқа орналасқан қызметкерді қолдаусыз қалдыратын ұйымдар стихиялық бейімделу деп аталатын процедура түрін пайдаланады, бұл олардың өздеріне қойылатын талаптарға дербес бейімделуін болжайды. Олар қызметкерлерге ұйымдағы жұмыс процесі және онымен байланысты әдеттер мен мінез-құлық туралы өз бетінше білім алуға міндеттеме жүктейді. Бейімделу процесін саналы түрде басқаратын ұйымдар белгілі (ұйымдастырылған) бейімделу бағдарламасын жүзеге асыру негізінде әрекет етеді. Түзету процесіне мұндай көзқарас көптеген артықшылықтарды қамтиды: қызметкердің ұйымнан кету қаупінің төмендігі, компаниямен байланыстың нығайуына және жұмысқа деген адалдыққа әкелетін қауіпсіздік сезімі, қызметкердің жаңа кәсіби рөлді тезірек игеруі және бейімделу процесінің позитивті түрде жүзеге асуына ықпал етеді. Кез-келген ұйымда адам ресурстарын басқару барысында ең маңызды рөлді қызметкерлердің позитивті бейімделуі құрайды.

Адам ресурстарын басқарудағы тағы бір мәселе жанжалды басқару болып келеді. Ұйымдағы жанжалдар өте өзекті мәселе. Жанжалдық жағдай пікірлердің әртүрлі болуынан, құндылықтардың ұқсас болмауынан немесе жұмысты орындаудағы стильдердің әртүрлі болуынан туындайды. Жанжалдарды тиімді басқару жанжалдың алдын алу немесе мүлдем орын алмауын қамтамасыз ете алады.

Жұмыс орындағы жанжалдар әртүрлі көріністе өтеді. Оларды арнайы бір топтарға бөліп қарастыстыруға болады:

1. Жанжалдың сипаты бойынша: объективті және субъективті. Объективті жанжал дұрыс емес ұйымдық құрылымнан туындайды. Субъективті жанжал болса жеке жұмыскерлердің бір-бірімен сай болмауынан туындайды;

2. Салдары бойынша: конструктивті және деструктивті. Конструктивті жанжал пайдалы іс-әрекеттердің пайда болуына әкеледі. Яғни, жаңа технологияларды енгізу. Деструктивті жанжал ешқандай пайда әкелмей, керісінше тек теріс салдарлармен шектеледі;

3. Деңгей бойынша: көлденең және тік. Көлденең жанжал әртүрлі бөлімшелер арасында туындайды. Тік жанжал басшы тарап пен жұмыскерлер арасында туындайды;

4. Ашықтық деңгейі бойынша: ашық және жасырын.

Жанжалдарды басқарудың аспектісі басшының жанжалдық жағдайда ымыраға келуге қажетті біліктілігінің болуы. Ол үшін басшы жанжалдарды басқару немесе шешу тәсілдерін жетік меңгеруі керек. Ұйымдағы жанжалды басқарудың негізгі бес тәсілі бар. Оларға тоқталып өтсек:

1.Қашу:бұл тәсіл жанжалды елемеумен шектеледі, яғни жанжал уақыт өте келе өзі шешіледі деген тұжырым.

2.Бейімделу:бұл тәсілді қолдану арқылы жанжалдық жағдайда жанжалдасушы тараптардың біреуі кері шегінеді.

3.Ымыраға келу:бұл тәсіл екі тараптың бір мәмілеге келуін көздейді.

4.Мәжбүрлеу:жанжалды тез шешу үшін басшы тараптың өзінің билігін қолдану арқылы жанжалды мәжбүрлі түрде шешуді көрсетеді.

5.Ынтымақтасу:жанжалдасушы тараптар бірлесе отырып ең тиімді шешімді шығару үшін жанжалды шешуге тырысады.

Осы тәсілдерді жанжалдың әртүрлі жағдайларында тиімді қолдану арқылы ұжым, топ арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға болады. Бірақ жанжалды тиімді басқару үшін басшы тарап жанжалдардың пайда болу себептерімен жұмыс жасауы қажет. Негізгі себептерге тоқталайық:

1. Ұжымдағы коммуникацияның дұрыс орын алмауы;
2. Ұйымдық құрылымның дұрыс болмауы;
3. Ұйымдағы қызметкерлерге көрсетілетін әділетсіздік;
4. Жұмыс шарттарының тиімсіз болуы;
5. Жұмыскерлердің психологиялық бір-бірімен сай келмеуі;
6. Бөлімшелердің, қызметкерлердің мүдделерінің әртүрлілігі [5].

Басшы тараптың жанжалдық жағдайда атқару керек іс-әрекеттер тізбегі олар. Ең бірінші кезекте жанжалды бағалау және оның себебін анықтау. Екінші кезекте жанжалды деңгейі, салдары, ашықтық деңгейі, сипаты бойынша бөлу керек. Үшінші кезекте жанжалды шешудің керек тәсілін таңдау керек [6].

Жанжалды тиімді басқару кез-келген табысты ұйымның ажырамас бөлігі болып келеді. Жанжалды басқару жүйелік тәсілді қажет етеді. Ұйымдағы жанжалдарды басқаруда басшы тарап жанжалды дер кезінде шеше білуі керек және жанжалдық жағдайдан максималды түрде пайда алуға тырысуы керек. Яғни басқару жүйесіне жаңа технологияларды қосу маңызды болып келеді. Жанжалдың себебін білу арқылы келешекте жанжалдардың алдын алуына өз кезегінде көмектеседі. Жанжалды басқару тек ұжым ортасындағы жақсы қарым-қатынасты ұстауды ғана емес, сонымен қатар ұйымдағы жаңа инновациялардың дамуына және ұйымның дамуына көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі:

1.Hassan E.M. The role of human resource management in employee motivation and performance-An overview //Budapest International Research and Critics Institute - Journal (BIRCI-Journal). - 2019 . Humanities and Social Sciences 2(3):183-194.

2.Аргашокова О.И. Проблемы управления мотивацией персонала // Социально-гуманитарные технологии. - 2020. - №4(16) - С.23-32.

3. Курносова О.А. Кадровые процессные инновации в развитии предприятия [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.smartcat.ru/Personnel/innov.shtml>

4.Гордон Л. А. "Социальная адаптация в современных условиях" // Социологические исследования, 1994 г., N 8,9.

5.Конфликтология. История. Теория. Практика: учебное пособие / А.С. Хохлов. – Самара: СФ ГБОУ ВПО МГПУ, 2014. – 220 с.

ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ: ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

*Ассоциированный профессор Сагынбекова Г.М., Муратова А.Ж.
Евразийский технологический университет, г.Алматы*

Аннотация. В настоящей статье рассматривается актуальная проблема правовой защиты персональных данных в контексте современного информационного общества. Статья анализирует существующие законы и регуляции, которые регулируют обработку персональных данных, и исследует перспективы развития этой области права.

Ключевые слова: Гражданское Законодательство, Республика Казахстан, Анализ, Проблемы, Рекомендации, Совершенствование, Информированность, Цифровое Наследование.

С началом XXI века, вместе с быстрым развитием информационных технологий и цифровой революцией, наступил период, когда персональные данные стали одним из самых ценных ресурсов в мире. Сегодня наши персональные данные, будь то имя, адрес, фотографии, информация о здоровье, покупках, или даже наши предпочтения в социальных сетях, стали объектами активной обработки, передачи и анализа. На фоне этой динамики, вопрос защиты персональных данных стал невероятно актуальным и важным аспектом современного общества.

В Казахстане, как и во многих других странах, также существует система законов и нормативных актов, регулирующая сбор, обработку и защиту персональных данных граждан. Важными законодательными актами, регулирующими данную сферу в Казахстане, являются Закон Республики Казахстан "О персональных данных" и Закон Республики Казахстан "О защите информации". Эти законы устанавливают основные принципы обработки персональных данных, права субъектов данных, и обязанности операторов данных, а также предоставляют органу по защите персональных данных полномочия по контролю и надзору в этой области. Однако, несмотря на существующие законодательные рамки, вопросы защиты персональных данных остаются актуальными, учитывая быстрое развитие информационных технологий и новые вызовы, с которыми сталкивается современное общество. В данном контексте, цель данной научной статьи - рассмотреть существующее состояние правовой защиты персональных данных, а также проанализировать перспективы развития этой области права в условиях постоянного развития информационных технологий и изменениях в общественных отношениях, с учетом особенностей регулирования в Республике Казахстан.

Основные нормативные принципы обработки персональных данных, о которых пойдет речь, оказывают значительное влияние на обеспечение этой защиты, как в Казахстане, так и во всем мире. Прозрачность сбора данных является ключевым аспектом правовой защиты персональных данных. Субъекты данных должны быть уведомлены о том, какие данные собираются о них, и какие цели преследуются при сборе. В Казахстане, как и во многих других странах, операторы данных обязаны предоставлять четкую информацию о целях обработки данных и о правах субъектов данных. Принцип необходимости подразумевает, что сбор и обработка персональных данных должны быть ограничены только теми данными, которые действительно необходимы для достижения целей обработки. Это помогает снизить объем собираемых данных и минимизировать потенциальные риски для субъектов данных.

В Казахстане, законодательство о защите персональных данных предусматривает соблюдение принципов обработки данных, включая прозрачность, необходимость и согласие субъекта данных. Это обеспечивает законность и соответствие обработки данных местным нормам. Обзор существующих законов и нормативных актов по защите персональных данных представляет собой ключевой элемент правовой системы в сфере обработки частной информации граждан. В Казахстане, как и в многих других странах, эти нормативные акты играют важную роль в обеспечении безопасности и конфиденциальности данных граждан. Закон Республики Казахстан "О персональных данных" является основополагающим

документом, регулирующим сбор, хранение, обработку и передачу персональных данных. Закон устанавливает основные принципы обработки данных, такие как прозрачность, необходимость и согласие субъектов данных. Этот закон также определяет права субъектов данных и обязанности операторов данных. В дополнение к Закону о персональных данных, важную роль играет Закон Республики Казахстан "О защите информации", который устанавливает общие нормы по обеспечению конфиденциальности информации в различных сферах, включая государственные органы и бизнес. Этот закон предоставляет основы для обработки персональных данных, а также наказания за нарушения в области информационной безопасности.

Помимо общих законов, в Казахстане существуют и более конкретные нормативные акты. Например, Постановление Правительства Республики Казахстан "О мерах по обеспечению безопасности персональных данных" содержит детализированные требования по обеспечению безопасности персональных данных и устанавливает стандарты для технических и организационных мер, которые должны быть приняты для защиты данных. Для надзора и контроля за соблюдением законов о персональных данных в Казахстане создан Орган по защите персональных данных, который осуществляет мониторинг и регулирование в этой области, а также принимает меры по урегулированию нарушений. Таким образом, законы и нормативные акты о защите персональных данных в Казахстане обеспечивают правовую основу для соблюдения принципов обработки данных и защиты данных граждан. Они также служат инструментом для борьбы с нарушениями и неправомерной обработкой данных, обеспечивая конфиденциальность и безопасность информации в цифровую эпоху.

В свете глобальной природы обработки данных, важно также рассматривать соответствие законодательства Казахстана международным стандартам. Например, многие компании и организации, работающие с данными, могут подвергаться воздействию европейского Общего регулирования о защите данных (GDPR), что требует соблюдения определенных стандартов обработки данных. Международные стандарты по защите данных представляют собой фундаментальный инструмент в обеспечении конфиденциальности и безопасности персональных данных на мировом уровне. Эти стандарты служат ориентиром для стран, организаций и индивидуумов, которые работают с данными, и способствуют созданию гармонизированного и согласованного подхода к обработке данных в различных странах. Одним из наиболее важных международных стандартов является Общее регулирование о защите данных (GDPR) Европейского союза.

GDPR был введен в 2018 году и с тех пор стал образцом для защиты персональных данных во всем мире. Он устанавливает четкие и строгие правила для обработки данных, призванные обеспечить прозрачность, справедливость и безопасность обработки данных. Важно отметить, что воздействие GDPR не ограничивается только на территории Европейского союза. Многие компании и организации по всему миру, которые работают с данными европейских граждан, вынуждены соблюдать эти стандарты. Это означает, что GDPR оказал влияние на мировой подход к обработке данных, и другие страны также начали разрабатывать и внедрять свои аналогичные законодательные акты. Обобщая, международные стандарты, такие как GDPR, стали ориентиром для разработки и соблюдения норм и правил в сфере защиты данных. Они способствуют укреплению доверия субъектов данных и создают единый мировой стандарт для обработки персональных данных, что имеет важное значение в условиях глобальной цифровой экономики.

В мире, где информационные технологии и цифровая связь стали неотъемлемой частью повседневной жизни, правовая защита персональных данных стала важным и актуальным вопросом. Она касается каждого человека, организации и государства, и здесь возникают немало сложностей и вызовов. Один из главных вызовов заключается в том, как балансировать между инновациями и защитой данных. С развитием технологий, таких как искусственный интеллект и аналитика больших данных, собирается и обрабатывается все больше информации. Это предоставляет огромные возможности для бизнеса, науки и медицины. Однако, это также создает риски для конфиденциальности и безопасности данных. Как обеспечить

конфиденциальность, соблюдая законы и стандарты, при этом не ограничивая развитие технологий, - это одно из ключевых вопросов. Цифровая экономика играет особую роль в этом контексте. Многие компании и организации зависят от обработки данных для своей деятельности. Это означает, что правовая защита данных должна быть внедрена в различные сферы, начиная от онлайн-бизнеса и заканчивая цифровыми медицинскими услугами. Эффективная защита данных в цифровой экономике стала ключевой задачей.

Важным вызовом также является защита медицинских данных. Обработка чувствительных медицинских данных требует особого внимания к конфиденциальности. Пациенты должны быть уверены, что их медицинская информация будет обработана с учетом высших стандартов безопасности.

Глобализация создает еще один вызов в области правовой защиты данных. Данные часто передаются за границы, и это поднимает вопросы взаимодействия между различными юрисдикциями и согласования стандартов. Подходы к защите данных могут значительно различаться от страны к стране, и это может создавать путаницу и сложности в глобальном обмене данными. Наконец, роль частного сектора в обработке данных также стоит в центре внимания. Компании и организации обязаны соблюдать законы о защите данных, но при этом они также могут столкнуться с собственными интересами и вызовами, связанными с обработкой данных.

В условиях быстро меняющейся киберпреступности также необходимы меры по обеспечению безопасности данных. Угрозы кибербезопасности становятся все более серьезными, и компании и государства должны быть готовы к предотвращению и реагированию на кибератаки и утечки данных. Обеспечение правовой защиты персональных данных в современном мире становится все более сложным и одновременно важным вызовом. Необходимо найти баланс между инновациями и защитой данных, учитывая сложности цифровой экономики, медицинской сферы, глобализации, роли частного сектора и угроз кибербезопасности. Эффективное регулирование и соблюдение норм и стандартов по защите данных являются неотъемлемой частью создания доверия среди субъектов данных и обеспечения безопасности и конфиденциальности информации в цифровую эпоху.

Перспективы развития правовой защиты персональных данных выглядят обнадеживающими, но и вызывают некоторую тревогу. С одной стороны, с усилением осведомленности об обработке данных и ростом нарушений прав субъектов данных, можно ожидать ужесточения законодательства и большей строгости в соблюдении стандартов. С другой стороны, современные технологии, включая блокчейн и квантовые вычисления, представляют новые вызовы для защиты данных. Эффективное регулирование и безопасность данных будут требовать постоянной адаптации к новым технологическим реалиям. Появление международных стандартов, подобных GDPR, может стать примером для других стран, что усилит гармонизацию правовой защиты данных на глобальном уровне. Важно, чтобы разработка и внедрение новых законов шли в ногу с развитием технологий и учитывали интересы всех сторон: субъектов данных, компаний и государств.

По сути, будущее правовой защиты персональных данных будет зависеть от способности общества адаптироваться к быстро меняющейся цифровой среде, уделять приоритет конфиденциальности и безопасности данных и в то же время способствовать инновациям и развитию. Заклучая, правовая защита персональных данных имеет важное значение в современном информационном мире. Она сталкивается с вызовами, связанными с технологическими инновациями, цифровой экономикой, медицинской сферой, глобализацией, ролью частного сектора и кибербезопасностью. Несмотря на эти вызовы, перспективы развития правовой защиты данных включают в себя ужесточение норм и стандартов, гармонизацию на мировом уровне и адаптацию к новым технологиям. Будущее защиты данных будет зависеть от умения сбалансировать интересы конфиденциальности и инноваций, обеспечивая безопасность и доверие субъектов данных.

Список литературы

1. Закон Республики Казахстан "О персональных данных" (2009).
2. Европейский союз. Общее регулирование о защите данных (GDPR) (2018).
3. Смит, Джон. "Правовая защита персональных данных: тенденции и вызовы." Журнал защиты данных, том 25, № 3 (2017): 45-62.
4. Государственный комитет по информатизации и коммуникациям Республики Казахстан. "Доклад о состоянии защиты персональных данных в Казахстане" (2020).
5. Гринфилд, Эмили. "Инновации и конфиденциальность данных: баланс между прогрессом и защитой." Издательство "Прогресс", (2015).
6. Джонсон, Майкл. "Современные вызовы в правовой защите данных: кибербезопасность и киберугрозы." Журнал кибербезопасности, том 10, № 4 (2018): 87-102.

МЕКТЕПТЕ АНАЛИТИКАЛЫҚ ХИМИЯ НЕГІЗІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ

Әзен Ақерке Бақытқызы

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің

2 курс магистранты

Астана қаласы

АННОТАЦИЯ

Ұстаз үшін ең негізгі мақсат әр сабағын түсінікті, тартымды, тиімді өткізу. Оны жүзеге асырудың бірден бір жолы заман талабына сай ақпаратты технологияларды қолдану. Білімді әрі сауатты адамдарды бұл ХХІ ғасырда адамзат дамуының негізгі қозғаушы күші. Ал баланың жеке тұлға ретіндегі дамуы, өзіндік көзқарасының қалыптасуы, ой өрісінің кеңеюі мектеп қабырғасында басталады. Қазіргі мектептердегі оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа әдіс тәсілдермен, технологиялардан құралады. Бұл мақалада жаңашыл педагогикалық әдістердің бірі – ақпараттық коммуникациялық технологиясын химия пәнінде, соның ішінде аналитикалық химия түсінігін қалыптастыру кезінде қолданудың тиімділігі көрсетіледі.

Кілт сөздер: Ақпараттық коммуникациялық технология, аналитикалық химия, дәстүрлі оқыту, лаборатория.

Кіріспе. Ақпараттық–коммуникациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникативтік байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Ақпараттық технологияның негізгі мақсаты – қолданушыны керекті мәліметті өздігінен іздеп табуға талпындыру, яғни ізденімпаздыққа үйрету. Ақпараттық технологияны барлық деңгейлерде жүйелі пайдалану арқылы сабақтарда алынған ақпаратқа талдау жасай білуге, ақпаратты дұрыс таңдау жауапкершілігін қалыптастыруға дағдыландыру.

Негізгі бөлім. Компьютерлік құралдарды қолдана отырып, оқу процесінің ерекшелігі - оның жеке қабілеттері мен қызығушылықтарына сүйене отырып, білім беру процесін құратын оқушы іс-әрекет орталығына айналады. Ақпараттық технологиялар дұрыс таңдалған оқыту технологияларымен бірге оқытудың қажетті сапасын, өзгермелілігін, саралануын және даралануын қалыптастырады.

Ақпараттық технологияларды пайдалану мақсаттары:

1. Білім алушының тұлғасын дамыту, ақпараттық қоғам жағдайында өз бетінше өнімді қызметке дайындау:

- компьютермен байланыс ерекшеліктеріне байланысты конструктивті, алгоритмдік ойлауды дамыту;
- репродуктивті іс-әрекеттің үлесін азайту арқылы шығармашылық ойлауды дамыту;
- ақпараттық мәдениетті қалыптастыру, ақпаратты өңдеуді жүзеге асыру дағдылары (кестелік процессорларды, дерекқорларды пайдалану кезінде).

2. Қазіргі қоғамның ақпараттандырылуына байланысты әлеуметтік тапсырысты іске асыру:

- білім алушыларды ақпараттық технологиялар құралдарымен өзіндік танымдық іс-әрекетке дайындау.

3. Оқу-тәрбие үрдісін ынталандыру:

- ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерін іске асыру есебінен оқыту процесінің сапасы мен тиімділігін арттыру;
- танымдық белсенділікті арттыруға ынталандыруды анықтау және қолдану.

Сабақта АКТ қолдану міндеттері:

- сабақта қолдануға болатын оқу модульдерінің банкін жасау;
- әр оқушыға жақын қарқынға сәйкес оқытуды даралау идеяларын жүзеге асыру;
- оқушылардың білімін тексеру үшін бақылау процесін оңтайландыру;
- оқушыларда "кемшілік кешенін" қалыптастыру ықтималдығын барынша азайту;
- оқыту сапасын арттыру [1].

Оқу процесінде АКТ-ның әртүрлі білім беру құралдарын пайдалану мынадай міндеттерді шешуге мүмкіндік береді:

- 1) Тереңдік пен егжей-тегжейдің әртүрлі деңгейлеріндегі пәндік аймақты игеру.
- 2) Таңдалған пән саласындағы типтік практикалық мәселелерді шешу дағдылары мен дағдыларын дамыту.
- 3) Стандартты емес проблемалық жағдайларда талдау және шешім қабылдау дағдыларын дамыту.
- 4) Белгілі бір қызмет түрлеріне қабілеттерді дамыту.
- 5) Зерттелетін объектілердің, процестердің модельдерімен оқу-зерттеу эксперименттерін жүргізу.
- 6) Білім, білік және дағдыларды қалпына келтіру.
- 7) Білім мен білік деңгейлерін бақылау және бағалау [2].

Білім берудегі ақпараттық технологияларды қолдану саласындағы жүйелі зерттеулер қырық жылдан астам уақыт бойы жүргізіліп келеді. Білім беру жүйесі оқу процесіне кең мақсаттағы бағдарламалық өнімдерге негізделген ақпараттық технологияларды енгізу үшін әрдайым ашық болды. Оқу орындарында әртүрлі бағдарламалық кешендер сәтті қолданылады - салыстырмалы түрде қол жетімді (мәтіндік және графикалық редакторлар, кестелермен жұмыс істеуге және компьютерлік презентацияларды дайындауға арналған құралдар) және күрделі, кейде жоғары мамандандырылған (бағдарламалау және мәліметтер базасын басқару жүйелері, символдық математика және статистикалық өңдеу пакеттері). [3].

АКТ қолдану формалары:

1. Электрондық оқулықтарды пайдалану.
2. Мультимедиялық презентацияларды қолдану.
3. Интернет желісінің ресурстарын, оның ішінде виртуалды зертханаларды пайдалану.
4. Интерактивті тақтаны пайдалану.
5. АКТ-ны жоба әдісімен бірге пайдалану.

Дәстүрлі және оқушыға бағдарланған оқытудағы мұғалім мен оқушылардың іс-әрекетінің логикасы мен құрылымын салыстырайық.

Дәстүрлі оқыту:

1. Оқушы әрекет субъектісі емес, оның тұтастығы бұзылған, ынтасы әлсіз, оқытудың тұлғалық мәні, олар көбінесе іс-әрекеттің өзімен емес, сыртқы әсерлермен анықталады.

2. Оқытушы ақпарат беруші, мәдениет аудармашысы қызметін атқарады, басқарудың негізгі әдісі – авторитарлық, мәжбүрлеу және бағалау және бағалау арқылы оқушының белсенділігін ынталандыруға негізделген.

3. Оқытудың негізгі міндеті – оқушылардың өздеріне берілген ақпаратты, іс-әрекет әдістерін игеріп, қайта жаңғыртуы.

Оқушыға бағытталған оқыту:

1. Оқушы іс-әрекеттің субъектісіне айналады, оны барлық кезеңдерінде тұтас жүзеге асырады, оқу үдерісінен хабардар болып, оны басқарады.

2. Мұғалім оқушылардың іс-әрекетін үйлестіруші, ұйымдастырушы болады, оның барысында оны мақсат қоюды жүзеге асыруға, оқу іс-әрекетінің әдістері мен тәсілдерін меңгеруге үйретеді, интроспекция критерийлері мен дағдыларын қалыптастырады.

3. Тәрбиенің негізгі міндеті – мәдениетте тұлғаның өзін-өзі анықтауын, оқушылардың жаңа білім мен іс-әрекет әдістерін ашуын, оқушының өзін-өзі дамыту режиміне көшіруін қамтамасыз ету [4].

Әрине, мұның бәрі оқушыға бағытталған оқыту технологияларының осы сипатына, мәніне қайнап жатқан жоқ, бірақ ол оқушының субъективті позициясын қамтамасыз ететін негізгі нәрсені анықтауға мүмкіндік береді.

Жеке тұлғаға бағытталған технологиялардың келесі ерекшеліктері бар:

- мұғалім арқылы оқушылардың өзін-өзі таныту мүмкіндіктерін ойлау;
- оларға сұрақ қоюға, түпнұсқа идеялар мен гипотезаларды айтуға мүмкіндік беру;
- ой, пікір алмасу, бағалауды ұйымдастыру;
- оқушыларды жолдастарының жауаптарын толықтырып, талдауға ынталандыру;
- әрбір оқушының табысқа жету жағдайын жасауға ұмтылу;
- сабаққа дайындалу барысында оқушыларды балама ақпарат іздеуге ынталандыру.
- оқушылардың шаршауын азайтатын жұмыс түрлерін, тапсырма түрлерін ойластырылған кезектесу.

Оқушыға бағытталған педагогика бүгінгі таңда «нені» және «қалай» оқыту мәселелерін шешуде жаңа іргелі тәсілдер мен тенденцияларды ашады:

- оқытудың мазмұны жеке мақсат ретінде емес, тұлғаны дамыту құралы ретінде қарастырылады;
- оқыту, ең алдымен, жалпылама білім, білік және ойлау тәсілдері жүргізіледі;
- әртүрлі пәндерді біріктіру, біріктіру жүзеге асырылады;
- белсенді тәсіл негізінде оқытудың вариативтілігі мен дифференциациясына қол жеткізілді;
- оқуды оң ынталандыруды белсенді түрде қолдану.

Тұлғалық-бағдарлы сабақта сол оқу жағдаяттары тек білім беріліп қана қоймай, сонымен қатар оқушылардың тұлғалық ерекшеліктері де ашылып, қалыптасып, жүзеге асса құрылады. Мұндай сабақта оқушылардың еңбекке деген эмоционалды жағымды қатынасы басым болады.

Мұғалім жай ғана игі шығармашылық атмосферасын туғызбайды, ол әр оқушының өзіндік ерекшелігін, ерекшелігін таниды.

Оқушыға бағдарланған оқыту – оқытуды ұйымдастырудың тәсілі, оның барысында тыңдаушылардың мүмкіндіктері мен қабілеттерін жан-жақты ескеру қамтамасыз етіледі және олардың жеке қабілеттерін дамыту үшін қажетті жағдайлар жасалады.

Мұндай оқытудың мақсаты – мектеп оқушыларының жеке ерекшеліктерін ескере отырып және дамыта отырып, оқушылардың өзіндік оқу әрекетін қамтамасыз ету үшін жағдай жасау [5].

Дәстүрлі оқыту жүйесінде сабақтың оқыту, дамытушылық және тәрбиелік мақсаттарымен қатар оқушылардың танымдық белсенділігінің көрінуіне жағдай жасау маңызды рөл атқарады. Мақсатыңызға жетуге көмектесетін бірнеше нәрсе бар:

1) білім алушылардың субъективті тәжірибесін ашуға мүмкіндік беретін оқу қызметін ұйымдастырудың әртүрлі нысандары мен әдістерін пайдалану;

2) сыныптағы әрбір оқушыға қызығушылық атмосферасын құру;

3) оқушыларды мәлімдеме жасауға ынталандыру, қателесуден, қате жауап алудан қорықпай тапсырмаларды орындаудың әртүрлі тәсілдерін қолдану т.б.

4) білім алушыға ол үшін оқу мазмұнының неғұрлым маңызды түрі мен формасын таңдауға мүмкіндік беретін дидактикалық материалды пайдалану;

5) оқушының іс-әрекетін соңғы нәтиже бойынша («дұрыс-бұрыс») ғана емес, оған жету процесі бойынша бағалау;

6) оқушының өзіндік жұмыс (мәселені шешу) тәсілін табуға, сабақ барысында басқа оқушылардың жұмыс істеу жолдарын талдауға, ұтымдысын таңдап алуға, меңгеруге ұмтылуын ынталандыру;

7) сабақта әр оқушының жұмыс істеу тәсілдерінде бастамашылдық, дербестік, таңдаулылық танытуына мүмкіндік беретін педагогикалық қарым-қатынас жағдаяттарын құру; оқушының табиғи түрде өзін-өзі көрсетуіне мүмкіндіктер беру [6].

Тәжірибелік бөлім. Аналитикалық химияның негізгі тақырыптарының бірі 9-сыныптағы «Катиондарға сапалық реакциялар» тақырыбын ақпараттық-коммуникациялар технологиясының тәсілдерін қолдана отырып қысқа мерзімді сабақ жоспары әзірленді. Бақылау жүргізу барысында мектептің 9-сынып оқушыларынан екі топ алынды. Бірінші бақылау тобына дәстүрлі оқыту технологиясы арқылы, ал екінші бақылау тобына ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданып сабақ өткізілді. Сабақ соңында оқушылардан 20 сұрақты тест сұрақтарына жауап беру ұсынылды. Тестілеу нәтижелері бойынша келесі шамалар есептелді: үлгерім, білімді игеру коэффициенті. Алынған үлгерім мәндері және тестілеу нәтижелері 1-кестеде келтірілген.

1-кесте. Білімдерін бағалау

Оқушылар саны	Тест нөмірі	Бағасы								Үлгерімі
		2		3		4		5		
		№	%	№	%	№	%	№	%	
15 (бақылау тобы №1)	1	2	13	6	40	4	27	3	20	75%
15 (бақылау тобы №2)	2	0	0	3	20	7	47	5	33	84%

Тестілеу нәтижелері үлгерім деңгейінің өсу динамикасын көрсетеді. Бірінші бақылау тобы мен екінші бақылау тобында 9% айырмашылық, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың тиімділігін айқындайды. Бұл деректер химия сабақтарында компьютерлік технологияларды қолдана отырып, ұсынылған әдістемелік ұсыныстарды қолдану тиімді екенін көрсетеді.

Қорытынды. Ақпараттық коммуникациялық технологияны кеңінен пайдалана отырып химия пәнінен оқушылардың қызығушылықтарын арттыра аламыз. Сонымен қатар бүгінгі таңдағы ақпарат ғасырындағы өмірге бейімделген жан жақты білімді жеке тұлға қалыптасады. Оқушылардың білімі қысқа мерзімде және кез келген уақытта бағалана алады. Оқушылар электронды оқулықтармен және интернет желісімен жұмыс істей алады. Орындаған жұмыстарының қателерін бірден көруге мүмкіншілік тудырады.

Бұл технологияны қолдану сабақта уақытты үнемдеуге, белсенді іс-әрекетті ұйымдастыруға, оқу әдістерін әртараптандыруға, оқушыларды бір қызмет түрінен екіншісіне ауыстыруға, оқу барысында көрнекілік деңгейін арттыруға, ойын-сауық элементтерін енгізуге, оқу процесін жандандыруға, оны эмоционалды күйде өткізуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Гузеев, В.В. Образовательная технология как научная дисциплина / В.В. Гузеев // Химия в школе. – 2002. - №4. – С. 51-56.
2. Амирова, А.Х. Учебные видеофильмы на уроках химии / А.Х. Амирова // Химия в школе. - 2002. - №7. – С. 37-40.
3. Мещерякова, Е.В. Использование компьютеров в обучении химии / Е.В. Мещерякова, В.И. Махонина // Химия: методика преподавания в школе. – 2002. - №4. - С. 55-60.
4. Зазнобина, Л.С. Экранные пособия на уроках химии: пособие для учителей / Л. С. Зазнобина. – М.: Просвещение, 1981. - 176 с.
5. Нечитайлова, Е.В Информационные технологии на уроках химии / Е. В Нечитайлова // Химия в школе. – 2005. - №3. - С. 13-15.
6. Жильцова, О.А. Организация компьютерной поддержки школьного курса химии / О.А. Жильцова, Ю.А. Самоненко // Химия: методика преподавания в школе. – 2001. - №2. - С. 56-64;

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОҢТҮСТІК-ШЫҒЫСЫ ЖАҒДАЙЫНДА АСХАНАЛЫҚ ҚЫЗЫЛШАНЫҢ ОРГАНИКАЛЫҚ ӨНІМДЕРІН ӨНДІРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ӘЗІРЛЕУ

Сағынғали А.Н, Айтбаев Т.Е.

Магистрант, 1 курс

*Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Ақтөбе, Қазақстан*

Аңдатпа: Мақалада асханалық қызылшаның (*Beta vulgaris L.*) сипаттамасы, шығу отаны мен таралу аймағы, қолданылуы мен құрамы және өсіру ерекшеліктеріне қысқаша шолу жасалынады.

Көкөніс және жеміс шаруашылығы еліміздің ауыл шаруашылығы өндірісінің маңызды салаларына жатады. Бұл- өсімдік шаруашылығының ерекше мамандандырылған және қарқындалатын салалары. Дәрумендердің, минералдардың және хош иісті заттардың, көмірсулардың және органикалық заттардың көзі болып саналатын көкөністер мен жеміс өсімдіктерінің өнімдерін өндіруде ауыл шаруашылығын одан әрі дамыту және мемлекет тарапынан қолдау табуының маңызы өте зор. Қантты дақылдардың да азық-түліктік маңызы зор. Олардан жыл сайын 100 млн-нан астам қант өндіріледі. Оның 60 % қант құрағынан, 40% қант қызылшасынан алынады. Екеуі де еңбекті өте көп қажет ететін дақылдар, бірақ таралу аймағы мүлде бөлек. [1]

Қызылша (*Beta*)- алабұта тұқымдасына жататын азықтық, көкөністік және қант алынатын бір және екі жылдық дақылдар. Оның 16 түрі бар. Көбіне мал азықтық, асханалық және қант қызылшасы болып табылады. Жер-жаһанды өзінің қанық түсімен бүлдіріп жүретін көкөністердің бірі қызылшаның құпиясы тарих беттеріне көз жүгіртсек, жабайы қызылшалар ежелден бері адамзаттың сенімді серігінің рөлін атқарып келеді. Б.з.д. 2000-1000 жылдары қызылшаның жапырақтары көкөніс ретінде және әртүрлі ауруларға шипа болатын дәрі ретінде пайдаланылған. Қызылша аты аталатын ежелгі құжат ретінде Вавилон патшасы Меродах-Баладаның (б.з.д. 722-711 ж.ж) бақшасында егілетін өсімдіктердің тізімін атауға болады. Көп ғалымдар қызылшаның отаны – Вавилон деген қорытынды жасап жатады. Халық медицинасында дәрі-дәрмек ретінде қызылшаның жапырақтарын ғана емес, тамырларын да пайдаланғандығы Гиппократ және Аристофан, Феофраст еңбектерінде дәлелденген. Қызылшаның дақылды түрлері жабайы түрлерінен шыққан. XIII-XIV ғасырларда Батыс Еуропада қызылшаның тамырлы және жапырақты түрлеріне шағылыстырып, дақылды қызылшаны дүниеге әкелген. Кейінірек Франция, Германия жерлерінде дақылды қызылшадан асханалық түрлеріне өзгерген. Асханалық қызылшаның халық шаруашылығында маңызы зор.

Асханалық қызылша- Столовая свекла- *Beta vulgaris L.* – екі жылдық өсімдік. Тамыр жүйесі жақсы дамыған, кіндік тамыры 2,7 м, ал бүйірлік тамырлары 2 метрге дейін бойлайды. Жапырақтары сағақты, жалпақ, үшбұрышты немесе ұзынша келген, шеттері кедір- бұдырлы. Сұрпына қарай жапырақтарының түсі әр түрлі деңгейдегі көк реңді жасыл болады. Тамыр жемісінің пішіні жайпақтан ұзынша-шошаққа дейін өзгереді.

Екінші жылы қалыптасатын тұқымдық өркендері ірі болады, суармалы жерде биіктігі 1,5 м жетеді. Гүл шоғырларындағы гүлдері біріне- бірі тығыз орналасқан, жемістері тұтасып, шоғырмақ деп атайтын жеміс шоғырын құрастырады. Әр шоғырмақта 3-5 тұқым болады. Қызылша бастан, мойыннан және өзіндік тамырдан тұрады. Бас- өсімдік жарнағының жоғарғы бөлігі(эпикотиль)- буынаралықтары өте қысқарған сабақ. Бастан қолтықтық бүршіктері бар жапырақ дегелегі дамиды. Мойын- тамыржемісінің ортаңғы бөлігі. Ол тұқымжарнақтың төменгі бөлігінің (гипокотильдің) ұлғаюының нәтижесінде қалыптасады. Қызылшаның тамыржемісінің негізгі массасы тұқым жарнақтың төменгі бөлігінен қалыптасады. Тұқым

жарнағының үлкенді кішілігі, ұзынды қысқалығы сорттарына байланысты. Түстерінің әртүрлі болуы егістік топырақтың құнарлылығына байланысты болады.

Асханалық қызылшаның құрамында көмірсулары, минералды тұздар, органикалық қышқылдар және дәрумендер мол. Оның тамыржемісінде 10-12% қанттар, 1,2-1,4 % дейін ақуыз, 20-30 мг С дәрумені, 100 гр шикізатқа шаққанда 10-12 мг дейін В1 (тиамин), сондай-ақ В6, В2, РР, Р дәрумендері, фолий және пантотен қышқылдары бар. Қызылшадағы Р дәруменінің болуы, оның емдік қасиеттерін арттыра түседі. Көне заманның ұлы дәрігері Гиппократ қызылшаны әмбебап емдік өсімдік деп санаған. Қызылшадағы бетанин мен бетаин қан қысымының төмендеуіне, май алмасуының жақсаруына мүмкіндік туғызады, атеросклероздың алдын алады. Қызылшаның іш- қарын жүйесінің, бауырдың жұмысына әлдендіргіш әсер ететіні ертеден-ақ белгілі. [2]

Асханалық қызылшаның тамыржемістерінен және жапырақтарынан жасалған әртүрлі тағамдар жүректің тамыржүйелерінің, қантамырларының қабырғаларын нығайтуға, қан қысымын реттеуге, қандағы холестериннің деңгейін төмендетуге, майлардың алмасуын жақсартуға көптеген әсерлерін тигізеді. Сондай-ақ бұдан басқа да көптеген ауруларға ем болып табылады. Сондықтан да бұл дақыл аса маңызды көкөністер қатарынан орын алады. Биологиялық ерекшеліктері және шаруашылық бағалы қасиеттеріне байланысты дақыл Республикамыздың барлық өңірінде кең таралып, тұтынушылар арасында үлкен сұранысқа ие болып отыр.

Қазақстанда жыл сайын асханалық қызылша 5-7 мың гектар алқапта өсіріледі, ал жалпы түсім 110-130 мың тоннаны құрайды. Бірақ тұтынушылардың сұранысын қамтамасыз ету үшін тек мол өнім алуды ғана көздеуіміз керек. Бұл жердегі басты мәселе- асханалық қызылша дақылын өсіру технологиясының қауіпсіздігі мен өндірілген өнімдердің экологиялық тазалығын, жоғары сапалық көрсеткіштерін қамтамасыз ету.

Қазақ жеміс-көкөніс шаруашылығы ғылыми-зертеу институтында отандық селекциядағы көкөніс сорттары мен Қазақстан Республикасында қолдануға рұқсат етілген шетелдік сорттардың төзімділігіне салыстырмалы сынақтар бойынша ғылыми-зертеу жұмыстары жасалынады. Осы кезеңде Цилиндра, Мулатка, DETROIT, DETROIT-2, Қызылқоңыр, Дария селекциялық сорттарын салыстыру бойынша зерттеулер жүргіземіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дзедаев Х. Т., Юлдашев М. А. Агробиологическая и качественная оценка сортов и гибридов столовой моркови // Достижения науки - сельскому хозяйству : материалы всеросс. науч.-практ. конф. Владикавказ : Горский гос- ударственный аграрный университет, 2017. С. 110-113 .
2. E. H. M. Wijnheijmerl, W. A. Brandenburg' and S. J. Ter Borg. Interactions between wild and cultivated carrots (*Daucus carota* L.) in the Netherlands // *Euphytica* : журнал. — Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1989. — № 40. — P. 147—154.
3. Дементьева М.И. Болезни плодов, овощей и картофеля при хранении. - М.,
4. Ladumor, RG., Nandre, BM., Sharma, MK., Wankhade, VR., and Joshi, PC. 2020. Performance of different varieties of carrot (*Daucus carota* L.) with respect yield, quality and chemical compositions under varying sowing times. *International Journal of Current Microbiology and Applied Sciences*. 9(2): 126-132.
5. Mishra, G., Nanda, SS., and Bairagya, MD. 2018. Studies on yield and economics of winter vegetables in North East Ghat Zone of Odisha, India. *International Journal of Current Microbiology and Applied Sciences*. 7(8):3869-3873.
6. Широков Е.Т., Палилов Н.А., Дьяченко В.С., Сокол П.Ф., Болотских А.С., Васина В.И. Методические указания по проведению научно- исследовательских работ по хранению овощей. - М., 1982. - 33с.

ИССЛЕДОВАНИЕ МЕТОДА СЕЙСМОУСИЛЕНИЯ ОТКОСА ГРУНТА ПРИ ПОМОЩИ СВАЙ, ОБВЯЗАННЫХ МЕЖДУ СОБОЙ БАЛКАМИ

Адиева Аида Аскаркызы

*магистрант, Международная образовательная корпорация,
Казахстан, г. Алматы*

Абаканов Танаткан Доскараевич

*научный руководитель, академик КазНАЕН, д.т.н., профессор МОК,
Международная образовательная корпорация, Казахстан, г. Алматы*

АННОТАЦИЯ

В условиях повышенной сейсмической активности, особенно в сейсмических районах, проблемы устойчивости и безопасности инженерных сооружений становятся ключевыми при проектировании и строительстве. Одной из актуальных задач в этом контексте является обеспечение устойчивости откосов грунтовых масс при строительстве различных объектов – от дорожных и железнодорожных насыпей до промышленных сооружений и инфраструктурных комплексов.

Данная статья посвящена исследованию эффективности метода сейсмоусиления откосов грунта при использовании свай, обвязанных между собой. В работе был проведен анализ собранных и изученных материалов, включая обзор предыдущих исследований в данной области.

Экспериментальная составляющая исследования включала проведение эксперимента на сейсмоплатформе с использованием мелкомасштабной модели, предназначенной для симуляции сейсмических воздействий на откос грунта. Полученные данные и наблюдения позволили более глубоко понять динамические характеристики и эффекты сейсмоусиления в данном контексте.

Дополнительно, статья представляет результаты численных расчетов, выполненных с использованием программного комплекса Plaxis. Эти расчеты позволили оценить поведение свайных конструкций при сейсмических воздействиях на различных этапах эксплуатации и обеспечили более глубокое понимание факторов, влияющих на эффективность данного метода усиления.

В итоге, данная статья предоставляет комплексный обзор проведенных исследований, включая экспериментальные данные и результаты численных расчетов, что способствует расширению наших знаний о методах сейсмоусиления и их применении для обеспечения устойчивости откосов грунта.

ВВЕДЕНИЕ

Ежегодно на земном шаре проходит свыше 300 тысяч землетрясений, большинство из которых, к счастью, имеет небольшую силу или проявляются в ненаселенных районах. Однако некоторые очаги сильных землетрясений располагаются близко к населенным пунктам. В этом случае происходят большие повреждения и обрушения недостаточно прочных сооружений. Часто следствием землетрясений являются большие пожары, потери от которых могут быть не меньше, чем непосредственно от самих землетрясений. Число человеческих жертв при землетрясениях может достигать колоссальных размеров.

Поэтому одной из важных задач сейсмостойкого строительства является разработка методов расчета зданий и сооружений, а также оснований и фундаментов, позволяющих наиболее точно оценить возможности конструкций сопротивляться различным сейсмическим воздействиям. Анализ возможных последствий (разрушений) дает информацию для проектирования более сейсмостойких конструкций, нахождения экономичных решений, повышения их безопасности, усиления уже поврежденных зданий и сооружений.

Решение задач обеспечения целостности конструкции, или минимизации повреждений на основе конструктивных решений и специфических свойств зданий, является насущно необходимым в условиях регионов активных сейсмических проявлений. В современных конструктивных решениях нельзя повысить сейсмостойкость, только повысив величины сечений, прочность, вес. Конструкция может быть более прочной, но не обязательно экономически эффективной, потому что и вес, и инерционная сейсмическая нагрузка могут увеличиться еще больше. Требуются новые эффективные методы сейсмозащиты. Эти методы предусматривают изменение массы или жесткости, или демпфирования системы в зависимости от ее перемещений и скоростей. В настоящее время известно более 100 запатентованных конструкций сейсмозащиты. Традиционные методы получили широкое распространение в различных странах, подверженных сейсмической опасности, и являются общепризнанными. Однако специальные методы сейсмозащиты во многих случаях позволяют снизить затраты на усиление и повысить надежность возводимых конструкций. В последние десятилетия в Японии, США, Новой Зеландии, странах СНГ предложены десятки различных технических решений специальной сейсмозащиты зданий и инженерных сооружений. Многие из этих предложений реализованы на практике.

Грунтовые сооружения нередко оказываются малоустойчивыми по отношению к землетрясениям, и по этой причине они требуют применения различных антисейсмических мероприятий. К антисейсмическим мероприятиям следует отнести: уплотнение грунта, замена слабых грунтов более прочными, пригрузка поверхности откоса, уположение откоса, изменение формы откоса, устройство дренажей, использование различных ограждений в откосе (диафрагмы, экраны) и т.п. Анализ этих мероприятий показывает, что каждый из них имеет определенные недостатки, связанные с ограниченностью применения, не совершенностью технологии, дороговизной, и самое главное, с трудностями в достижении поставленной цели. Это обстоятельство диктует проведение дополнительных исследований с учетом всевозможных факторов, оказывающих влияние на обеспечение динамической устойчивости откосов. Поэтому выбранная нами тема является актуальной.

ЗЕМЛЯТРЕСЕНИЕ В КАЗАХСТАНЕ

В Казахстане, согласно строительным нормам и правилам Республики Казахстан "Строительство в сейсмических районах" (2.03-30-2006), выделяются пять сейсмоопасных регионов: 1) Тарбагатай-Алтайский, 2) Жетысу-Алатау-Северо-Тянь-Шаньский, 3) Каратауский, 4) Прикаспийский и 5) Центрально-Казахстанский. Эти регионы охватывают большую часть территории республики.

Наиболее сейсмоактивными районами в Казахстане считаются горные хребты Иле, Кунгей Алатау и Кыргызский хребет, где за последние 120 лет произошли сильнейшие землетрясения с значительными магнитудами: Беловодское (1885 г., $M = 7,3$), Верненское (1887

г., $M = 7,3$), Чиликское (1889 г., $M = 8,3$), Кеминское (1911 г., $M = 8,2$), Кемино-Чуйское (1938 г., $M = 6,9$), Жаланаш-Тюпское (1978 г., $M = 6,8$), Луговское (2003 г., $M = 5,4$).

В сейсмических районах Казахстана сконцентрировано около 30% производственных основных фондов промышленности, а также сельского хозяйства, и здесь производится свыше 30% годового объема валовой продукции сельского хозяйства. Эти районы также содержат 40% общего жилого фонда и осуществляют около половины годового объема подрядных строительных работ, выполняемых в целом по республике. В этих районах расположены крупнейшие культурные и промышленные центры Республики Казахстан, такие как Алматы, Тараз, Шымкент, Талдыкорган и Усть-Каменогорск. Например, Алматы, самый крупный город республики, находится в зоне возможных землетрясений с интенсивностью не менее 10 баллов по шкале MSK – 64.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ОТКОСА ГРУНТА УСИЛЕННЫЕ СВАЯМИ НА ДЕЙСТВИЕ СЕЙСМИЧЕСКОЙ НАГРУЗКИ

Был проведен эксперимент. Цель эксперимента установить, на практике, эффективность и надежность метода усиления откоса грунта при помощи свай, обвязанных между собой балками, в условиях сейсмически активных районов. Эксперимент должен предоставить эмпирические данные и аналитическую оценку, подтверждающую, что этот метод может быть успешно применен как к существующим строениям, так и при проектировании новых инженерных сооружений, с целью обеспечения повышенной стойкости к сейсмическим воздействиям.

Суть эксперимента: была построена натурная мелкомасштабная модель откоса грунта с существующим сооружением с усилением при помощи свай и без усиления. Испытание проводилось на сейсмоплатформе в стенах КазГАСА, которая представляет собой специализированную металлическую сваренную конструкцию с размерами 0,9 x 1 метр. Эта конструкция установлена на пружинах, которые позволяют ей имитировать сейсмические колебания. Кроме того, сейсмоплатформа оборудована вращающимся механизмом, который создает сейсмическую нагрузку, моделируя движение земли во время землетрясения.

Для понимания конструктивной схемы представим такую систему: существует сооружение установленная на склоне горы. За счет сейсмической нагрузки склон и откос грунта начинают разрушаться и сползать, что и требует усиления. Сваи, которые обвязаны между собой балками создают некую решетчатую конструкцию и повышают сопротивление грунта за счет чего усиливается устойчивость сооружения.

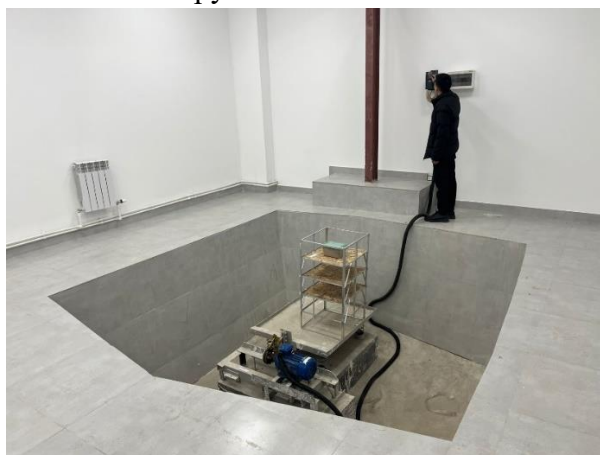

Рисунок 1. Общий вид сейсмоплатформы

Для проведения эксперимента был создан короб из оргстекла толщиной 9 мм, который предназначен для содержания и контроля грунта. Для обеспечения прочности, углы короба были усилены алюминиевыми уголками и монтажным клеем. Этот короб позволил создать условия и наглядно видеть, максимально приближенные к реальным условиям поведение откоса грунта.

Подготовленный короб из оргстекла был установлен на сеймоплатформу и надежно закреплен с помощью соединительных болтов. Это обеспечило стабильность и надежное крепление модели во время эксперимента.

В качестве грунта для эксперимента был выбран суглинок. Этот выбор обусловлен характеристиками суглинка как рыхлой осадочной породы, что идеально подходит для моделирования откосов грунта. Суглинок лучше подходит для таких исследований, чем скалистые грунты с более прочными характеристиками, так как результаты будут более информативными в контексте сейсмической устойчивости и поведения грунта. Для дальнейших расчетов, значения характеристик суглинка были взяты из СП РК 5.01-102-2013 "Основания зданий и сооружений" в соответствии с таблицей А2.

С помощью выбранного суглинка был создан откос с уклоном примерно 45 градусов, что соответствует типичным условиям, с которыми сталкиваются инженеры при исследовании сейсмической устойчивости грунта и сооружений.

Для имитации нагрузки на откос была установлена модель с грузом массой 20 кг. Это предоставило данные о реакции грунта и модели на вертикальные нагрузки, что имеет важное значение при анализе поведения откоса в условиях сейсмических воздействий.

Рисунок 2. Схема модели после установки на платформу

Далее, после засыпки грунта и установки модели, были установлены и настроены датчики для записи колебаний. Используемый измерительный датчик представляет собой цифровой акселерометр, специально разработанный для регистрации вибрационных ускорений в составе стационарных систем контроля вибрации технологического и промышленного оборудования.

Рисунок 3. Цифровой акселерометр.

Первое испытание проводилось без усиления откоса, так как сравнительный вариант требуется для анализа, наглядности и точности испытания. Продолжительность эксперимента составила 90 секунд. В течение этого времени, с использованием векторного преобразователя частоты, была постепенно увеличена нагрузка от 1 до 8 Гц. На 70-й секунде, при нагрузке в 8 Гц, откос начал скользить, что, соответственно, привело к смещению сооружения. После достижения этой точки, нагрузка была снижена до нуля, и проводилось ожидание остановки платформы.

Второе испытание также проводилось на той же модели, но с усилением откоса при помощи деревянных палочек, которые были склеены между собой, образуя балки. Эти балки были размещены поверх свай в виде деревянных палочек. В силу масштаба моделирования, сваи были установлены методом вдавливания с длиной палочек 10 см и интервалом в 6 см. Вдоль длины откоса было установлено 12 пролетов, и 3 пролета были установлены по уклону относительно откоса.

Аналогично первому испытанию, во втором испытании была задана нагрузка, которая постепенно увеличивалась от 1 до 10 Гц. Однако, на 70-й секунде откос и сваи начали обрушиваться и вызывать значительные колебания модели. В реакции на это, эксперимент был остановлен, и ожидалась остановка платформы.

Рисунок 4. Испытательный стенд с установленными датчиками до первого испытания без усиления откосов.

Рисунок 5. Испытательный стенд с установленными датчиками после первого испытания без усиления откосов.

Рисунок 6. Испытательный стенд с установленными датчиками до второго испытания.

Рисунок 7. Испытательный стенд с установленными датчиками после второго испытания.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИСПЫТАНИЯ

Запись колебаний была осуществлена с использованием программы ZETLAB, предоставленной академией. Эта программа позволяет мониторить и анализировать процесс испытания в режиме реального времени, обеспечивая точный и надежный контроль за данными и параметрами эксперимента.

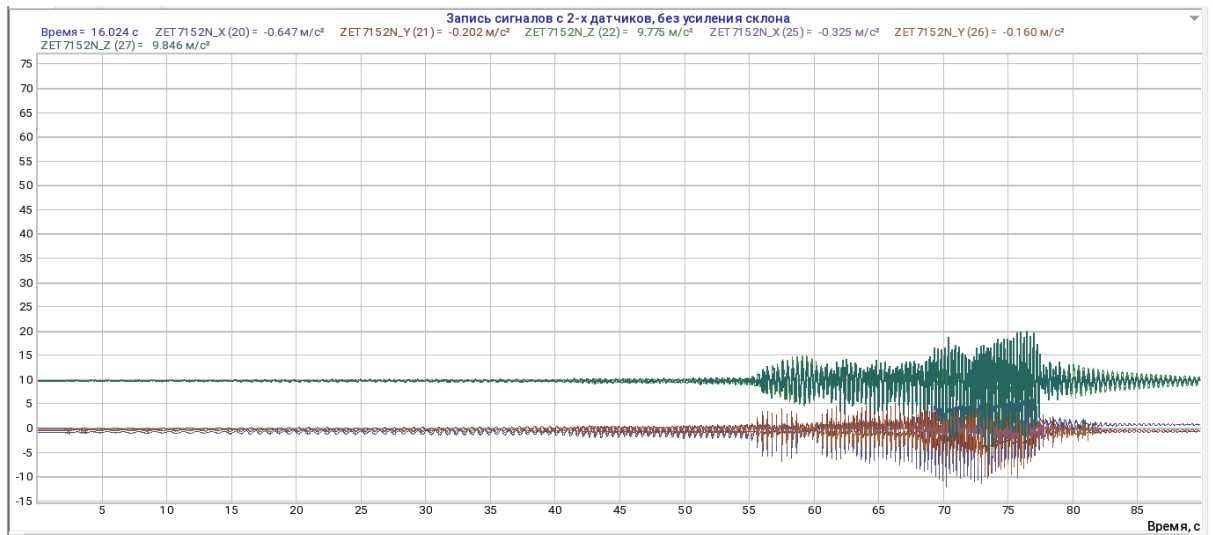

Рисунок 8. Сейсмограмма первого эксперимента без усиления склона

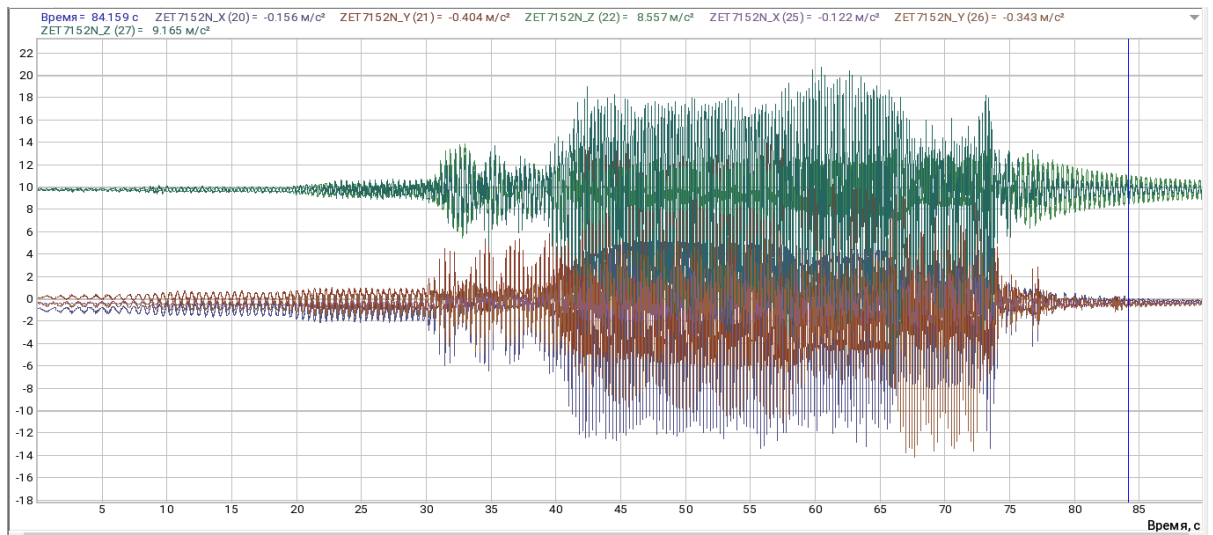

Рисунок 9. Сейсмограмма второго эксперимента с усилением склона

	X	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6
	Время	ZET7152N_X (20)	ZET7152N_Y (21)	ZET7152N_Z (22)	ZET7152N_X (25)	ZET7152N_Y (26)	ZET7152N_Z (27)
	с	м/с²	м/с²	м/с²	м/с²	м/с²	м/с²
По всем данным							
Мин. значение	0.000000	-12.094400	-5.359920	4.476220	-4.205680	-10.416000	-5.251400
Макс. значение	89.980003	6.081340	9.084870	15.078900	3.016700	7.274630	20.125799
Ср. арифм. значение	44.990002	-0.547543	-0.215375	9.753019	-0.399471	-0.422499	9.763654
Ср. кв. значение	51.952866	1.891900	1.272531	9.808423	0.666861	1.25939	9.976084
Ср. кв. отклонение	25.983648	1.811135	1.254312	1.041159	0.534032	1.182873	2.047982
Основная частота	0.000111	0.040778	0.049222	0.072000	0.078222	0.061000	0.097667
По видимой части							
Мин. значение	0.000000	-12.094400	-5.359920	4.476220	-4.205680	-10.416000	-5.251400
Макс. значение	87.800003	6.081340	9.084870	15.078900	3.016700	7.274630	20.125799
Ср. арифм. значение	43.900002	-0.579722	-0.203097	9.753175	-0.399453	-0.423018	9.762977
Ср. кв. значение	50.694241	1.911541	1.283307	9.809175	0.671952	1.269789	9.980485
Ср. кв. отклонение	25.354338	1.821720	1.267279	1.046778	0.540392	1.197391	2.072522
Основная частота	0.000114	0.040651	0.050672	0.072535	0.078911	0.061262	0.099294

Рисунок 10. Таблица результатов первого эксперимента без усиления откоса

	X	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6
Время	ZET7152N_X (20)	ZET7152N_Y (21)	ZET7152N_Z (22)	ZET7152N_X (25)	ZET7152N_Y (26)	ZET7152N_Z (27)	
с	м/с ²	м/с ²	м/с ²	м/с ²	м/с ²	м/с ²	м/с ²
По всем данным							
Мин. значение	0.000000	-13.403700	-6.791880	4.132020	-5.158600	-14.187100	-7.390720
Макс. значение	89.980003	5.639180	14.011400	13.961200	3.339150	9.604730	20.757000
Ср. арифм. значение	44.990002	-0.603727	0.011970	9.741151	-0.404566	-0.415231	9.623785
Ср. кв. значение	51.952866	3.059556	2.969586	9.811969	1.032892	2.396810	10.269970
Ср. кв. отклонение	25.983648	2.999733	2.969892	1.176870	0.950470	2.360830	3.585793
Основная частота	0.000111	0.061667	0.065000	0.099333	0.121000	0.111667	0.095111
По видимой части							
Мин. значение	0.000000	-13.403700	-6.791880	4.132020	-5.158600	-14.187100	-7.390720
Макс. значение	89.940002	5.639180	14.011400	13.961200	3.339150	9.604730	20.757000
Ср. арифм. значение	44.970001	-0.603808	0.012039	9.740785	-0.404504	-0.415158	9.623569
Ср. кв. значение	51.929768	3.060224	2.970244	9.811622	1.033058	2.397311	10.270041
Ср. кв. отклонение	25.972101	3.000398	2.970550	1.177003	0.950677	2.361352	3.586576
Основная частота	0.000111	0.061694	0.065029	0.099377	0.121054	0.111716	0.095153

Рисунок 11. Таблица результатов второго эксперимента с усилением откоса

АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТОВ. ВЫВОДЫ.

Из проведенных двух испытаний можно сделать следующие выводы:

1. Первое испытание без усиления откоса: Во время первого испытания, при отсутствии усиления откоса, откос начал скользить и смещаться при нагрузке в 8Гц (рис. 12). Это свидетельствует о недостаточной устойчивости откоса и неспособности удерживать нагрузку на поверхности грунта в условиях сейсмической активности.

2. Второе испытание с усилением откоса сваями: Во втором испытании, где откос был усилен деревянными палочками, откос и сваи начали обрушиваться и вызывать значительные колебания модели только при максимальной нагрузке в 10Гц. Это указывает на то, что усиление откоса данным методом обеспечило значительную устойчивость откоса и сооружения при этой нагрузке.

В таблице 1 приведены результаты эксперимента при 8Гц, где наглядно показан что при частоте 8Гц ускорение одинаковое. Эти результаты указывают на то, что сооружение имеет предел прочности при нагрузке в 10 Гц. При нагрузке в 8 Гц сооружение остается стабильным, что говорит о его способности выдерживать данную нагрузку без дополнительного усиления.

Таблица 1. Сравнения результатов эксперимента при 8Гц.

результаты эксперимента	Первый эксперимент без усиления склона	Второй эксперимент с усилением склона
данная нагрузка	8Гц	8Гц
ес модели	200кг	200кг
ремя при 8Гц	70мин	50мин
ремя разрушения склона	70мин	-
рунт	Суглинок	Суглинок
аксимальное ускорение по оси X от датчика на модели	4,2	3,99
аксимальное ускорение по оси У от датчика на модели	10,4	10,1

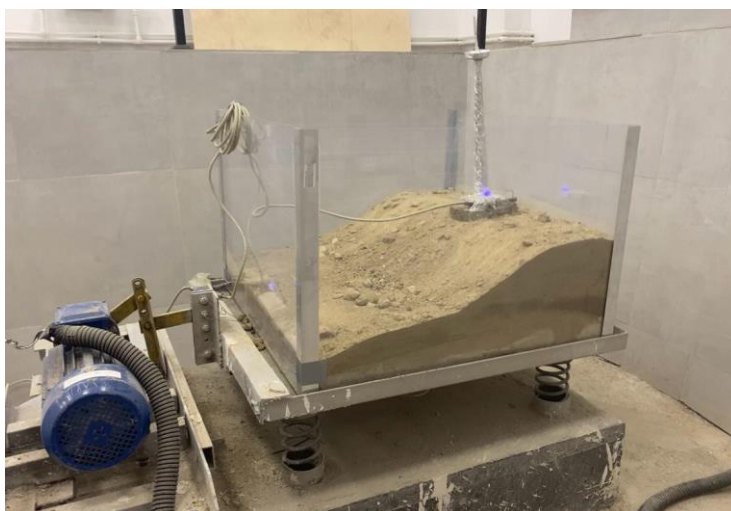

Рисунок 12. Результат эксперимента при 8Гц на 80 секунде

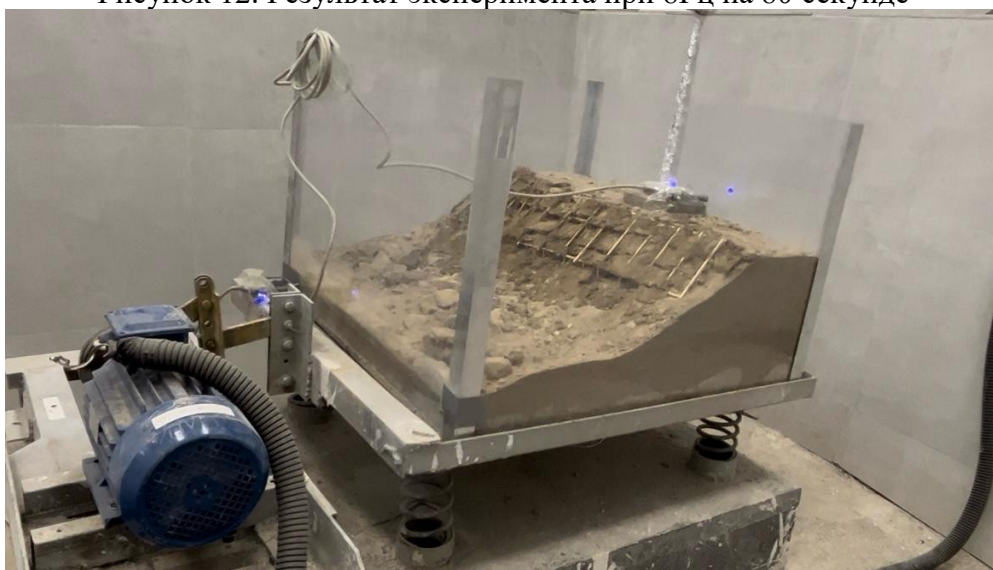

Рисунок 13. Результат эксперимента при 8Гц на 50 секунде

Список литературы:

1. Абдуллаев А.У., Узбеков Н.Б., Борисов В.Н., Есенжигитова Е.Ж. Опыт изучения опасных геологических явлений в Восточном Казахстане как развитие новых методических основ ДСР. «Современные методы оценки сейсмической опасности и прогноза землетрясений для территории Республики Казахстан»: - Алматы, Казахстан, 2022, 51.
2. Кусаинов А.А., Абаканов Т.Д. Инженерная сейсмология и сейсмостойкость сооружений: учебник для магистрантов и докторантов строительных специальностей, Алматы, 2018. – 125с.
3. Варианты типовых решений инженерной защиты территории. [Электрон. ресурс] – 2019. – URL: <https://geoizolproject.ru/2021/06/17/inzhenernaja-zashhita-territorii-br-stancija-kanatnyh-dorog-alpika-servis-br-gornoklimaticheskij-kurort-alpika-servis-br-krasnaja-poljana-sochi/>
4. Абаканов Т.Д., Ли А.Н., Садыкова А.Б., Методология разработки карт сейсмического районирования сейсмоопасных территорий Казахстана, Алматы, 2013, 127 с.
5. Бочкарев В.П, Подольный О.В. и др. Опасные геодинамические процессы на территории Казахстана. Пояснительная записка к комплекту карт Казахстана масштаба 1:2000000, Кокшетау, 2004, 182 с.

6. Геологические закономерности формирования оползней и селевых потоков и вопросы их оценки. М., 1976, 457с.
7. Основания, фундаменты и подземные сооружения / М.И. ГорбуновПосадов, В.И. Крутов и др.; Под общ. ред. Е.А. Сорочана и Ю.Г. Трофименкова. - М.: Стройиздат, 1985. - 480 с. (Справочник проектировщика).
8. Основания и фундаменты: Справочник/ Г.И. Швецов, И.В. Носков, А.Д. Госькова; Под ред. Г.И. Швецов. - М.: Высш. шк., 1991.-383 с.
9. Ухов С.Б. и др. Механика грунтов, основания и фундаменты: Учеб. пособие для строит. спец. вузов/ С.Б. Ухов, В.В. Семенов, В.В. Знаменский/. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Высш. шк., 2002. -566с.: ил.
10. Цытович Н.А. Механика грунтов: Учебник для строит. вузов. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1983. – 288 с.

САПАЛЫ БІЛІМ - ЖАРҚЫН БОЛАШАҚ КЕПІЛІ

**Қыдырбай А.Б., Мырзамет Д.Д., – «СжС» мамандығының 1 курс магистранттары,
«Алматы Технологиялық Университеті»**

**Исмаилова Р.Б. – Әлеуметтік гуманитарлық пәндер кафедрасының сениорлекторы,
П.ғ.к. Алматы технологиялық университеті. Алматы қ.**

Резюме:

Данная тема рассматривает важность качественного образования в формировании перспективного и благополучного общества. Автор обсуждает ключевые аспекты, связанные с обеспечением высокого уровня образовательных стандартов, влияние качественного образования на личное развитие и социальное благосостояние. В фокусе внимания также находится роль образования в создании основы для инноваций, профессионального успеха и формирования гражданской ответственности. Работа подчеркивает, что качественное образование является ключевым залогом светлого будущего, способствуя развитию интеллектуального потенциала общества и обеспечивая устойчивый социальный прогресс.

Resume:

This topic examines the importance of quality education in the formation of a promising and prosperous society. The author discusses the key aspects related to ensuring a high level of educational standards, the impact of quality education on personal development and social well-being. The focus is also on the role of education in creating the basis for innovation, professional success and the formation of civic responsibility. The work emphasizes that high-quality education is a key guarantee of a bright future, contributing to the development of the intellectual potential of society and ensuring sustainable social progress.

Кілт сөздер: сапалы білім, білім беру, жеке даму, әлеуметтік әл-ауқат, инновация, кәсіби жетістік, азаматтық жауапкершілік, зияткерлік әлеует, әлеуметтік прогресс.

Жаһанданудың қазіргі дәуірінде жаңа технологиялардың қарқынды дамуы біздің өмірімізде түбегейлі өзгерістерге әкелді. Адами капиталға, білім беру саласына қойылатын талаптар мүлдем өзгеше. Сапалы білім қарқынды дамудың басты шарты болды. Ұлы Абай үнемі сынға алған тәуелділік қоғамға ешқашан пайда әкелмеді. Мұны түсінетін жастар біліммен қаруланып, тек еңбекке сенуі керек. Біз әрқашан қазіргі заманның жаңа талаптары мен тенденцияларына сай болуымыз керек. Ол үшін басты мақсат бір орында тұрмай, алға жылжу болуы керек. Сондықтан терең, ақыл-ой ұрпағын тәрбиелейтін мұғалімдер қауымдастығына үлкен жауапкершілік жүктеледі. Сіздің бүгінгі оқушыларыңыз-Қазақстанның жарқын болашағы. Сапалы білім-бұл табысқа жету жолы және экономиканы дамытудың негізгі құралы. "Жеті түрлі ілімді білетін" ұрпақты тәрбиелеу-бүгінгі күннің басты міндеті. Президент Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев республиканың білім беру саласындағы қазіргі заманғы үрдістер және оның әртүрлі деңгейлерінің алдында тұрған міндеттер олардың жалпы білім беру жүйесіндегі рөлін, функциялары мен орнын қайта қарау, оларды одан әрі дамытудың жаңа тәсілдерін әзірлеу қажеттігін негіздейді. Жоғары тиімді білім беру жүйесі ел экономикасы мен қазақстандық қоғамның тұрақты өсуін қамтамасыз етудің негізгі факторларының бірі болып табылады. "Білім туралы" Қазақстан Республикасының Заңында "Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде тұлғаны қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби жетілдіруге бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау" делінген. Біздің мемлекетіміздің білім беру жүйесінде жүргізіліп жатқан реформалардың мақсаты жаһандануды ескере отырып, оны нарықтық экономика жағдайында сапалы қайта құруды қамтамасыз ету болып табылады. Білім беруді реформалау осы салада жинақталған оң әлеуетті сақтау негізінде осы процесті тереңдету және дамыту үшін жаңа құқықтық, ғылыми-әдістемелік, қаржылық-материалдық жағдайлар мен барабар кадрлық қамтамасыз етуді құруды талап етеді. Білім беру саласындағы басты тұлға педагог екені белгілі.

Жаңа технологиялардың қарқынды дамуы жағдайында педагогтың білім сапасын қамтамасыз етудегі рөлін халықаралық тәжірибемен алмастыруға болмайды. Оңтүстік Африкада орналасқан Стелленбос университетінде ескерту бар: "кез келген елді жою үшін атом бомбаларын немесе алыс қашықтықтағы зымырандарды пайдаланудың қажеті жоқ. Сізге тек білім беру сапасының төмендеуі және емтихан кезінде студенттерді алдау фактілеріне жол беру керек. Науқастар осындай дәрігерлердің қолынан өледі. Ғимараттар осындай инженерлердің қолымен қирайды. Ақша осындай экономистер мен бухгалтерлердің қолынан жоғалады. Мұндай заңгерлер мен судьялардың қолында әділеттілік жоғалып кетті. Білім берудің күйреуі-ұлттың күйреуі " қазіргі оқытушы-өмірлік талаптардың хабаршысы, білікті маман. Студенттердің жасырын таланттарын ашу қуанышынан ләззат алу көбінесе мұғалімдерге байланысты. Бір кездері ағартушы ғалым А. Байтұрсынов: "балаларды жақсы оқытқысы келетін адам балаларға не үйрететінін жақсы білуі керек", - деді. ХХІ ғасыр-ақпараттық технологиялар мен ғылымның дамыған дәуірі. Уақыт кез келген адамнан әмбебап болуды талап етеді. Оның ішінде мұғалімдер уақыт өте келе бірге өзгеруі керек. Мұғалім өз жұмысында инновацияларды, әртүрлі әдістерді қолдана отырып, материалды еркін меңгеруі керек. Осылайша, қазіргі ғылыми-техникалық процестің қарқыны білім беру жүйесіне жаңа міндеттер қояды. Ең бастысы-жұмыс орнында және бүкіл техникалық тізбекте технологияның үнемі өзгеруіне бейімделе алатын маманның Құзыретті тұлғасын қалыптастыру. Өзінің біліміне, біліктілігіне, парасаттылығына сәйкес келетін мұғалім жас ұрпақтың білім беру жүйесінде болып жатқан оң өзгерістерге байыпты қарауы керек, оның қазіргі заманғы талаптарға сәйкес мағынасын түсінуі керек. Сондықтан, осы айтулы кезеңде, оған жүктелген ерекше жауапты міндет, педагогикалық әдістерден Жаңа, мағыналы және сапалы болуды талап ететін білім беру саласындағы реформалар педагог жинаған қызмет тәжірибесін жаңа ақпараттық технологиялармен біріктіру қажеттілігі туындады. Сонымен, біз білім берудің жаңа саласына бет бұрдық. 39 оқытушы қасиеттерінің құрылымындағы жетекші рөлді оның 6 түрлі топтан тұратын кәсіби шеберлігі ретінде ажыратуға болады: Жоғары білім деңгейі және мамандық бойынша дағдылар (оқыту салалары); әдістемелік мәдениет; ғылыми қызмет мәдениеті; ақпараттық мәдениет; оқу қызметі мәдениеті; адамгершілік мәдениет және өзара қарым-қатынас. Бұл топтардың әрқайсысы мазмұнға тән бастапқы қасиеттерге негізделген. Ғалымдар тобының қатысуымен "жоғары білімі бар маман моделі" әзірленді. Қазіргі маман:

1. жаңа білімді нақты білімге айналдыра білу, алған білімін инновациялық технологияларға айналдыра білуді;
2. ғаламдық білім көздеріне қол жеткізуді қамтамасыз ете білуді;
3. мотивация болуды, яғни, оқу-өмір бойы үздіксіз шыңдау, өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын игеруді және оны жетілдіруді, яғни біліктілікті;
4. әдістемелік білім мен аналитикалық дағдыларды игеру, ғылыми-техникалық прогрестің салдарынан көптеген фактілер мен негізгі деректердің жадының нашарлауы орын алатынын есепке алуды;
5. ғылыми зерттеулер жүргізу дағдыларын игеруді;
6. тұрақты оқыту мүмкіндігін қамтамасыз ететін негізгі білім мен дағдыларды игеруді;
7. мүмкіндігінше жазбаша және ауызша сөйлесе білу, командада жұмыс істеу, өзгерістерге бейімделу, қоғамдық келісімге жәрдемдесуді;
8. өмір сүру үшін қажетті құндылықтарға, демократиялық қоғамның жағдайына ие болу, оның азаматы болу, қажетті әлеуметтік және жеке құзыреттерге ие болуды;
9. зияткерлік әлеуеттің барлық аспектілерін дамытуды;
10. ақпараттық технологияларды меңгеруді білуі қажет.

Бұл "жоғары білімді маман моделі" бүгінгі күннің сұраныстарына жауап беретіні сөзсіз және мұндай болашақ мамандарды тек жоғары жеке кәсіби біліктілігі мен білімі бар оқытушылар ғана дайындай алатынын түсіндіреді. Сондықтан болашақ педагогтарды даярлауда конструктивтілік тетіктерін пайдалану болашақ педагогтарды даярлау сапасын, оқытушылардың біліктілігін арттыру курстарын жетілдірумен, теория мен практиканың үйлесімімен, оқытушының рефлексивтік қабілеттерін арттырумен және оның әдістемелік

жұмыс жүйесіне өзгерістер енгізумен қатар өзекті мәселелердің біріне айналды. Жеке сындарлы оқыту теориясының негіздеріне елеулі өзгерістер енгізуге әсер етті. Мұнда студенттердің жаңа мүмкіндіктерін дамыту үшін дәрістер, практикалық сабақтар өткізу формасын жаңарту маңызды болды. Ақпараттық-технологиялық процесс-бұл жаңа қоғамның, жаңа әлемнің жаңашыл оқытушысының білім беру жүйесін жаңарту мен дамыту ғана емес, сонымен қатар Қазақстанның дамуындағы жаңа серпіліс табалдырығындағы қажеттілігіне негізделген процесс. Құзыреттілік білім беру жағдайында ақпараттық-технологиялық идеялардың, мәліметтер мен тұжырымдардың, теория мен практиканың сапалы өзгеруін қамтамасыз ететін процесс. Біз бұл ұстанымды, жоғарыда аталған заманауи талаптарды, білім беру бағдарламаларын, білім беру саласындағы кәсіптік білім туралы заңнаманы қоямыз, кәсіби құзыретті мамандарды даярлауда қолданамыз және нәтижелерді көреміз. Бізде зерттелетін арнайы пәндер бойынша 40 теориялық және практикалық сабақтың өзіндік ерекшеліктері бар. Біздің әрбір сабағымызда біз жаңа инновациялық технологиялар арқылы осы мүмкіндіктерді түрлендіру арқылы жаңа оқытуға өз үлесімізді қосамыз. Бүкіл өмірдің міндеті-күрделі процесс болып табылатын оқыту дағдысын толық меңгеру, сондықтан, егер іс жүзінде үнемі ерекше назар аударылатын болса, оқытушылар қызмет барысында жетілдіруді жалғастырады. Осы мақсатта білім алушының дамуын түсінумен бірге оқыту, болашақ маманның ішкі мүмкіндіктерін ашу, оқытудың ерекшеліктерін түсіну, көптеген тәсілдер, тілдік және мәдени әсерлер, мінез-құлық пен дағдылар, қызығушылықтар мен оқыту әдістері бар екенін түсіну қажет болады. Оқыту мен оқыту саласында базалық білімнің болуымен қатар, болашақ мұғалімдерде қандай өзгерістер болатыны және қандай стратегияларды алдын ала қабылдау керектігі туралы барынша негізделген қорытынды жасауға мүмкіндік беретін қосымша ақпарат жинау қажет. Шешім қабылдау процесінде мұғалім үшін ең маңыздысы-студенттің қызығушылығы. Осылайша, өзгермелі өмірге дайындықтан күтілетін нәтиже процесінен шығу үшін болашақ мамандарға білім беру бағдарламасы аясында шектелмеуге мүмкіндік беретін дайындықтың жаңа түрі қажет болады. Сондықтан соңғы 30 жыл ішінде ғалымдар-психологтар, философтар, мұғалімдер білім беру проблемасын және оның шығармашылық ойлау құрылымындағы орнын, өзін-өзі дамыту мен жеке тұлғаны өзін-өзі тануды-өзінің психикалық, физикалық, моральдық және шығармашылық ерекшеліктерін зерттеумен айналысады. Бір жағынан, жоғары білім ұғымы теориялық ойлаудың мәнін анықтауға, оның даму деңгейлерін диагностикалауға және бақылау және бағалау әрекеттерін қалыптастыруға көмектеседі. Екінші жағынан, білімді шығармашылық ойлаудың ажырамас бөлігі ретінде зерттеу интеллектуалды және жеке рефлексияларды анықтауға және олардың адам психикасындағы байланысын анықтауға мүмкіндік береді. Болашақ бәрімізге ортақ, бүгінде біз жас, қарқынды дамып келе жатқан мемлекетте өмір сүріп жатырмыз, ол жоғары білікті мамандардың қажеттілігін талап етеді, олардың қамтамасыз етілуі, әрине, білім беру жүйесіне тікелей байланысты. Қазіргі уақытта біз қазақстандық білім беру жүйесінің реформасын сезініп, көріп отырмыз, мемлекетіміздің білім беру жүйесін үнемі реформалауға тырысатынын білеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Амаро Медина, Д. Р. Интегральная оценка экологического благополучия речных систем / Д. Р. Амаро Медина, В. В. Дмитриев // Вестник Санкт-Петербургского университета. Науки о Земле, 2019. — № 64 (2). — С. 162–184.
2. Бурда, А. Г. Рейтинговые модели экономических систем метод указания / А. Г. Бурда, О. Ю. Франциско. - Краснодар: КубГАУ, 2016. - 36 с.
3. Гаджиева, Д. С. Методика комплексной рейтинговой оценки качества корпоративного управления / Д. С. Гаджиева // Региональные проблемы преобразования экономики, 2009. Режим доступа: <http://www.rppe.ru/wpcontent/uploads/2011/05/gadzhieva-ds.pdf>.
4. Гроховский, С. С. Метод интегральной оценки эффективности регуляции позы человека / С. С. Гроховский, О. В. Кубряк // Медицинская техника, 2018. — № 2. — С. 49–52.

5. Шокорова Л.В. Стилизация в дизайне и декоративно-прикладном искусстве / Л.В. Шорокова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд. Юрайт, 2019. – 74с.
6. Косников, С. Н. Совершенствование методических подходов к оценке уровня экономического развития сельских территорий Краснодарского Края / С. Н. Косников // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ) [Электронный ресурс]. – Краснодар: КубГАУ, 2014. - № 10 (104). Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2014/10/pdf/07.pdf>.
7. Косников, С. Н. Методические подходы к оценке эффективности деятельности администраций муниципальных образований Краснодарского края / С. Н. Косников // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ), 2016. - № 9 (123). Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2016/09/pdf/126.pdf>.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ПИЩЕВОЙ ПРОДУКЦИИ С ПОМОЩЬЮ СТАНДАРТИЗАЦИИ В СТРАНАХ ЕС И В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Кыдырбай А.Б., Абдрахманова М.Т., - магистранты кафедры безопасности и качества пищевых продуктов Алматинского Технологического Университета.
Тунгышбаева У.О., - PhD, ассоциированный профессор Алматинского Технологического Университета.*

Abstract: This study is a comparative analysis of methods for ensuring food safety using standardization in various countries. The authors consider the impact of safety standards on production processes, product quality and consumer health protection. The main focus is on comparing approaches and practices applied in different regions and identifying effective strategies to ensure a high level of food safety. The work includes an analysis of standards, regulations and best practices, as well as offers recommendations for improving safety systems in the food industry.

Аннотация: Бұл зерттеу әртүрлі елдерде стандарттауды қолдана отырып, тамақ өнімдерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету әдістерін салыстырмалы талдау болып табылады. Авторлар қауіпсіздік стандарттарының өндіріс процестеріне, өнім сапасына және тұтынушылардың денсаулығын қорғауға әсерін қарастырады. Әр түрлі аймақтарда қолданылатын тәсілдер мен тәжірибелерді салыстыруға және тамақ өнімдерінің қауіпсіздігінің жоғары деңгейін қамтамасыз етудің тиімді стратегияларын анықтауға баса назар аударылады. Жұмыс стандарттарды, реттеуді және ең жақсы тәжірибелерді талдауды қамтиды және тамақ өнеркәсібіндегі қауіпсіздік жүйелерін жақсарту бойынша ұсыныстар береді.

Ключевые слова: нормы и правила по стандартизации, технические документы, система безопасности.

Безопасные продукты питания являются основным фактором, определяющим здоровье человека. Это одно из основных прав человека - иметь доступ к безопасной, питательной и здоровой пище. Чтобы гарантировать это право, государственная политика обеспечивает, чтобы имеющиеся продукты питания соответствовал стандартам безопасности. Эта задача нелегка, поскольку мир сейчас намного разнообразен, а продовольственные системы меняются быстрее, чем когда-либо. Продукты питания производятся, управляются, доставляются и потребляются такими способами, которые невозможно было предугадать еще два десятилетия назад. Эти факторы требуют нового глобального подхода к повышению безопасности пищевых продуктов, который направлен на укрепление национальных систем безопасности пищевых продуктов при улучшении национального и международного сотрудничества.

Признавая, что безопасность пищевых продуктов — это общая ответственность многочисленных заинтересованных сторон, следует отметить, что небезопасные продукты питания и неспособность должным образом реагировать на события, связанные с безопасностью пищевых продуктов, подрывают доверие общественности к системе безопасности пищевых продуктов в стране и ответственным компетентным органам. Совершенствование системы обеспечения безопасности должно проявиться в лидерстве принятия и реализации политики в области безопасности пищевых продуктов, которая гарантирует, что каждая заинтересованная сторона знает - и правильно выполняет - свою роль от профилактики до реагирования; в противном случае доступ к безопасным продуктам питания для всех останется труднодостижимой целью. Более того, экономические различия внутри стран и между ними, включая заметные различия в силе национальных систем безопасности пищевых продуктов и сложную динамику внутри продовольственных систем, значительно замедляет прогресс в достижении этой цели.

Наша страна перешла на рыночные условия хозяйствования. Конституцией РК гарантировано право потребителю на выбор любого товара и продукта. Действия, вводящие

потребителя в заблуждение, относительно качества и безопасности продукта, караются законами Республики Казахстан.

Пищевая промышленность Республики Казахстан развивается ускоренными темпами. Совершенствуется научно-технический потенциал пищевых производств, их материально-техническая база [150, 152, 156]. Построение взаимосвязанной системы документов по стандартизации любой отрасли базируется на действующем законодательстве и научно обоснованных терминологических системах.

Закон РК "О техническом регулировании" [3] и принимаемых в соответствии с ним других законов и комплекса правовых актов создает систему нормативных и технических документов, служащих правовой основой функционирования промышленности в целом и рынка пищевых продуктов (рисунок 1).

Рисунок 1- Иерархическая структура нормативных и технических документов РК

Технические регламенты принимаются в целях: защиты жизни или здоровья граждан, имущества физических или юридических лиц, государственного или муниципального имущества; охраны окружающей среды, жизни или здоровья животных и растений; предупреждения действий, вводящих в заблуждение потребителей. Принятие технических регламентов в иных целях не допускается.

Американское, Европейское, Казахстанское продовольственное законодательство несут в себе одни и те же функции по обеспечению населения безопасными продуктами питания, использованию безопасного сырья и компонентов, применению безопасных тароупаковочных материалов и технологий, исключаящих пищевые отравления [210]. Системы стандартизации

нацелены на создание барьеров для фальсифицированной продукции и возможности подмены одних продуктов другими. Примером этому может служить деятельность Германии в области стандартизации. Ежегодно в этой стране создаются, пересматриваются и обновляются более 1,5 тысяч государственных стандартов, имеющих отношение к продукции народного потребления.

В Республике Казахстан центром стандартизации является РГП «Казстандарт». Основная функция института - информационное обеспечение в сфере стандартизации: формирование, пополнение, ведение и хранение нормативных технических документов в сфере стандартизации, порядок распространения и обеспечения пользователей официальными изданиями нормативно-технической документацией и информацией ЕГФНТД.

Функционирование единого государственного фонда нормативно-технической документации выглядит следующим образом (рисунок 2):

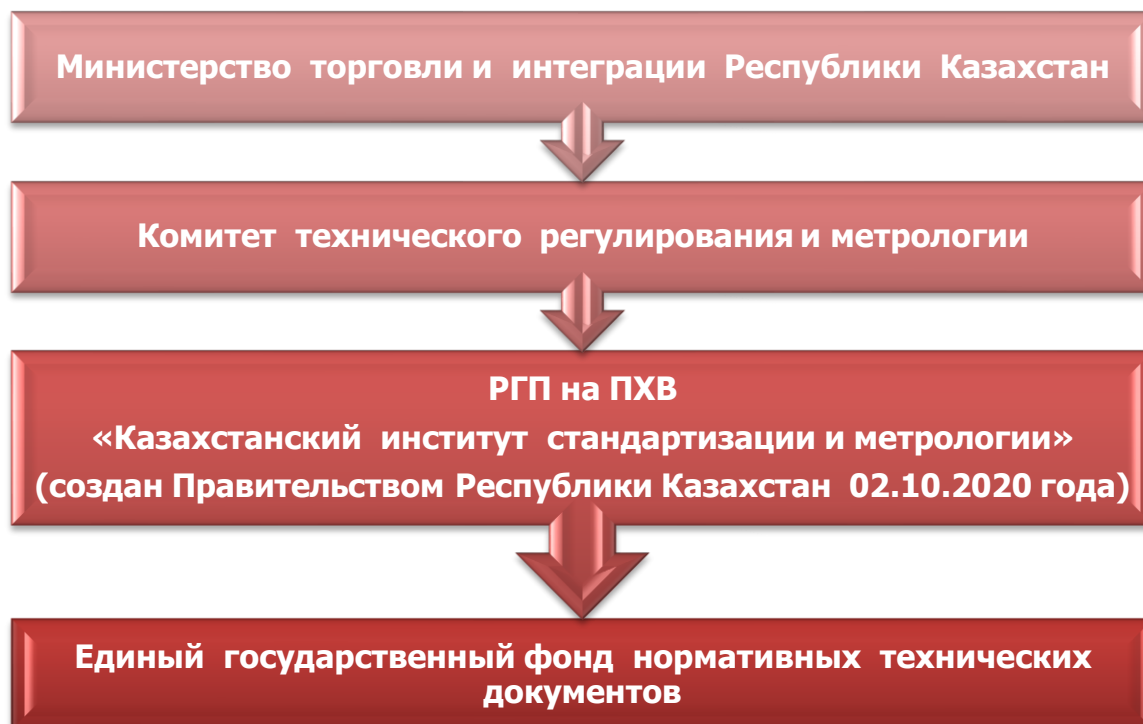

Рисунок 2- Функционирование единого государственного фонда нормативно-технической документации

Единый государственный фонд нормативных технических документов создан в 2012 году и функционирует в соответствии со статьей 14 Закона Республики Казахстан «О стандартизации». Общедоступный государственный информационный ресурс, содержащий НТД, документы по стандартизации (за исключением военных национальных стандартов и стандартов организаций), а также сведения о них, за исключением сведений, составляющих государственные секреты и иную охраняемую законом тайну, формируемые в порядке, установленном законодательством РК в сфере стандартизации.

Основная компетенция фонда - формирование, ведение и сопровождение единого государственного фонда нормативно-технической документации, системы каталогизации документов по стандартизации

Виды деятельности:

Взаимодействие с государственными органами и субъектами стандартизации. Государственные органы, их подведомственные организации представляют один экземпляр утвержденного ими НТД, а также сведения о принятии, внесении изменений, об отмене каждого нормативного технического документа в национальный орган по стандартизации для формирования единой информационной системы.

Формирование, ведение и сопровождение ЕГФНТД включающий:
комплектование и хранение нормативных технических документов;
комплектование, хранение и актуализацию документов по стандартизации (за исключением военных национальных стандартов и стандартов организаций);
представление копий нормативных технических документов, а также сведений о них;
сопровождение и расширение информационных систем ЕГФНТД, системы каталогизации документов по стандартизации.

Распространение официальных изданий документов по стандартизации (за исключением военных национальных стандартов и стандартов организаций).

Республика Казахстан все активнее участвует в мировой торговле продовольствием, особенно в связи с последними геополитическими ситуациями, как в качестве экспортеров, так и импортеров. В то же время глобальные агропродовольственные цепочки создания стоимости стали сложными, и продукты питания часто выращиваются, перерабатываются и потребляются в разных предприятиях.

Также для нашей страны, как желающей развивать туризм, уверенность в безопасности и качестве продуктов питания может усилить туристическую привлекательность, в то время как неопределенность в отношении качества и безопасности продуктов питания может препятствовать экономическому росту. В этой связи усиление роли стандартизации остается одним из ключевых секторов в развитии пищевой индустрии и торговли Республики Казахстан.

Список использованных источников:

1. Договор о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 г. URL: <<https://docs.eadeuniou.org>>
2. Технический регламент «О безопасности пищевых продуктов» ТР ТС 021/2011, утвержденный Решением Комиссии Таможенного союза от 9 декабря 2011 г. № 880. URL: <<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/tehnreg/deptexreg/tr/Documents/TR%20TS%20PishevayaProd.pdf>>.
3. Goldirova R. The EU: A model impossible to export? EU Observer. 2007. URL: <<https://euobserver.com/news/23753>>.
4. Boguslavskaja K. The first steps of the Eurasian Economic Union: Disputes, initiatives and results, ISN ETH Zurich. 2015. URL: <<http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/ots591=eb06339b-2726-928e-0216-1b3f15392dd8&lng=en&size582=10&id=192642>>.
5. Lianos I., LeBlanc J. Trust, distrust and economic integration: Setting the stage // Regulating Trade in Services in the EU and the WTO: Trust, Distrust and Economic Integration. Cambridge: Cambridge University Press. 2012. P. 17–56.

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ СТАРТАПОВ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ТРАНСФОРМАЦИЮ ОБЩЕСТВА

Баймухамбетов Еркебулан Кайнарканович
докторант ДВА «Деловое администрирование»
Казахстанско-Британский технический университет

Аннотация. Автором данной статьи представлены социальные стартапы, которые являются драйвером развития не только экономической среды, но и оказывающее влияние на общественное сознание к улучшению и оказания всевозможной поддержки для жителей Республики Казахстан и мировому сообществу. В данной научной статье мы исследуем сущность социальных стартапов, анализируем их ключевые характеристики, рассматриваем их вклад в устойчивое развитие общества, а также, приводим примеры живых кейсов.

Ключевые слова. Инновации, идея, предприниматель, бизнес, социальный стартап, стартап, социальная ответственность.

Введение.

Социальная сторона бизнеса становится все более приоритетной в современном обществе. Компании, независимо от их формы и структуры, должны проявлять социальную ответственность и стремиться к созданию положительного социального влияния. На сегодняшний день, крупные компании и не только, стараются всевозможным образом оказывать социальную поддержку и развивать внутри компании различные компетенции сотрудников. Предприятия развивают социальную поддержку через ряд стратегий и программ, направленных на улучшение социальных условий общества и создания позитивного социального воздействия. Они могут быть в различных вариациях, таких как, филантропия и пожертвования, волонтерство и добровольчество, образование и развитие, социальная инновация и стартап-проекты, устойчивая и экологическая ответственность и многое другое. В данной статье, автор приводит примеры социальных стартап-проектов или компании, которые существенно пытаются повлиять на социальные аспекты общества в Республике Казахстан. Социальные стартапы, организации направленные на решение социальных проблем, задач через предпринимательскую деятельность, играют все более важную роль в современном мире.

Актуальность данной работы является рассмотрение и ознакомление социально значимых проектов для общественности и области взаимодействия всем заинтересованным сторонам в рамках общих стратегических задач.

Цель исследования - рассмотреть стартапы и как они справляются с социальной задачей, а также как их деятельность влияет на общество.

Стартап (startup) - это компания или предприятие, которое было основано с целью создания и развития инновационного и уникального продукта, услуги или бизнес-модели. Термин «стартап» часто используется для описания компаний, которые стремятся к быстрому

росту и расширению, обычно с ограниченным финансированием. Стартапы также ориентированы на разработку новых технологий, планируют внедрение на рынок инновационных продуктов или услуг и могут стремиться к созданию уникальных предложений, которые могут изменить отрасль или рынок.

Социальный стартап - компания стремящаяся к социальным изменениям. В таких предприятиях существует устойчивая бизнес-модель, которая окупает себя в определенный промежуток времени или приносит прибыль⁽¹⁾. Главной целью социальных стартапов является улучшение качества жизни и решение социальных проблем в обществе.

В современном мире, стартапы в свою бизнес-модель как правило закладывают свою социальную ответственность перед общественностью на стадии формирования компании.

Социальные стартапы - это фактически новая форма предприятия, которые соединяют коммерческую деятельность с социальной миссией и задачей. Они имеют ряд ключевых характеристик, которые отличают их от классического формата предприятий. Ниже представлены несколько ключевых характеристик:

- Социальная миссия
- Инновационная активность
- Устойчивость
- Воовлечение сообщества и заинтересованных сторон
- Общественное признание и поддержка

Казахстанские стартапы внедряют инновационные решения, ориентированные на решение социальных и прочих проблем, и оказывают важное воздействие на различные сферы общества. Ниже представлено несколько областей, в которых они оказывают влияние:

Образование: Казахстанские стартапы представляют свои проекты и образовательные ресурсы, которые открывают доступ к образованию и знаниям. Это помогает повышению и улучшению образовательного уровня населения и представляет возможность получения образования в удаленных регионах. К таким стартапам можно отнести, проект «Startup-course», данный проект позволяет получить знания в области формирования стартап-предпринимательства, а также, доступна абсолютно всем, кто заинтересован технологическим предпринимательством.⁽²⁾

Здравоохранение: В Казахстане медицинские стартапы набирают обороты и помогают частным и государственным организациям в области здравоохранения в развитии отечественной медицины, улучшая диагностику и лечение заболеваний, а также развивая технологии для мониторинга здоровья. В данном случае, можно представить вниманию проект компании «IDala» - «MyMind». Данный продукт — это самостоятельный нейрокогнитивный экзамен, который был разработан командой Cognitive Testing в сотрудничестве с

исследователями из Universal Brain Center, целью которого является выявить болезнь Альцгеймера на ранних этапах развития ⁽³⁾.

Экология: Стартапы, ориентированные на экологически устойчивые решения, помогают снижать воздействие на окружающую среду и способствуют сохранению природных ресурсов. Примерами в данной ситуации можно привести компанию «My Tazalyk».

Данный проект - это платформа, которая стимулирует людей сдавать мусор на переработку. Цель проекта — увеличить количество переработки отходов путем сокращения выбрасываемых отходов от физических и юридических лиц ⁽⁴⁾.

Выше представлены различные стартап-компании, которые не только генерируют заработок, но и в бизнес-модели стартапа как и ранее упомянулась была изначально заложена социальная философия, помогающая общественности в различных сферах жизни.

Налоговые поступления от таких форм предпринимательства являются отличным источником пополнения доходной части местных бюджетов, а суммы платежей в фонды социального страхования источником социальной поддержки и помощи жителей страны. Формирование стартап-культуры при поддержке городских властей способно стать положительным примером эффективного государственно-частного партнёрства. Развитие стартапов и их поддержка предполагает их быть социально ответственными, необходимыми стране, а также, зарабатывать положительный имидж среди его жителей. Немаловажным элементом качества жизни в стране является увеличение доходов у лиц, занятых в новых формах предпринимательства, что создаёт востребованность образования и повышает общее качество жизни населения, но и в целом местной инфраструктуры ⁽⁷⁾.

В мировой практике были отмечены следующие стартапы, которые оказывают важнейшее влияние глобальные социальные проблемы, ниже приведены примеры:

The Ocean Cleanup: Одной из самых известных и успешных историй является проект The Ocean Cleanup, основанный Бойаном Слатом. Этот стартап разработал инновационные системы для очистки мировых океанов от мусора и пластика. С его помощью удалось успешно собирать мусор из Великого Тихого мусорного пятна. Этот проект демонстрирует, как социальные стартапы могут способствовать сохранению окружающей среды ⁽⁵⁾.

LuminAID: Этот стартап разработал портативные солнечные лампы, которые обеспечивают свет в кризисных ситуациях. Их продукция использовалась в местах с недостатком электроэнергии и во время бедствий, чтобы обеспечить безопасность и комфорт людей ⁽⁶⁾.

Вышеуказанные стартапы и их основатели демонстрируют, что бизнес может быть драйвером для положительных изменений, а бизнесмены могут не только добиваться успеха в бизнесе, но и оказывать многовекторное влияние на мировое сообщество.

Список использованной литературы:

1. Электронный журнал: VC.ru «Что такое социальные стартапы и как они работают»
<https://vc.ru/offline/389802-cto-takoe-socialnye-startapy-i-kak-oni-rabotayut>
2. Официальный сайт компании «Startup Course» <https://startup-course.com/#rec236623154>)
3. Официальный сайт проекта «IDala» <https://mymind-test.com/>
4. Официальный сайт проекта «We Project» <https://weproject.media/articles/detail/luchshie-ekologicheskie-startapy-kotorye-polezny-i-dobilis-uspekha-v-kazakhstane/>)
5. Электронный журнал «TechInsider» <https://www.techinsider.ru/technologies/1594521-avtonomnoe-sudno-ocean-cleanup-na-solnechnyh-batareyah-izvlekaet-iz-vody-do-1000-tonn-plastikovogo-musora-v-god/#:~:text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BF%20Ocean%20Cleanup%20%D0%BD%D0%B0%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B5%20%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD,%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D1%85%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D1%85%20%D0%BE%D1%82%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%20%D0%B2%20%D0%BE%D0%BA%D0%B5%D0%B0%D0%BD%D1%8B>
6. Деловая газета «Взгляд»
https://vz.ru/news/2011/11/17/539266.html?utm_campaign=vz&utm_medium=referral&utm_source=newsanons
7. Жерноклеева, А. Решение проблем урбанистики путем формирования среды для развития инновационного и малого бизнеса / А. Жерноклеева // Траектория науки. – 2017. – Т. 3, № 7(24). – С. 11-19. – DOI 10.22178/pos.24-4. – EDN ZBMUZV.

РОЛЬ СЕВООБОРОТОВ В УСТОЙЧИВОМ ЗЕМЛЕДЕЛИИ В УСЛОВИЯХ СЕВЕРНОГО КАЗАХСТАНА

Культяева Д.С.

м.с-х.н. НАО «Костанайский региональный университет им. Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай

Сельское хозяйство Северного Казахстана сталкивается с вызовами, связанными с переменчивым климатом и неустойчивыми агроклиматическими условиями. Повышенные температуры, засушливость, изменение осадков – все это оказывает воздействие на почвенное плодородие и урожайность сельскохозяйственных культур. В этом контексте, внедрение устойчивых и берегающих земледельческих методов становится неотъемлемой частью стратегии развития региона.

История земледелия в Северном Казахстане отмечена трудными вызовами, связанными с неблагоприятными климатическими условиями, эрозией почв, деградацией плодородия и недостаточным вниманием к устойчивым методам. Изменчивость климата, недостаток влаги и внесение неправильных агротехнических методов стали причиной сокращения урожайности и ухудшения качества почвы. Эти проблемы привели к необходимости пересмотра подходов к земледелию и внедрению устойчивых методов.

Северный Казахстан, с его суровым климатом и особыми природными условиями, сталкивается с рядом сложностей в сфере земледелия. Эти проблемы обусловлены как климатическими особенностями, так и историческими аспектами развития сельского хозяйства в этом регионе.

Земледелие в Северном Казахстане связано с долгими периодами кочевого скотоводства и небольшими поселениями, которые занимались ограниченным орудийным земледелием. Долгое время в этих местах преобладало низкопродуктивное пашенное земледелие. Это сказалось на состоянии почв и сельскохозяйственной инфраструктуры, создавая предпосылки для современных проблем.

В прошлом, когда сельское хозяйство региона ориентировалось на орудийное земледелие и скотоводство, не всегда соблюдались принципы устойчивого использования природных ресурсов. Это привело к вымыванию плодородного слоя, истощению почв и нерациональному использованию водных ресурсов.

В целом, исторические и климатические особенности Северного Казахстана создали определенные проблемы для развития сельского хозяйства. Однако, с учетом активных усилий в направлении устойчивого земледелия, применения современных технологий и берегающих практик, возможно преодолеть эти вызовы и обеспечить стабильное развитие аграрного сектора региона.

Севообороты представляют собой ключевой инструмент для смягчения негативных последствий климатических изменений. Они включают чередование культур с различными требованиями к влаге и питательным веществам, что способствует более эффективному использованию ресурсов почвы. Многолетние севообороты способствуют снижению рисков болезней и вредителей, а также улучшению плодородия почвы и играют важную роль для поддержания устойчивости и повышения плодородия почв, а также для борьбы с климатическими и экологическими проблемами региона.

Исторически, в Северном Казахстане использовались простые севообороты, такие как чередование злаковых и бобовых культур. Это позволяло улучшить структуру почвы, накопить азот и улучшить плодородие. Однако, с увеличением агропромышленной деятельности и интенсификацией земледелия, стало необходимо внедрение более сложных севооборотов.

Один из основоположников современной системы земледелия в Казахстане А.И. Бараев, после своего пребывания в Канаде пришел к выводу, что наилучшим вариантом севооборота

для Северного Казахстана будет пшенично-паровое чередование [1]. В своих рассуждениях А.И. Бараев заключил следующее: «...Он определил направление работы по севооборотам, будучи уверенным в том, что лучшим вариантом будет чередование пшеницы с паром. Вопрос был только в том, как часто надо паровать землю для максимального производства пшеничного зерна. Поэтому первая схема стационара по севооборотам, заложенного в 1961 году, включала, прежде всего, двух-, трех- и четырехпольные чередования пара с пшеницей. Как альтернатива шли параллельные схемы севооборотов, в которых кукуруза заменяла пар».

Через десять лет было принято решение добавить вариант пятипольного чередования пар – 4 года посева пшеницы. Отсюда вышла общеизвестная рекомендация иметь под парами двадцать процентов площади зернопаровых севооборотов.

Кардинальное изменение методики сравнения севооборотов произошло в 1984 году, когда вариант бессменного возделывания пшеницы усилили внесением удобрений на фоне применения гербицидов. Сразу после такого усиления вариант бессменного возделывания яровой пшеницы обеспечил наибольший выход зерна с гектара севооборотной площади [2].

В настоящее время широко применяются четырех-, пяти-, и более полевые севообороты, включающие разнообразные культуры. Это может включать зерновые, бобовые, технические, овощные и другие культуры. Такое разнообразие помогает снизить риск агроэкологических проблем, таких как болезни и вредители, а также способствует более эффективному использованию почвенных ресурсов.

В перспективе, важно разрабатывать севообороты, специфичные для климатических и природных условий Северного Казахстана. Это могут быть севообороты с учетом засухоустойчивости культур, такие как чередование засухоустойчивых зерновых с бобовыми культурами. Также можно рассмотреть внедрение экологически ориентированных севооборотов, которые способствуют сохранению биологического разнообразия и улучшению экосистемы.

Применение современных севооборотов с учетом специфики региона поможет снизить риски засух, эрозии, болезней и вредителей. Они также могут способствовать более эффективному использованию влаги, азота и других питательных веществ. Развитие и внедрение инновационных севооборотов является ключевым аспектом обеспечения устойчивого земледелия в Северном Казахстане, а также решения множества проблем, с которыми сталкиваются фермеры и аграрные предприятия в этом регионе.

Вопросы устойчивого и берегающего земледелия в Северном Казахстане стали актуальными в последние десятилетия, когда стало очевидным, что традиционные методы земледелия не всегда эффективно справляются с вызовами сурового климата и сохранения плодородия почв. Начало внедрения этих подходов связывается с 2000-ми годами, когда начались пилотные проекты и исследования в области устойчивого земледелия.

Первые попытки внедрения устойчивого и берегающего земледелия в Северном Казахстане были предприняты международными организациями и научными институтами. В результате исследований было выявлено, что многие методы, такие как мульчирование, комплексное использование минеральных и органических удобрений, а также внедрение современных сортов и гибридов, способствуют повышению урожайности и улучшению структуры почвы.

Особую роль в устойчивом и берегающем земледелии играет обработка почвы. С середины прошлого века были предприняты различные варианты обработки почвы в Северном Казахстане [3]. Результатом чего стало очевидно, что для степных условий более пригодны плоскорезы, которые оставляют после обработки стоячую стерню, необходимую для задержания снега и защиты почвы от ветровой эрозии. Все последующие работы по обработке почвы показывали преимущество осенней плоскорезной обработки почвы над отвальной вспашкой. Что касается самой плоскорезной обработки почвы, то основные выводы сводились к рекомендациям по чередованию мелких и глубоких рыхлений, а в некоторых случаях рекомендовалось оставлять почву без осенней обработки.

Тем временем в США, Канаде и в странах Южной Америки все более широко распространялась идея нулевой обработки почвы, то есть идея полного отказа от всякого рыхления почвы, за исключением минимального рыхления почвы при посеве.

Применение устойчивых практик уже принесло значительные результаты. Урожайность важных сельскохозяйственных культур, таких как зерновые, овощи и бобовые, выросла благодаря улучшенному управлению водными ресурсами, оптимизации применения удобрений и внедрению современных методов обработки почвы.

Учитывая сложившиеся практики, планируется дальнейшее развитие и расширение устойчивых и сберегающих практик в Северном Казахстане. Это включает в себя более широкое внедрение севооборотов, смешанных посевов, агротехнических мероприятий для борьбы с эрозией и деградацией почвы, а также улучшение системы водоснабжения и орошения.

По данным, полученным в НПЦЗХ имени А.И. Бараева, за 50 лет содержание общего гумуса в слое почвы 0-20 см снизилось с 3,90% до 3,26% при бессменном возделывании яровой пшеницы. В это же время содержание гумуса при двухпольном чередовании «пар-пшеница» катастрофически упало до 2,48% [3]. Поэтому сберегающая плодосменная система земледелия предусматривает освоение плодосменных севооборотов, в которых нет места чистым парам. Конечно, в порядке исключения в отдельные годы есть вынужденная необходимость оставить поле под пар, но это не должно быть системой. По данным Северо-Казахстанского НИИСХ замена чистого пара на посев донника на зеленый корм с

Учеными из стран Центральной Азии совместно со специалистами ФАО были выработаны мероприятия позволяющие противостоять неблагоприятными природным явлениям [5]:

- при любом нарушении почвенного покрова в любое время года необходимо руководствоваться одним правилом, диктующим необходимость накопления, сохранения и рационального использования почвенной влаги;

- сельскохозяйственные культуры следует выращивать только в рамках севооборотов. Это помогает увеличить урожайность возделываемых культур и повышает плодородие почв от севооборота к севообороту;

- следует максимально расширять площади богарных земель под озимыми зерновыми культурами;

- для посева любых культур следует использовать сертифицированные семена хорошего качества.

В таблицах 1-3 представлена информация о севооборотах богарных земель в зависимости от количества осадков.

Таблица 1 Севооборот для богарных земель (количество осадков превышает 600 мм) [5]

Вариант 1		Вариант 2	
1	Люцерна 1-го года жизни + сафлор	1	Эспарцет 1-го года жизни + ячмень
2	Люцерна 2-го года жизни	2	Эспарцет 2-го года жизни
3	Люцерна 3-го года жизни	3	Эспарцет 3-го года жизни
4	Озимая пшеница	4	Озимая пшеница
5	Сафлор	5	Озимая пшеница
6	Озимая пшеница	6	Озимый ячмень или тритикале

Таблица 2 Севооборот для богарных земель (количество осадков 350-600 мм) [5]

Вариант 1		Вариант 2	
1	Озимая пшеница	1	Озимая пшеница
2	Сафлор	2	Дыня
3	Озимая пшеница	3	Сафлор, ячмень или тритикале
4	Люцерна	4	Эспарцет

Таблица 3 Севооборот для богарных земель (количество осадков 200-350 мм) [5]

Вариант 1		Вариант 2	
1	Озимая пшеница	1	Озимая пшеница
2	Сафлор	2	Озимый ячмень
3	Люцерна	3	Нут

Как видно из данных таблиц, чем больше количество осадков выпадает, тем чаще необходимо чередовать культуры. Данные рекомендации больше подходят к южным регионам, в которых высока вероятность засух. Однако, учитывая происходящие климатические изменения и постепенное смещение земледелия в северные регионы, данные рекомендации могут оказаться очень полезными, даже в условиях Северного Казахстана. Материалы, представленные в таблицах, были выработаны в результате совместных исследований проводимых ФАО и имеют практическую значимость, апробированную во многих странах.

Однако, вызовы также остаются. Необходимо непрерывно мониторить происходящие изменения климата и адаптировать севообороты под новые условия. Также важно обучать сельскохозяйственных производителей новым методам и технологиям, чтобы они могли успешно внедрять устойчивые практики.

Некоторые авторы отмечают, что произошла существенная диверсификация растениеводства [6]: «...Результатом диверсификации растениеводства и отхода от монозернового (пшеничного инварианта) стала трансформация структуры посевных площадей области в постсоветский период: доля зерновых культур в области упала с 85 в 1991 г. до 64 % в 2021 г. Помимо этого, обращает на себя внимание двукратное сокращение площадей кормовых культур за последние 10 лет.

Данный факт фундируется как замещением их масличными культурами, так и результатом снижения поголовья крупного рогатого скота в агроформированиях области более чем в 2 раза в сравнении с позднесоветским периодом.

Устойчивое земледелие в условиях Северного Казахстана – это не только неотъемлемая необходимость, но и перспективное решение для обеспечения продовольственной безопасности и сохранения почвенного плодородия. Внедрение устойчивых практик, адаптированных к климатическим изменениям, становится ключевым шагом на пути к устойчивому развитию региона и успешному сельскому хозяйству.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бараев А. И. Об особенностях земледелия в Канаде // В кн.: А. И. Бараев. Почвозащитное земледелие. – М. – Агропромиздат, 1988 – с. 66-83.
2. Сулейменов М.К. О теории и практике севооборотов в северном Казахстане// Земледелие. – 1988. – №9 – С. 25-31.
3. Сулейманов М.К. Сберегающее плодосменное земледелие Северного Казахстана / М.К. Сулейманов // Новости науки Казахстана. – 2013. - № 4. – С. 9-27.
4. Сагалбеков У.М. Донниковый полупар как альтернатива чистому пару / У.М. Сагалбеков и др. // Сб. трудов Международной конференции «Диверсификация культур и нулевые технологии в засушливых регионах». – Астана-Шортанды, 2013. – с. 114-118.
5. Нурбеков А. Практика почвозащитного и ресурсосберегающего земледелия в Азербайджане, Казахстане и Узбекистане / А. Нурбеков и др. – Анкара: ФАО, 2016. – 94 с.
6. Пашков С.В. Эволюция целинного земледелия Северного Казахстана: детерминанты регионального развития / С.В. Пашков // Известия Иркутского государственного университета. – 2022. – Т. 42. – С. 68-89.

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ОҢ ЖӘНЕ ТЕРІС ЖАҚТАРЫ

*Исмаилова Р.Б. - Әлеуметтік гуманитарлық пәндер кафедрасының сениорлекторы, П.ғ.к.
Алматы технологиялық университеті Алматы қ.*

*Таукенова Қ.Т. - Қауымд.проф,п.ғ.к. Әлеуметтік-гуманитарлық пәндер кафедрасы. Алматы
Технологиялық Университеті.*

*Құрманбекқызы Ұлжан, Амит Ақнұр – “ТиПТМ” магистранттары, Алматы Технологиялық
Университетінің магистранты
Алматы, Қазақстан*

Аннотация. Қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды мәселелердің бірі - оқу үрдісіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу, білім беруді ақпараттандыру болып табылады. Бұл мақалада осы аталған инновациялық технологияларды қолданудың маңызды деген оң және теріс жақтары қарастырылды.

Түйінді сөздер: инновация, педагогика, инновациялық технологияның артықшылықтары, инновациялық технологияның кемшіліктері, білім алушы, оқытушы.

Кіріспе. Білім алушылар – цифрлық тумалар. Олар технологиямен қатар өсті. Технология олардың өмірімен сабақтасып келеді. Бірақ білім берудегі технология тек цифрлық құрылғыларды пайдалану ғана емес, бұл оқытушы мен білім алушылардың өзара әрекеттесуін жеңілдетеді, бұл тиімділікті арттырады, демек оқу процесінің сапасын арттырады. Өскелең ұрпақтан үйренуге және еңбек етуге деген ұмтылыс рекордтық өте төмен деңгейде, ал оқытушылар телефондарда, планшеттерде және ноутбуктерде көптеген ойын-сауықтармен бәсекелесіп келеді. Технология көптеген білім беру мәселелерінің басты себебі ретінде қарастырылуы мүмкін немесе өзара әрекеттесуді жақсарту және тиімділікті арттыру үшін пайдаланылуы мүмкін.

Цифрлық білім оқытудың жаңа мүмкіндіктерін жасайды. Жекелендірілген оқыту мүмкіндіктері пайда болады, ынтымақтастықтың жаңа үлгілері пайда болады, оқушылар үшін инновациялық және таңғаларлық оқыту стратегияларының ауқымы кеңейе түседі. Бірақ білім берудегі заманауи технологиялардың айқын артықшылықтарынан басқа, кемшіліктері де бар, олар оқытушылар енгізу кезінде кездесетін "кедергілер" болып табылады.

Артықшылықтары:

1 Педагогика технологиямен көбірек тәжірибе жасауға және жедел кері байланыс алуға мүмкіндік береді.

Заманауи технологиялар білім алушыларға білім беру процесінің белсенді қатысушылары болуға, ал оқытушыларға оқыту мен тәрбиелеудің жаңа тәсілдерін, әдістерін, модельдерін жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, оқытушы зерттелетін материалды игеру деңгейін анықтау үшін дәрістің кез келген кезеңінде онлайн сауалнама жүргізе алады.

Білім алушы тиісті материалдарға немесе ресурстарға сілтемелерді пайдалана алатын цифрлық оқулықтарды пайдалана отырып, оқу процесін динамикалық түрде жасауға болады. Білім алушылар қойылған сұрақтарға жауап іздей алады, өз ұстанымдарын қалыптастыра алады, содан кейін оны қорғай алады.

Жобалау қызметін ұйымдастыру үшін технологиялық құралдарды пайдалану оқыту нәтижелерінде елеулі өзгерістерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Оқытушылар оқу процесін ұйымдастырудың жаңа модельдерін, мысалы, "төңкерілген сыныпты" жүзеге асыруға мүмкіндік алады. Бұл білім беру технологиясында ХХІ ғ. оқытушы алдымен білім алушыларға үйде жаңа материалды өз бетінше үйренуге мүмкіндік береді, содан кейін сабақта осы материалды практикалық бекітуді ұйымдастырады.

2 Технология білім алушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етуге көмектеседі.

Онлайн сауалнама және басқа да цифрлық құралдар оқу процесіне барлық білім алушыларды, соның ішінде ұялшақ, өз қабілеттеріне сенімді емес, әдетте бастамашыл емес білім алушыларды тартуға көмектеседі. Онлайн жүйелер үнемі кері байланыс алуға мүмкіндік береді, соның ішінде Оқу материалдары мен тапсырмалардың қол жетімділігі туралы білім алушылардың пікірлерінде кездеседі. Деректерді талдау оқытушыға әр баланың қиындықтарын оңай және тез анықтауға және уақтылы көмек көрсетуге, оқушылардың бәсекеге түсе алатын аймақтарын анықтауға мүмкіндік береді, яғни әр оқушының жұмысын немесе топтағы жұмысын оңай реттейді.

Мысалы, технология викторина сияқты белсенді оқыту әдісін қолданудың тиімділігін айтарлықтай арттыра алады. Сабақтың басында оқытушы техникалық құрылғыларды қолдана отырып викторина өткізіп, сенімді ақпарат алуға және оны талдауға бірнеше минут жұмсай отырып, оқушылардың бастапқы деңгейін тез бағалай алады. Әрі қарай оқытушы өз күш-жігерін қайда бағыттау керектігін және білім алушылардың жұмысын қалай ұйымдастыру керектігін объективті түрде түсініп, оқу процесін ұйымдастыруға түзетулер енгізе алады. Сабақ аяқталғаннан кейін сол викторинаны өткізу қайтадан минималды уақыт шығындарымен кері байланыс алуға, ал білім алушыларға оқудың нәтижелері мен жетістіктерін бағалауға мүмкіндік береді.

3 Білім алушылардың өнімді оқу әрекеттерін ұйымдастыруға арналған көптеген ресурстар бар.

Мобильді платформалар мен электронды оқулықтардың қосымшаларында оқу іс-әрекетін ұйымдастыруды айтарлықтай өзгертетін құралдардың жетіспеушілігі жоқ. Кейбір техникалық құрылғылар ынталандырудың әртүрлі түрлерін пайдаланады және оқу процесінде ақпаратты игеруге көмектеседі, оқу процесін қызықты әрі тартымды ету үшін ұпайлар мен сыйақыларды бөлу үшін бәсекеге қабілетті сценарийлерді қолданады. Мұндай техникалық құрылғыларды пайдаланудың маңызды шарты оқу мақсаттарына жету болып табылады.

Кейбір мобильді платформалар мен электронды оқулықтар студенттерге тарихи тұлғалар немесе ғылыми ұғымдар сияқты фактілер мен олардың дәлелдерін келтіруге мүмкіндік беретін рөлдік ойындарды қамтиды. Сонымен қатар, ойын технологиялары оқу процесіне салауатты бәсекелестікті енгізуге ықпал етеді. Заманауи автоматтандырылған оқыту жүйелері өнімді оқу қызметін ұйымдастыруға және әр оқушының жетістіктерін нақты бағалауға айтарлықтай көмектеседі.

4 Технология оқытушыға бірқатар жалықтыратын міндеттерді автоматтандыруға немесе жеңілдетуге көмектеседі.

Автоматтандыру, мысалы, білім алушылардың сабаққа қатысуы мен оқу іс-әрекетінің нәтижелілігін бақылау сияқты күнделікті, бірақ уақытты қажет ететін тапсырмаларды орындауды жеңілдетеді және қысқартады. Заманауи технологиялық құралдар білім алушыларға арналған жеке тапсырмаларды жүйелеуді және таңдауды жеңілдетеді, олардың талқылауға қатысу белсенділігін бақылауға көмектеседі және т. б.

Заманауи технологиялық құралдардың қабылдау және түсіну қиын оқу материалын елестету мүмкіндігі оқытушының түсіндіруге жұмсайтын күші мен уақытын азайтады. Мысалы, толықтырылған шындық технологиясы атомдардан білім алушыларға виртуалды ортада күрделі химиялық қосылыстың молекулаларын өз қолдарымен жасауға мүмкіндік береді. Адамның сезім мүшелеріне әсер ету арқылы пайда болатын қатысу әсерінің арқасында технология экрандағы презентацияға немесе қағаздағы суретке қарағанда молекула немесе зат жасау процесін тиімдірек көрсетуге мүмкіндік береді.

5 Технология қажетті ақпаратқа жедел қол жеткізуді қамтамасыз етеді және ақпарат көздермен жұмыс істеудің маңызды дағдыларын қалыптастырады.

Егер оқулықтардағы немесе оқу әдістемелеріндегі ақпарат тез жаңартылып, толықтырылуы мүмкін болса, оның ішінде білім алушылардың өз күштерімен оқу процесінің мәні артады. Заманауи технологиялар коммуникация мүмкіндіктерін кеңейтеді және оқудың өнімді ортасын жасайды. Білім алушылар Интернет желісінде топтарға бірігіп, ақпарат

алмасып, топтық жобалармен бірлесіп жұмыс істей алады және оқытушылармен өзара әрекеттесе алады.

Сонымен, тегін қауымдастық ресурсы-Scratch медиа мүмкіндіктерін (музыкамен, графикамен және т.б. жұмыс) ғана емес, сонымен қатар тапсырмалар, желілік өзара әрекеттесу, өзін-өзі ұйымдастыру және басқа жүйелік эффектілермен бірлесіп жұмыс істеу мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Білім алушылардың топтағы жұмысы мәдениет мекемелері (кітапханалар, мұражайлар, қазіргі заманғы өнер орталықтары) балаларының ойындар, мультфильмдер және цифрлық әңгімелер жасауда одан әрі қолдануы үшін бастапқы материалдарды (мәтіндер, иллюстрациялар, музыкалық жазбалар) ұсынуы есебінен классикалық және цифрлық мәдениет арасындағы алшақтықты толтыруға мүмкіндік береді.

6 Технологияны қолдана білу-бұл өмірлік дағды және сауаттылықтың маңызды түрі.

Цифрлық сауатты болу «жеке технология дағдыларына» ие болудан жоғары тұрады. Бүгінде бұл жаңа контексттерге интуитивті бейімделуге және басқа оқушылармен мазмұнды бірлесіп құруға мүмкіндік беретін цифрлық ортаны терең түсіну туралы болады. Презентациялар құру, Интернет желісінде сенімді көздерді табуға үйрету, тиісті онлайн-этикетті қолдау және т.б. бұл білім алушылардың оқу процесінде алатын өмірлік дағдылары және олар әр балаға өмір бойы пайдалы болады. Цифрлық сауаттылық білім беру ұйымдарына оқу сапасын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар оқу нәтижелерінің әрқашан өзекті болып қалуына мүмкіндік береді.

Кемшіліктері:

1 Технология оқу процесінен назарды ашақтатуы мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, смартфондар мен гаджеттер білі алушыларды оқу үдерісінен назарын ашақтатады. Бәләм алушының міндеті оқу процесін қызықты ету, ал егер білім алушылар басқа жаққа алаңдаса, онда бұл технология мен құрылғылардың емес, оқытушының проблемасы.

Бүгінгі таңда оқу процесінің барлық қатысушылары үшін мәдениет пен құрметті қалыптастыру өзекті міндет болып табылады. Сол себепті, Гаджеттерді қолдануды шектей отырып, нақты тапсырмаларды, жобаларды, уақытты анықтаңыз және сыныпта технологияның мүмкіндіктерін сауатты жүзеге асыру қажет болады.

2 Технология білім алушылардың қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және әлеуметтік өзара әрекеттесуге теріс әсер етуі мүмкін.

Көптеген оқытушылар гаджеттерді ұнатпайды, өйткені білім алушылардың нақты өмірдегі қарым-қатынас қабілеті төмендейді. Алайда, егер технологиялық құралдарды, ауызша презентацияларды және топтық ынтымақтастықты пайдалануға мүмкіндік беретін тапсырмалар жасауға болады және мұнда білім алушылар бір-бірімен белсенді қарым-қатынас жасайды.

Технология-бұл оқу процесінің сапасын едәуір арттыратын құрал, бірақ оның мақсаты бұл емес. Қазіргі оқытушы оны сауатты қолдана білуі, бақылауда ұстауы және артықшылықтарын білуі керек.

3 Технология алдауды және тапсырмаларды орындаудан жалтаруды тудыруы мүмкін.

Білім алушылар әрқашан тапсырмаларды орындаудан бас тартудың жолдарын тапты, ал цифрлық технологиялар мұны одан да жеңілдетеді-басқа біреудің жұмысын көшіруден және пайдаланудан бастап дайын эссе немесе Интернет желісіндегі презентацияны сатып алуға дейін қолданып жатыр. Оқытушы әрқашан тапсырмалар мен тесттерді тәуекелдерді барынша азайтатындай етіп құрылымдай алады. Мысалы, егер бақылау тапсырмасы ашық болса, яғни, нақты ақпаратты іздеу үшін технологияны қолдануға мүмкіндік беруге болады, ал басты назар оны пайдалану мәселесін шешуге аударылады, сол кезде оқытушы білім алушылардың зерттелген материалды түсінуін ғана емес, сонымен бірге ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын да тексере алады. Бірқатар бағдарламалық өнімдер әр оқушыға жеке тапсырмаларды таңдауға мүмкіндік береді, бұл оның назарын басқа біреудің дәптерінен немесе Интернеттен шешім іздеуге емес, жұмысқа бағыттайды.

4 Білім алушылар технологиялық ресурстарға бірдей қол жеткізе алмайды.

Барлық оқушылар планшетті, ноутбукты, смартфонды немесе тіпті тұрақты Интернетке қол жеткізе алмайды. Оларға топта жұмыс істеуге және ресурстармен алмасуға мүмкіндік

беретін тапсырмалар ұсынылуы мүмкін және технологияға қол жеткізе алатын кітапханаларды немесе басқа ұйымдарды пайдалануды ұсынуы мүмкін.

Технологияны оқу процесінің фокусына да, кедергіге де айналдырып алмау қажет. Технологияны біртұтас білім беру жүйесіне қосуға болады.

5 Интернет желісіндегі ақпарат көздерінің сапасы көп нәрсені қалайды.

Интернет бұл жақсылық пен жамандық бастамасы деп қарауға болады. Сапалы ақпарат көздерін сенімсіздерден ажырата білу бұл білім алушыларға пайдалы болады. Білім беру ұйымдарында білім алушылар сенуге, пайдалануға, көшіруге және бейімдеуге болатын электрондық білім беру ресурстарының тізімін жасауға болады.

Оқытушылар еркін қол жетімді білім беру ресурстарын пайдалана алады. Әдетте мұндай ресурстар жалпы білім берудің негізгі пәндеріне немесе қосымша білім беру бағыттарына сәйкес бөлімдер бойынша жіктеледі. Оларда оқу және анықтамалық материалдар бар. Бұл ресурстарды оқушылар да пайдалана алады. Электрондық тесттер, интерактивті модельдер, түрлі-түсті иллюстрациялар, дайын әзірлемелер, тренажерлер және ресурстың бөлімдеріндегі басқа оқу — әдістемелік материалдар оқытушыларға қызықты, танымдық, жарқын сабақтар дайындауға және өткізуге, ал білім алушыларға үй тапсырмаларын, ғылыми жобаларды немесе басқа да өзіндік жұмыстарды орындауға көмектеседі.

Қорытынды. Қорыта келгенде, артықшылықтары кемшіліктерден асып түсетіні анық, бірақ білім беруде технологияны енгізудің кілті әрқашан оқытушы мен білім алушының қарым-қатынасымен анықталады, өйткені білім сол жерде болады. Технология өте тиімді құрал бола алады, бірақ бұл жай ғана құрал. Технология оқытушыларды алмастыруға арналмаған, керісінше, идея оқу процесін ұйымдастыруды "өзге бір әлемнен" ынтымақтастық пен өнімді оқу іс-әрекетіне ауыстыруға мүмкіндік беретін оқыту ортасын құру болып табылады.

Бүгінде біз технологияларды білім беруге енгізудің бірінші кезеңіміз. Іске асыру процесі біреуді ренжітуі, тітіркендіруі, көп күш пен уақытты алуы мүмкін, бірақ шындығына келгенде, технология жаңа тәжірибелерге, ашылуларға, білім алушылар мен оқытушылардың оқу және ынтымақтастық тәсілдеріне "есік ашуы" мүмкін.

МҰНАЙ МЕН МҰНАЙ ӨНІМДЕРІН ТАСЫМАЛДАУДЫҢ НЕГІЗГІ ТҮРЛЕРІ

*Хамит Бисултан Эльбрусулы, Сұлтан Раушан Темірбекқызы,
Бримжаров Ислам Серикгалиевич
Космбаева Гулжан Тынышпаевна,
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе Өңірлік университеті*

Аннотация: Мұнай тасымалдау, пайдалы қазбаларды сақтау шикізатты өндіруге және өңдеуге байланысты жұмыстардың тізбесіне жатады. Бұл өте қауіпті зат, оны тасымалдау кезінде барлық қауіпсіздік талаптарын сақтау керек деген қорытынды жасау керек. Сондықтан саланың барлық фирмаларында осы санаттағы отынмен жұмыс істеудің қатаң ережелері сақталады. Жеткізу әдісін таңдау шарттарды, тасымалдау көлемін және энергия өнімдерінің түрін ескере отырып жүзеге асырылады. Мұнайды тасымалдаудың жоғарыда аталған түрлері әртүрлі жабдықтармен жабдықталған, даму деңгейімен, сондай-ақ көптеген экономикалық көрсеткіштермен ерекшеленеді.

Кілт сөздер: мұнай, темір жол, автомобиль, цистерна, құбыр.

Кіріспе: Мұнай тасымалдау-шикі мұнай мен мұнай өнімдерін жеткізу. Ол өндіріс орындарынан оны тұтыну орындарына дейін өтеді. Бүгінгі таңда бұл процесс яғни тасымалдау теміржол, теңіз және өзен, сондай-ақ автокөлік құралдарының көмегімен жүзеге асырылады. Жалпы, аталған тасымалдаудың барлық нұсқалары мұнай өнімдерін тасымалдаудың тұтас көлік жүйесі болып табылады. Оның құрамына халық тұтынушылары мен өнеркәсіптік ұйымдарды мұнай жүктерінің барлық түрлерімен қамтамасыз ететін құрылғылар мен жылжымалы құралдардың үйлесімі кіреді. Көбінесе мұнай кен орны сатып алу немесе өңдеу орнынан өте алыс орналасқан, сондықтан оны экономикалық тұрғыдан тиімді тасымалдау мәселесі әрқашан мұнай өндірудің өзі сияқты маңызды болды.

Мұнайды темір жол көлігімен тасымалдау.

Қазіргі уақытта мұнай мен мұнай өнімдері қазіргі әлемнің ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл өнімді пайдаланбай өмірді елестету мүмкін емес. Өнеркәсіптің көптеген салалары және іс жүзінде барлық көлік құралдары бұл ресурстық жұмыс істей алмайды.

Мұнай өндіру саласы соңғы онжылдықтарда тез жетілдірілуде және кез-келген өндіріс сияқты мұнайды теміржол көлігімен тасымалдау мәселесін шешуді талап етеді. Жеткізудің бұл түрі ең практикалық және жедел болып табылады.

Сурет 1. Мұнайды және мұнай өнімдерін темір жол көлігімен тасымалдау

Мұнай өнімдерінің теміржол көлігімен тасымалдау.

Мұнай өнімдерінің теміржол көлігінің тарихы 150 жыл, мұнай өнімдерінің алғашқы тасымалы әлдеқайда ертерек жүзеге асырылған. Көрме стендтеріне қарап, мұнайдың теміржол көлігінің тарихымен толығырақ танысуға мүмкіндігіңіз бар. Шын мәнінде, теміржол мен мұнай өндіру саласының біржолғы қалыптасуы теміржол көлігімен тасымалдау мұнай өнімдерін

тасымалдаудың алғашқы тәсілдерінің бірі болғандығына түрткі болды. Транзиттің салыстырмалы түрде жоғары жылдамдығы және жылдың кез келген уақытында жүкті жеткізу мүмкіндігі сияқты артықшылықтар бұл көлік нұсқасының кейбір кемшіліктері болса да, танымал болуына ықпал етеді.

Көліктің бұл түрі келесі артықшылықтарға ие:

- жыл мезгілінен тәуелсіздік;
- жеткізудің жоғары әрі тиімді жылдамдығы;
- кең ауқымды;
- жүктің едәуір көлемін тасымалдау мүмкіндігі:

Жеткізудің теміржол түрінің басты артықшылығы-оның барлық маусымы. Осыған байланысты мұнай қоймалары мен мұнай базаларының көп бөлігі теміржол магистральдарына жақын орналасқан.

Көліктің бұл түрінің кемшіліктері де бар, олардың негізгілері:

жаңа жолдарды салуға, сондай-ақ қолданыстағы теміржолдарды тиісті деңгейде ұстауға кететін айтарлықтай ақшалай шығындар; мұндай тасымалдаудың құны өте маңызды (теміржол көлігін жеткізудің су немесе құбыр әдісімен салыстырғанда 2-4 есе қымбат).

Теміржол цистернасы 25, 50, 60, 90 және 120 тонна мұнай мен мұнай өнімдерін сақтай алады. Ең көп қолданылатын көлемдер - 50 және 60 текше метр. Цистерналардан «құю маршруттары» деп аталатын композициялар жасалады. Мұндай цистернаның әрқайсысында әмбебап су төгетін құрылғы бар, ол оның мазмұнын толық ағызуға мүмкіндік береді. Тасымалдау кезінде сыйымдылық қабырғаларының қауіпті кернеуін тудыруы мүмкін цистернадағы қысымның рұқсат етілген максималды мәнін реттеу үшін серіппелі қауіпсіздік клапандары қолданылады.[1]

Мұнайды автомобильмен тасымалдау

Мұнайды автомобильмен тасымалдау-бұл өте танымал тәжірибе. Жанармай тасымалдаудың өзі қиын және маңызды міндет, оны орындау кезінде барлық қауіпсіздік ережелерін сақтау және мұқият назар аудару қажет. Мұнай өнімдері өте қауіпті жүктер болып табылады, өйткені олар жанғыш класына жатады. Оларды тасымалдау мұқият және мұқият болуды талап етеді.

Мұндай материалдарды тасымалдау кезінде көптеген нюанстар ескеріледі, мысалы, қара мұнай өнімдері қыста қатып қалады, сондықтан тұтқыр заттар үшін жылытылатын цистерналар қолданылады. Сонымен қатар, мұнай өнімдерінен булану қоршаған ортаға және адам денсаулығына өте зиянды, сондықтан бензин немесе керосин сияқты заттар тек тығыз жабық цистерналарда тасымалданады.

Мұнай мен газды қауіпсіз автомобиль көлігі үшін ережелердің кейбір тізімі бар. Олар қолданыстағы заңнамаға сәйкес реттеледі. Алдымен мұнай мен мұнай өнімдерінің автомобиль көлігі кідіріссіз жүзеге асырылуы үшін жөнелтуші санитарлық, кедендік және карантиндік құжаттары бар арнайы жүккүжатқа ие болуға міндетті.

Мұнайды автомобиль көлігімен тасымалдаудың басты артықшылығы-көліктің осы түрінің көмегімен кез-келген уақытта кез-келген қашықтыққа отынның аз мөлшерін жедел жеткізуге болады.

Сурет 2. Автомобильмен тасымалдау

Мұндай тасымалдауға арналған негізгі сыйымдылықтар-автомобиль цистерналары. Таралуы бойынша екінші орында контейнерлік автотасымалдар, содан кейін таратылған мұнай өнімдерін (канистрлерде, бөшкелерде, бидондарда және т.б.) автотасымалдау бар. Мұндай машиналар ұшақтарға, ауылшаруашылық және автомобиль техникаларына жылжымалы жанармай құю үшін қолданылады. Сонымен қатар, автомобильдер энергия ресурстарын елдің теміржол немесе су көлігі жетпейтін аймақтарына жеткізеді.

Мұнай өнімдерін су арқылы тасымалдау.

Мұнай мен газдың су көлігі екі түрге бөлінеді: өзен (ішкі су жолдары) және теңіз (континенттің ішкі теңіздері және құрлықаралық тасымалдау). Өзендер мен көлдер арқылы мұнайды тасымалдау үшін баржалар (соның ішінде өздігінен жүретін) және өзен танкерлері – мұнай жүктерін тасымалдауға арналған арнайы өздігінен жүретін кемелер пайдаланылады.

Сурет 3. Мұнай өнімдерін су арқылы тасымалдау

Танкерлерде, баржалардан айырмашылығы, өздерінің сорғылары жоқ. Мұнай өнімдерін теңіз арқылы тасымалдау жүк көтергіштігі жоғары танкер-кемелердің көмегімен жүзеге асырылады. Олар мұхиттар мен теңіздерді кесіп өтуге қабілетті. Тасымалдау құны танкердің жүк көтергіштігіне байланысты. Қазіргі теңіз супертанкерлерінің миллиондаған тонна жүк көтергіштігі бар. Алайда, танкерлер тек ұзақ қашықтыққа тасымалдау үшін тиімді.

Мұнайды су көлігімен тасымалдаудың бірқатар артықшылықтары бар:

- су жолдарының өткізу қабілеттілігінің шектеусіздігі;
- қымбат желілік құрылымдарды құрудың қажеті жоқ.

Мұнайдың магистральдық көлігі

Мұнайдың магистральдық тасымалы өндіріс нүктелерінен тұтыну нүктелеріне арнайы құбырлардың көмегімен жүзеге асырылады. Айдалатын өнімдер бойынша құбырлар мұнай құбырларына (мұнай айдалады) және мұнай өнімдері құбырларына (бензин, дизель отыны, керосин, мазут айдалады) бөлінеді.

Тасымалданатын өнімдерге байланысты жоғары мамандандырылған құбыр жүйелерінің түрлері бөлінеді: мұнай құбыры, мұнай өнімдері құбыры, газ құбыры және дәстүрлі емес жүкті тасымалдауға арналған құбыр.

Мұнай мен мұнай өнімдерін құбыр арқылы тасымалдау келесі артықшылықтарға ие:

- айдаудың төмен құны;
- айдау кезінде мұнай өнімдерінің елеусіз шығындары;
- құрылыстың қысқа мерзімдері;
- мұнай өнімдерінің бірнеше сорттарын бірден айдауға рұқсат;
- климаттық жағдайларға байланысты емес үздіксіз жеткізу және т. б.[2]

Қолданылған әдебиеттер:

1. Хаустов, А. П. Мұнай өндіру кезінде қоршаған ортаны қорғау / Хаустов, А. П., Редина, М. М. Баспагер: "Іс", 2006. 552 Б.
2. Эрих В.Н. Мұнай және газ химиясы. — Л.: Химия, 1966. — 280 б. — 15 000 дана

ҚАБАТТАН МҰНАЙДЫ БЕТТІК БЕЛСЕНДІ ЗАТТАР (ПАВ) ЕРІТІНДІСІМЕН ЫҒЫСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

*Хамит Бисултан Эльбрусулы, Сұлтан Раушан Темірбекқызы,
Бримжаров Ислам Серикгалиевич
Космбаева Гулжан Тынышпаевна,
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе Өңірлік университеті*

Аннотация: Беттік белсенді заттар (ББЗ) әлемдік өндірісі жан басына шаққанда жылына 2-3 кг құрайды. ББЗ шамамен 50%-ы тұрмысты химия үшін, қалғаны өндіріс пен ауыл шаруашылығында қолданылады. ББЗ халық шаруашылығының 100-ден аса салаларында қолданылады. Өндірілетін ББЗ-дың көпшілігі жуғыш заттарды жасауда, мата және синтетикалық және табиғи талшық өндірісінде қолданылады. ББЗ-ды қолданатын ірі тұтынушыларға мұнай, химиялық өндіріс, құрылыс материалдарының өнеркәсібі жатады. Осыған байланысты күнделікті қолданылатын синтетикалық жуушы құралдар мен тұрмыстық химия тауарларының негізгі компоненттері болып табылатын ББЗ биоыдырауының объективті бағасын беру қазіргі заманда өзекті мәселелердің бірі болып келеді. Беттік активті заттардың қолданылуының күннен күнге өсуіне байланысты ғылымның әр түрлі саласында және технологияда олардың физика-химиялық қасиеттерінің зерттеу қажеттілігі айқындалып келеді.

Кілт сөздер: беттік-белсенді заттар, мұнай, резервуар, химиялық қосылыстар, эмульсия.

Кіріспе: Беттік-белсенді заттар-термодинамикалық фазалар бөлімінің бетіне шоғырланып, беттік керілудің төмендеуін тудыратын химиялық қосылыстар. Беттік-белсенді заттарды айдау — бұл химиялық төгу технологиясы, бұл кезде ығыстыру араласпайды, себебі су немесе тұздық мұнаймен араласпайды. Беттік-белсенді заттар қалдық мұнайды жұмылдыру үшін фазааралық керуді азайта отырып (0:001 мН/М) аса аз мәндерге дейін азайтуы тиіс. Резервуарға енгізілетін беттік-белсенді заттың құрамы мицелл ерітіндісін құрайтын химиялық заттардың комбинациясы болып табылады.

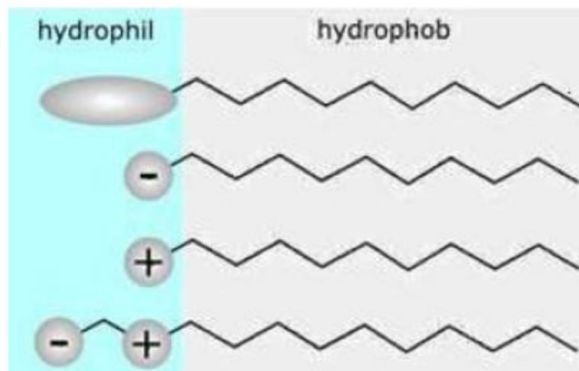
Беттік белсенді затпен айдау кезінде күрделі жүйе қалдық мұнаймен микроэмульсияны құруы маңызды, себебі бұл беттік керілудің азаюына ықпал етеді. Алайда, микроэмульсиялардың пайда болуы да елеулі кемшілік болуы мүмкін, себебі ол тесіктерді бітеп кетуі мүмкін. Жобалау кезінде беттік ағын, жыныс түрі және басқа да ерекшеліктері тұздану мен температурада фазаларды адсорбциялау мен ұстап қалу салдарынан шешуші мәнге ие. Молекула беттік белсенді зат болуы үшін, ол толық емес бөлігі, көмірсутекті құйрығы және полярлық немесе иондық бөлігі болуы тиіс. Ионды бөлігі су фазасында орналасқан. Толық емес бөлігі мұнай фазасында. Демек, молекула мұнай-су бөлу шекарасын қосады. Беттік белсенді затпен суланған кезде гидрофильді бас су молекулаларымен өзара әрекеттеседі, ал гидрофобтық құйрық су-мұнайда немесе мұнай-суда эмульсиясын құрайтын мұнаймен өзара әрекеттеседі. Беттік-белсенді заттың молекулалары амфифильді болып табылады, өйткені олар гидрофильді және гидрофобты болып табылады. [1]

Беттік-белсенді заттар бас топтың иондық табиғаты бойынша анионды, катионды, неионды немесе цвиттерионды болып жіктеледі. Аниондар теріс зарядталған және олар негізінен МУН процестерінде қолданылады.

Анионды беттік-белсенді заттардың үш түрі бар, негізінен мұнай беруді арттыру әдістерінде пайдаланылатын: сульфаттар, сульфонаттар және карбоксилаттар. Көміртекті тізбектің ұзындығы-бұл гидрофильді және гидрофобтық балансты өзгертеді. Сульфаттар мен сульфонаттар мұнай беруді арттыру әдістері процестерде неғұрлым коммерциялық пайдаланылады. Карбоксилаттар Үлкен тізбекті молекулалар болып табылады және көп перспективті құрамдарды қамтамасыз етеді, бірақ экономикалық тұрғыдан тиімсіз. Сульфаттар

кең таралған, бірақ сульфонаттар жоғары температурада (терең резервуарлар) қолданылуы мүмкін. [2]

1 суретте сурфактант схемасының қарапайым үлгісі көрсетілген. Беттік-белсенді заттар мынадай тәртіппен болады: неондық, аниондық, катиондық және цвиттериондық беттік-белсенді заттар.

Сурет 1 – Сурфактанттың құрылымдық нысаны

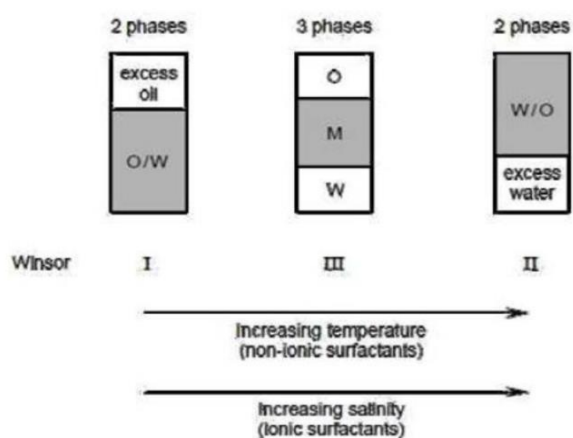
Беттік белсенді затпен суланған кезде фазаның іс-әрекеті және ығыстырушы және ығыстырылған ағымдағы ортаның арасындағы фазалық тепе-теңдік шығарып алу тиімділігіне әсер ететін болады. Беттік-белсенді жүйелерде фазалық әрекеттің үш түрі бар.

Уинсордың I жүйелері көпфазалы аймағы артық мұнай тепе-теңдіктерінде төмен фазалы микроэмульсия бар жүйелер болып табылады. Сурфактант су фазасында.

Уинсордың II жүйелері артық су немесе тұздығы бар тепе-теңдікте тұрған жоғарғы фазаның микроэмульсиясы болып табылады. Беттік белсенді зат мұнай фазасында.

Уинсордың III жүйесі орта фазалы микроэмульсияға жетеді, онда ең төмен беттік керілу мұнай мен су арасында байқалады. Беттік-белсенді зат мұнай мен су арасындағы эмульсиялық фазада болады.

2 суретте көрсетілгендей, Уинсордың жіктелуі және микроэмульсиялардың фазаларының реттілігі көрсетілген. [3]

Сурет 2 – Уинсордың жіктелуі және микроэмульсиялардың фазалық реттілігі

Қолданылған әдебиеттер:

1. Abadli, Farid. Simulation Study of Enhanced Oil Recovery by ASP (Alkaline, Surfactant and Polymer) Flooding for Norne Field C-segment. Орны белгісіз : Norwegian University of Science and Technology.
2. Б.Ж. Жаппасбаев, И. Гусенов, А.В. Шахворостов, Т.К.Ахмеджанов, С.Е. Кудайбергенов. Щелочное-ПАВ-полимерное (ASP) заводнение – эффективный метод увеличения нефтеотдачи на месторождениях вязких нефтей.
3. Нажису, Ерофеев В.И. Исследование и применение комплексной технологии заводнения для повышения нефтеотдачи пластов. Томск : Национальный исследовательский Томский политехнический университет.

ТЕНДЕНЦИИ ЯЗЫКА В СОВРЕМЕННЫХ МЕДИЙНЫХ КУЛЬТУРАХ: АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ АНГЛИЙСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ

Научный руководитель: Сагимбаева Гульнур Сейткановна

к.п.н., доцент

Международный университет Астана

Арунов Айбек Косалыевич

Айдынгали Анель Султангалиевна

Студенты 2-ого курса бакалавра, по специальности

«6В01702 - Русский язык и литература»

Аннотация: Данное исследование обращается к современным языковым тенденциям в медийной среде, с акцентом на влиянии английского и русского языков. Мы анализируем языковые предпочтения и образцы их использования, которые формируют коммуникацию в медийных контекстах. Рассматривается распространение английского языка в глобальных медиа и сохранение русского языка в специфических культурных областях. Наша статья предоставляет уникальные инсайты в динамичные взаимодействия между языками в эволюции медийной и культурной коммуникации. Эксплорация влияния языков на современный лингвистический ландшафт в медийной среде призвана расширить понимание языковых динамик и их роли в современном обществе.

Abstract: This study addresses contemporary linguistic trends in the media environment, focusing on the influence of the English and Russian language. We analyze language preferences and patterns of use that shape communication in media contexts. The spread of English in global media and the persistence of Russian in specific cultural domains are examined. Our article provides unique insights into the dynamic interactions between languages in the evolution of media and cultural communication. Exploring the influence of languages on the contemporary linguistic landscape in media environments is intended to broaden the understanding of language dynamics and their role in contemporary society.

Ключевые слова: медиа культура, СМИ, массовая культура, социолингвистика, тенденция, англоязычные термины, языковой ландшафт, онлайн-контент, статистика, блокбастер, кинематограф, двуязычие, межкультурный диалог, кросс-культура, стриминговые сервисы, цифровые платформы, веб-страницы.

Keywords: media culture, mass media, popular culture, sociolinguistics, trend, English terms, linguistic landscape, online content, statistics, blockbuster, cinema, bilingualism, intercultural dialogue, cross-culture, streaming services, digital platforms, web pages.

В динамичном контексте, где информация мгновенно пересекает границы, язык становится ключевым элементом культурного выражения и взаимопонимания. Наша задача - исследовать тонкости взаимодействия английского и русского языков в цифровых историях, кинематографических повествованиях и разнообразных онлайн-дискурсах. Для прояснения этого исследования мы обратимся к ценным научным работам социологов, изучающих социолингвистические нюансы, а также к статистическим данным, которые квантифицируют языковые тенденции. Сегодняшний взаимосвязанный мир пульсирует в сфере современных медий. Язык, как канал для идей, эмоций и повествований, оказывает непревзойденное влияние на способ взаимодействия и эволюции культур. В современных медийных культурах наблюдается выдающееся влияние английского и русского языков, что вызывает интерес к анализу их тенденций. Эта статья стремится рассмотреть, какие факторы формируют языковой ландшафт в медийной среде, выявить особенности воздействия английского и русского на общественное сознание. Анализ этих динамик позволит более глубоко понять влияние языка на формирование медийных сообществ и динамику обмена информацией в современном мире.

Неоспоримо, что влияние английского языка на медийные культуры и общественное восприятие формирует новый лингвистический порядок. Термины "тренд", "хэштег", и "онлайн" стали неотъемлемой частью языка медиа. Этот лингвистический глобализм выражает не только языковую унификацию, но и подчеркивает влияние технологического прогресса на формирование общекультурных ценностей.

Статистика из «Languages most frequently used for web content as of January 2023, by share of websites» неумолимо указывала на 58,8% веб-страниц, представленного на английском языке. [2]

Согласно данным «Languages most frequently used for web content as of January 2023, by share of websites», важность английского языка в онлайн-контенте подчеркивается статистикой. Это подтверждает, что виртуальная Всемирная Сцена в значительной степени представлена контентом на английском языке. Этот факт подчеркивает, что английский становится не только языком мирового бизнеса, но и ключевым языком медийной коммуникации.

Двуязычие в медийной среде также помогает преодолевать языковые барьеры, создавая возможность для более глубокого взаимопонимания и сотрудничества между людьми разных культур. Это становится особенно важным в эпоху глобализации, когда обмен информацией и идеями является неотъемлемой частью нашей повседневной жизни.

Таким образом, двуязычие выступает не только как индивидуальное достоинство, но и как средство для стимулирования межкультурных диалогов в медийном пространстве. Владение несколькими языками становится ценным активом, способствующим разнообразию и взаимопониманию в мире, где медийные контексты переплетаются и взаимодействуют во множестве культурных реальностей.

Трудности возникали из-за доминирования английского, но открывались возможности для кросс-культурного обмена. Инсайты социологов и статистические данные создавали полный портрет сложного взаимодействия, формирующего языковые тренды в нашем взаимосвязанном мире. Трудности, вызванные преобладанием английского языка, выдвигали перед нами вызов сбалансировать языковые динамики в мировых медийных пластах. Однако, эти трудности одновременно становились возможностями для разностороннего кросс-культурного обмена.

Социологические исследования, а также статистические данные, выступали важным инструментом для создания полного портрета сложного взаимодействия, формирующего языковые тренды. Инсайты отражали тенденции, вызовы и преимущества, связанные с геополитическими, культурными и языковыми факторами, что в свою очередь помогало адаптировать наши подходы к медийному общению.

Вывод заключается в том, что разнообразие медийных культур и языков в нашем взаимосвязанном мире требует более гибкого и инклюзивного подхода. Возможность кросс-культурного обмена становится ключевым моментом, и стремление к балансу между глобальным и локальным языковым разнообразием является необходимым вызовом для медийных практик.

Развитие двуязычия и поддержка творцов, работающих на разных языках, предоставляют новые перспективы для создания медийной среды, отражающей разнообразие голосов и культур в глобальном контексте. В итоге, эта сложная динамика формирует не только языковые тренды, но и определяет способы, которыми мы взаимодействуем и понимаем друг друга в нашем всемирном информационном сообществе.

Таковы были лингвистические витязи, сражавшиеся за внимание в медийной арене, создавая языковые тренды, которые оставались в памяти поколений.

Отчет о глобальных тенденциях в медиа дополняет статистической поддержкой данное наблюдение, подчеркивая подавляющую присутствие контента на английском языке на цифровых платформах. Примерно 58,8% онлайн-контента представлено на английском языке, укрепляя его гегемонию в управлении глобальными разговорами. Это языковое доминирование легко переходит на социальные медиа, стриминговые сервисы и онлайн-публикации, где повествования на английском языке часто задают тон и направление обсуждений.

Эта всесторонняя распространенность английского в различных формах медийных проявлений подчеркивает его ключевую роль в формировании повествований, звучащих во всем мире. Доминирование контента на английском языке на цифровых платформах служит свидетельством его влияния не только на развлечения, но и на распространение информации и культурные тенденции в мировом масштабе.

Дополнительная информация: Язык является не только средством общения, но и инструментом политического воздействия. Язык может формировать и изменять мировоззрение, идентичность, ценности и интересы людей. Язык может также служить средством пропаганды, манипуляции, конфликта или сотрудничества. В современном мире, где информация становится все более доступной и влиятельной, язык играет ключевую роль в геополитическом процессе.

Одним из примеров политического воздействия на языковую динамику является распространение английского языка в медийной сфере. Английский язык стал глобальным языком, который используется в международных организациях, научных и культурных обменах, бизнесе и туризме. Английский язык также доминирует в интернете, где он составляет около 58,8% всех веб-страниц. Английский язык, связанный с крупными мировыми державами, такими как США и Великобритания, стал инструментом для проекции их влияния на мировой арене. Английский язык также стал механизмом, через который западные нации утверждают свое культурное и политическое господство, влияя на нарративы, формирующие глобальные представления.

В ответ на доминирование английского языка, другие языки и культуры стремятся уравновесить нарратив и предоставить альтернативную перспективу. Одним из таких языков является русский язык, который восходит как силовой фактор альтернативного нарратива. Русский язык является одним из шести официальных языков ООН и одним из десяти наиболее распространенных языков в мире. Русский язык также является языком науки, литературы, искусства и спорта. Русский язык имеет богатую историю и культуру, которая отражает уникальную идентичность русского народа.

Отечественные лингвисты также считают, что процесс влияния английского языка на русский является достаточно активным и приносит в языковую систему определенные новшества. Так, кандидат филологических наук, старший преподаватель Международного университета Астана, Абильдинова Ж.Б. отмечает следующее: «Жизнь современного человека — это жизнь в эпоху глобализации, информации и новых технологий, которые выступают факторами формирования такого феномена как медиапространство. Большой поток информации невозможно передать через прямое общение, поэтому он передается опосредованно: через радио, телевидение, социальные сети. Немаловажную роль играют и такие синтетические виды искусства как музыка и кино. Все это не может не оказывать влияние на языковое сознание носителей русского языка. Процесс ментально-языковой трансформации неизбежен, а иногда и необходим в целях речевой экономии, контактов с представителями своей и другой культуры и интеграции в мировое сообщество.

Сегодня мы наблюдаем такие языковые тренды, как проявление новых способов вербальной и невербальной коммуникации, активное функционирование устной речи, появления новых заимствованных слов, а также многозначных слов.

Безусловно, что должны соблюдаться нормы русского литературного языка и его самобытность должна сохраняться, но с появлением новых понятий и реалий, обслуживающих такие общественные сферы как «образование», «наука», «медицина», «экономика», «бизнес» и многое другое, язык как живое и динамичное явление будет реагировать на изменения в окружающем мире, т.е. с приходом новых понятий, приходят и новые слова. В свое время великий поэт и писатель А.С. Пушкин писал: «Но панталоны, фрак, жилет, всех этих слов на русском нет».

Одним из примеров влияния геополитики на языковую динамику является исследование профессора Сергея Кузнецова, доктора филологических наук, посвященное анализу политического дискурса в русском и английском языках. В своей книге «Политический дискурс: лингвистические и социокультурные аспекты» он рассматривает различия в структуре, функциях и стратегиях политического дискурса в разных языковых и культурных контекстах. Он также исследует влияние политического дискурса на формирование общественного мнения и национальной идентичности.

Кузнецов утверждает, что политический дискурс не является нейтральным средством общения, а отражает определенную идеологию и ценности. Он также подчеркивает, что политический дискурс подвержен воздействию геополитических факторов, таких как международные отношения, конфликты и сотрудничество. Он приводит примеры того, как политический дискурс в русском и английском языках отражает разные позиции и интересы в отношении таких глобальных проблем, как терроризм, миграция, экология и права человека.

Кузнецов также анализирует специфику политического дискурса в русских и английских медиа. Он выделяет разные типы медийных жанров, таких как новости, интервью, комментарии, реклама и пропаганда. Он исследует, как медиа используют разные языковые средства, такие как метафоры, эвфемизмы, иронию, эмоциональную лексику и риторические вопросы, для создания определенного эффекта на аудиторию. Он также обращает внимание на то, как медиа манипулируют фактами, цитатами и статистикой, чтобы поддержать свою точку зрения или дискредитировать противоположную.

Книга Кузнецова представляет собой ценный вклад в изучение политической лингвистики и геополитики. Она демонстрирует, как язык и медиа влияют на политическую реальность и как политическая реальность влияет на язык и медиа. Она также помогает читателям развить критическое мышление и аналитические навыки, необходимые для понимания и оценки политического дискурса в современном мире.

Языковые тренды — это не только то, как люди говорят или пишут, но и то, как они используют язык для достижения определенных целей и эффектов. Политический дискурс — это один из самых важных и влиятельных видов дискурса, который формирует и отражает языковые тренды. Анализ политического дискурса в русском и английском языках показывает, как эти языки взаимодействуют и конкурируют в медийной сфере, отражая геополитическую динамику. Это очень интересная и актуальная тема для исследования.

Приводя выводы Гармоничное сосуществование английского и русского в современных медийных культурах подчеркивает глубокое значение двуязычия. Эта двуязычная компетенция служит катализатором для содействия межкультурному общению, выступая в роли моста, который переходит от восточных к западным влияниям.

Двуязычие, в контексте потребления и создания медийного контента, становится мощным инструментом для разрушения языковых и культурных барьеров. Люди, владеющие как английским, так и русским, могут взаимодействовать с множеством точек зрения, обогащая свое понимание глобальных нарративов. Это позволяет более нюансированно оценивать культурные тонкости, разрушать стереотипы и способствовать более взаимосвязанному глобальному обществу.

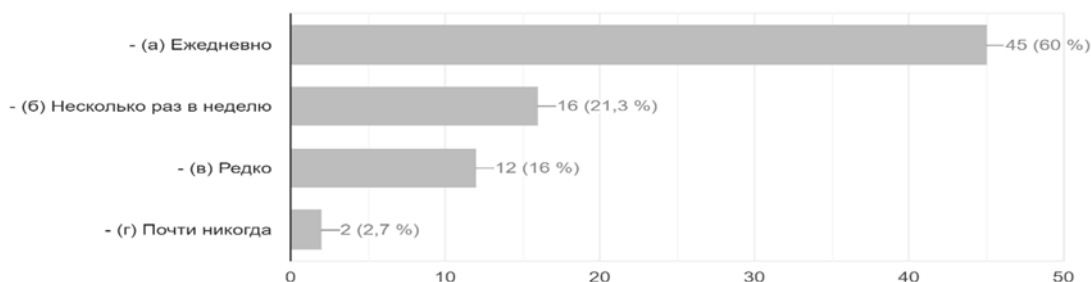
Реальные примеры двуязычных создателей контента дополнительно просвещают потенциал этой языковой двойственности. Платформы, такие как YouTube, становятся аренами, где создатели легко маневрируют между английским и русским, предлагая контент, который преодолевает языковые границы. Заметным примером является популярность YouTube-каналов, представляющих разнообразный контент на обоих языках, тем самым иллюстрируя способность двуязычия способствовать более инклюзивному и взаимосвязанному глобальному медийному ландшафту.

Эта интеграция двуязычных перспектив не только обогащает индивидуальные опыты, но также обещает формирование медийного ландшафта, который действительно отражает разнообразную ткань нашего взаимосвязанного мира

Анализ:

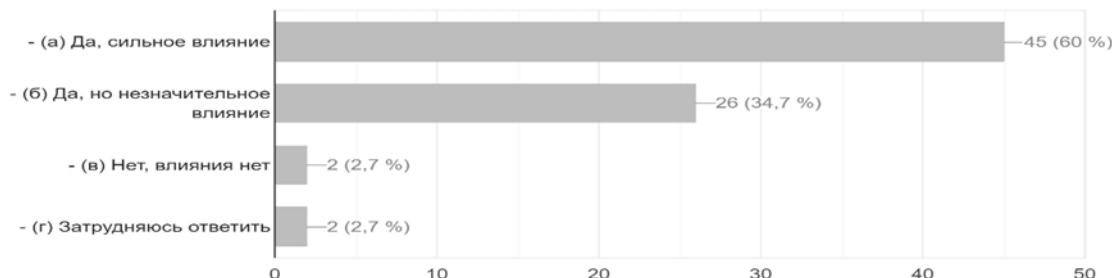
1. Как часто вы взаимодействуете с контентом на английском языке в своей повседневной жизни?

Верных ответов: 0 из 75

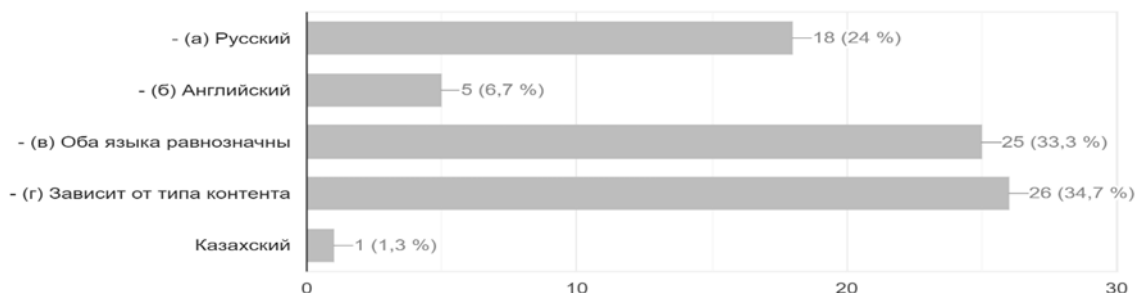
2. Считаете ли вы, что английский язык оказывает влияние на ваш восприятие мировой информации?

Верных ответов: 0 из 75

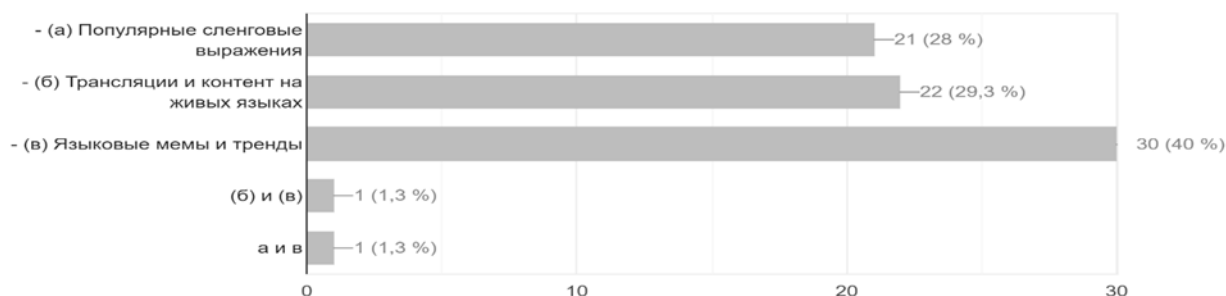
3. Предпочитаете ли вы потреблять медиаконтент на русском или английском языке?

Верных ответов: 0 из 75

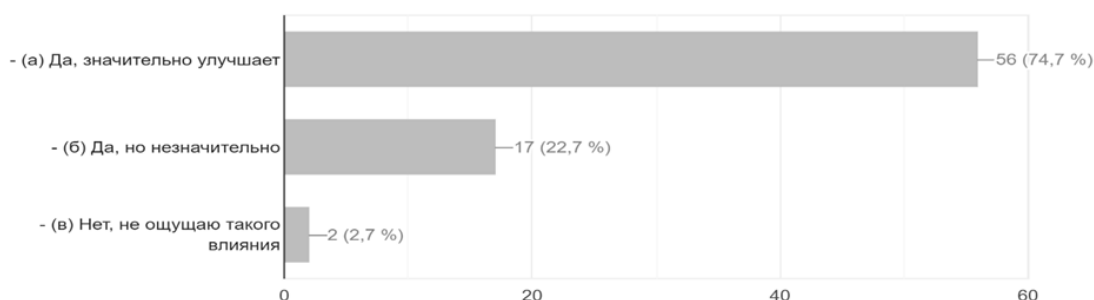
4. Какие языковые тренды в современных медиакультурах вас больше привлекают?

Верных ответов: 0 из 75

7. Чувствуете ли вы, что знание английского языка улучшает вашу коммуникацию в современном обществе?

Верных ответов: 0 из 75

В ходе нашего исследования, проведенного среди студентов филологических факультетов Международного Университета Астана, включающих такие направления, как иностранные языки, казахский язык и русский язык, выявлено, что более 60% респондентов ежедневно взаимодействуют с англоязычным контентом. Отмечено, что 58,8% считают, что английский язык оказывает влияние на их восприятие мировой информации.

Вопросы предпочтения медийного контента на двух языках вызывают разногласия, поскольку 23,5% респондентов предпочитают русскоязычный контент, в то время как 36,8% предпочитают контент на обоих языках. Дополнительно, 32,4% утверждают, что их предпочтения зависят от конкретного контента.

Существенными языковыми тенденциями считаются языковые тренды, выделенные 38,2% респондентов. Однако, 32,4% указывают на недостаточность живых языковых трансляций в контенте.

Необходимо отметить, что более 75% опрошенных считают, что знание английского языка содействует эффективной коммуникации в обществе.

Итак, на основе результатов исследования можно заключить, что студенты филологических факультетов проявляют высокую степень взаимодействия с англоязычным контентом, признают влияние английского языка на восприятие мировой информации и демонстрируют разнообразные предпочтения относительно медийного контента на разных языках.

Важно отметить, что русскоязычный контент также играет существенную роль среди студентов. 23,5% респондентов выражают предпочтение русскоязычному контенту, и 36,8% предпочитают взаимодействовать с контентом на обоих языках. Это свидетельствует о том, что, несмотря на значительное влияние англоязычного контента, русскоязычные медийные материалы имеют своеобразное значение и привлекают внимание студенткой аудитории. Таким образом, общая тенденция показывает, что студенты оценивают и взаимодействуют с медийным контентом на разных языках в зависимости от их индивидуальных предпочтений и потребностей.

Литература:

1. Language and Identity - Cambridge University Press & Assessment.
Язык и лингвистика - Издательство Кембриджского университета и оценка.
<https://www.cambridge.org/core/books/language-and-identity/423B0C9F6212C9139E5649A033D8EED8>. Джон Лайонс, Кембриджский университет Опубликовано в 1981 г.-370 с.
2. Languages most frequently used for web content as of January 2023, by share of websites
<https://www.statista.com/statistics/262946/most-common-languages-on-the-internet/>
3. Кузнецов С.А. Политический дискурс: лингвистические и социокультурные аспекты. М.: Флинта, 2020. <https://scienceforum.ru/2018/article/2018002413>

ОТНОШЕНИЯ КНР И КАЗАХСТАНА В РАМКАХ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ: РАЗВИТИЕ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Гашимова Алия Мирсамед кызы
кандидат-докторант 5 курса,
Народный Университет Китая (Женминь)
Китай, г. Пекин

АННОТАЦИЯ

Современный этап развития международных отношений характеризуется усилением связей в различных областях, в том числе в секторе здравоохранения. Особый интерес представляют отношения между Китайской Народной Республикой (КНР) и Республикой Казахстан, стремительно развивающиеся на фоне глобальных вызовов в области здравоохранения. Это партнерство, охватывающее широкий спектр вопросов от традиционной медицины до современных медицинских технологий и борьбы с пандемиями, открывает новые возможности для обоих государств. Становится очевидным, что совместные усилия Казахстана и Китая в здравоохранении могут значительно способствовать не только укреплению здоровья населения обеих стран, но и развитию международного сотрудничества в этой критически важной области.

Ключевые слова: дипломатия здравоохранения, Китай, Казахстан, вакцина, COVID-19

РАЗВИТИЕ ТРАДИЦИОННОЙ КИТАЙСКОЙ МЕДИЦИНЫ В КАЗАХСТАНЕ

Традиционная китайская медицина (КТМ) представляет собой уникальную систему знаний и практик, которая на протяжении тысячелетий формировалась и развивалась в Китае. Ее особенность в комплексном подходе к здоровью человека, где особое внимание уделяется балансу физического, эмоционального и духовного состояний. В последние годы Казахстан проявляет повышенный интерес к интеграции КТМ в свою систему здравоохранения, что обусловлено как растущим спросом на альтернативные методы лечения, так и стремлением расширить спектр медицинских услуг.

Важным шагом в этом направлении стало открытие Китайско-Казахстанского центра традиционной медицины в Алматы. Этот центр не только стал местом для практики и распространения КТМ в Казахстане, но и символизирует культурный и научный обмен между двумя странами. Он предлагает широкий спектр услуг, от акупунктуры до фитотерапии, и способствует развитию международного сотрудничества в области традиционной медицины.

Однако, несмотря на эти положительные тенденции, существуют и значительные проблемы. Одной из основных является дефицит профессиональных кадров. В Казахстане остро стоит вопрос подготовки квалифицированных специалистов в области КТМ, способных грамотно применять различные методы и подходы, характерные для этой медицинской системы. Кроме того, увеличение количества частных клиник, работающих без соответствующих лицензий, порождает риски для здоровья пациентов и подрывает доверие к КТМ в целом. Другой важной проблемой является дефицит фитопрепаратов, необходимых для полноценной работы в данной сфере. Многие из этих препаратов импортируются из Китая, что создает зависимость от внешних поставок и усложняет процесс их сертификации и регистрации на территории Казахстана.

Для преодоления этих вызовов требуется системный подход, включающий как улучшение нормативно-правовой базы, так и развитие образовательных программ по КТМ. Сотрудничество с китайскими образовательными и медицинскими учреждениями может играть ключевую роль в этом процессе, обеспечивая не только передачу знаний и опыта, но и способствуя разработке стандартов.

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ИНИЦИАТИВЫ И СОГЛАШЕНИЯ

В рамках укрепления сотрудничества в области здравоохранения между Казахстаном и Китаем проводится ряд важных встреч и соглашений на высоком уровне. Особенно это касается развития традиционной китайской медицины и обмена медицинскими технологиями. Ключевым событием стала встреча ответственного секретаря Министерства здравоохранения РК Серикбола Мусинова с представителями китайской делегации. На этой встрече обсуждались вопросы сотрудничества в области медицины, обмена опытом и знаниями.

Кроме того, были достигнуты важные договоренности, направленные на активизацию казахстанско-китайского сотрудничества в сфере здравоохранения. Это включает в себя не только обмен медицинскими технологиями и опытом, но и совместные исследования, разработку новых лекарственных средств и методов лечения. Такие соглашения способствуют не только улучшению качества медицинского обслуживания в обеих странах, но и укреплению международных отношений в области здравоохранения.

В рамках этих инициатив обсуждались также вопросы создания совместных образовательных программ для медицинских специалистов и обмена студентами. Это позволит подготовить новое поколение врачей, ознакомленных с лучшими практиками и инновациями в области медицины обеих стран. Особое внимание уделяется и совместным научным исследованиям, которые могут принести значительный вклад в глобальное здравоохранение. Таким образом, государственные инициативы и соглашения между Казахстаном и Китаем открывают новые горизонты для сотрудничества в области здравоохранения, обещая значительные преимущества для здоровья населения обеих стран.

КИТАЙСКИЕ ВАКЦИНЫ И ОТВЕТ НА ПАНДЕМИЮ

Роль Китая в глобальной борьбе с пандемией COVID-19 особенно значима в контексте Казахстана. С началом пандемии Казахстан обратился к китайским вакцинам как к ключевому элементу в своей стратегии иммунизации. Основными китайскими вакцинами, используемыми в Казахстане, стали Sinovac и Sinopharm, которые были выбраны за их эффективность и доступность.

Важным моментом стала поставка миллионов доз китайских вакцин в Казахстан, что способствовало ускорению национальной программы вакцинации и стало значительным шагом в борьбе с распространением вируса. Тем не менее, внедрение китайских вакцин в Казахстане сопровождалось определенными сложностями. В частности, возникли вопросы относительно прозрачности данных о клинических испытаниях и эффективности вакцин. Эти обстоятельства привели к появлению скептицизма среди населения и даже к антикитайским настроениям, что выразилось в массовых акциях протеста.

Несмотря на эти проблемы, китайские вакцины оставались важным инструментом в борьбе с пандемией в Казахстане. Благодаря этим вакцинам страна смогла значительно снизить число заболевших и смертей от COVID-19, стабилизировать эпидемиологическую ситуацию и постепенно возвращаться к обычному ритму жизни.

В целом, опыт использования китайских вакцин в Казахстане подчеркивает важность международного сотрудничества в области здравоохранения, особенно в условиях глобальных здравоохранительных кризисов. Это сотрудничество не только способствует укреплению здравоохранительных систем обеих стран, но и демонстрирует необходимость совместной работы в преодолении международных вызовов.

ВОПРОСЫ РЕГУЛЯЦИИ И БЕЗОПАСНОСТИ

Вопросы безопасности и регулирования остаются в центре внимания при внедрении традиционной китайской медицины (ТКМ) и китайских медицинских продуктов в Казахстане. Стандартизация и контроль качества медицинских препаратов и процедур ТКМ являются критически важными, учитывая растущее влияние этих методов лечения. В Казахстане наблюдается укрепление нормативно-правовой базы, направленной на регулирование применения ТКМ, включая сертификацию специалистов, лицензирование учреждений и контроль за качеством используемых средств.

Сотрудничество Казахстана и Китая в этой области предусматривает обмен опытом в вопросах регулирования, а также внедрение лучших практик и стандартов качества. Однако процесс гармонизации стандартов между двумя странами сталкивается с вызовами, связанными с различиями в медицинских традициях и нормативных подходах. Важным шагом в этом направлении стало создание совместных рабочих групп и комитетов, которые занимаются вопросами сертификации и стандартизации ТКМ и фармацевтической продукции. Кроме того, обеспечение безопасности пациентов при использовании китайских медицинских технологий и препаратов остается первостепенной задачей. Внедрение этих методов в казахстанскую медицинскую практику требует четкого понимания и учета потенциальных рисков и побочных эффектов. Это включает в себя усиление контроля за качеством ввозимых из Китая медицинских препаратов, а также повышение квалификации медицинских работников в области ТКМ.

ИНВЕСТИЦИИ И ПЛАНЫ НА БУДУЩЕЕ

Взаимодействие между Казахстаном и Китаем в сфере здравоохранения продолжает расширяться, включая в себя крупные инвестиционные проекты и стратегические планы на будущее. Наиболее масштабные из них касаются развития традиционной китайской медицины, строительства новых медицинских учреждений и внедрения инновационных технологий.

В частности, в Казахстане планируется создание нескольких центров традиционной китайской медицины, которые будут способствовать развитию этой отрасли и предоставлять высококачественные медицинские услуги. Эти центры станут не только местами лечения и реабилитации, но и площадками для обучения местных специалистов и проведения научных исследований. Кроме того, обсуждаются проекты по созданию в Казахстане высокотехнологичных медицинских учреждений с привлечением китайских инвестиций. Это позволит не только улучшить доступность и качество медицинской помощи, но и способствовать внедрению передовых медицинских технологий. Особое внимание уделяется проектам в области телемедицины и цифровой диагностики, что важно для улучшения медицинских услуг в удаленных и сельских районах Казахстана. В контексте международного противоэпидемического сотрудничества планы включают разработку и производство вакцин и лекарственных препаратов. Обе страны заинтересованы в создании совместных предприятий для производства фармацевтической продукции, что станет важным шагом в обеспечении медицинской безопасности.

Эти инициативы отражают стремление Казахстана и Китая к долгосрочному и плодотворному сотрудничеству в области здравоохранения. Вложения в медицинскую инфраструктуру, образование и научные исследования способствуют укреплению здравоохранительных систем обеих стран и открывают новые возможности для улучшения качества жизни населения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Сотрудничество между Казахстаном и Китаем в области здравоохранения, охватывающее развитие традиционной китайской медицины, совместные научные исследования и обмен медицинскими технологиями, продемонстрировало свой значительный потенциал. Это партнерство не только способствует укреплению здоровья населения обеих стран, но и является моделью для международного здравоохранительного сотрудничества.

Однако для полного раскрытия этого потенциала обе страны должны преодолеть ряд вызовов, включая разрешение регуляторных вопросов, улучшение стандартов безопасности, и повышение осведомленности и доверия населения к новым методам лечения и вакцинации. Также критически важно продолжать инвестировать в развитие медицинской инфраструктуры и обучение специалистов, что будет способствовать улучшению качества медицинского обслуживания и подготовки медицинских кадров.

В перспективе, сотрудничество Казахстана и Китая в здравоохранении может стать образцом для других стран, особенно в контексте глобализации и общих глобальных вызовов, таких как пандемии. Это сотрудничество подчеркивает важность международного диалога и

обмена опытом в области здравоохранения, что в итоге ведет к улучшению жизни людей в обеих странах и за их пределами.

Список литературы:

11. «Китайская медицина: секреты обучения, диагностики и лечения», Международное информационное агентство «Казинформ», 25.05.2023 (https://www.inform.kz/ru/kitayskaya-medicina-sekrety-obucheniya-diagnostiki-i-lecheniya_a4070933/)
12. «Полный текст Совместного заявления Китайской Народной Республики и Республики Казахстан», Синьхуа Новости, 17.05.2023 (<https://russian.news.cn/20230518/51b0a0b3ed6c47bf99d408b5c3f75364/c.html>)
13. «Перспективы китайско-казахстанского экономического сотрудничества в постковидный период», журнал «Проблемы современной экономики» №3(79), Чжан Ваньтин, 2021 (<http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=7166>)
14. «Министр здравоохранения РК Е. Биртанов провел рабочую встречу с Чрезвычайным и Полномочным послом КНР в Казахстане господином Чжан Сяо», Министерство Здравоохранения Республики Казахстан, 21.02.2020 (<https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/press/news/details/44346?lang=ru>)
15. В Казахстан прибыли врачи из Китая для помощи казахстанским медикам в борьбе с COVID-19, Министерство Здравоохранения Республики Казахстан, 10.04.2020 (<https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/press/news/details/54215?lang=ru>)

МОБИЛЬДІ РОБОТТАРҒА АРНАЛҒАН НАВИГАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕ ӘЗІРЛЕУ

Жакупбеков Темирлан Сымбатұлы

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің 2 курс магистранты,
Қазақстан, Астана қ.*

Ғылыми жетекшісі: Касимова Ботагоз Рахметоллаевна, доцент, т.ғ.к.

АННОТАЦИЯ

Мақаланың басты мақсаты – мобильді роботтарға арналған навигациялық жүйені әзірлеп, оның жұмыс жасау принциптерін түсіндіру. Ал, робототехниканың өзекті міндеттерінің біріне роботты кеңістікте шарлау міндеті жатады, яғни робот адамның басқаруынсыз маршрутты талдау жүргізу арқылы кеңістікте еркін жүйе құра алуы тиіс. Бүгінгі таңда, әлемдік навигациялық деңгейде бұл мәселе өз шешімін тапты. Десек те, кейбір робот түрлерін үй жағдайында бағдарламалау қажет болған жағдайда қиындықтар туындап жатады. Жалпы алғанда, мұндай қиындықтар жабық кеңістікте жұмыс жасау барысында радиосигналдардың шағылысу себептеріне байланысты немесе байланыс арналарын іске асыру деңгейіндегі түрлі кедергілермен сипатталады. Мұндай жағдайларда орта нашар анықталған болып табылатындықтан кеңістіктегі байланыс арналары дәл болып табылмайды. Сондай-ақ, шулы ортада жұмыс жасау қабілеті бар бағдарламалау әдістерін зерттеу қажеттілігі де бар. Қазіргі таңда, қоғам қауіпсіздік, құтқару қызметтерін бақылау және іздеу тапсырмаларын тынымсыз орындай алу қабілеті бар автономды құрылғыларға сенеді. Сондықтан, барлық автономды құрылғылар нақты кез-келген ортада сенімді түрде қозғалуы тиіс.

Кіріспе. Қазіргі таңда, автоматтандырылған мобильді құрылғылардың басты қиындықтарының бірі – навигация болып есептеледі. Кез-келген кеңістікте навигациялық маршрут құра алу үшін роботтың борттық жүйесі қозғалыс параметрлерін дұрыс басқара білуі тиіс. Сенсор арқылы қоршаған орта жайлы берілген ақпаратты қабылдап, кеңістіктегі маршрутты дұрыс сыза алуы керек.

Қоғам дамыған сайын, техникалық автоматтандыру жүйелеріне де жаңа көзқарастар енуде. Солардың бірі, робот үшін кеңістікте маршрутты құрудың компьютерлік жүйесі жақсы дамып келе жатыр. Алғашқы кезде, мұндай жүйе қарапайым виртуалды кеңістіктегі орталар үшін жасалған болса, уақыт өте роботтың кедергілерге толы кеңістікте еркін маршрут сыза алатындай деңгейіне жетті. Жылдам процессорлар пайда болған кезде, күрделі үш өлшемді карталарда және нақты уақытта қозғалыс траекториясын қалыптастыру мүмкіндігі пайда болды. Бір қызығы, бұл алгоритмдік бағытқа зерттеулерді қаржыландыруға компьютерлік ойындарды жасаушы компаниялар айырықша үлес қосты.

Десек те, нақты жұмыс жағдайында мұндай алгоритмдер тиімсіз болып есептеледі. Толыққанды робот өзінің координаттарын анықтап, қозғалыс бағытын тек борттық датчиктердің көрсеткіштері негізінде таңдауы тиіс, сондықтан автономды машиналар үшін жасалған жасанды интеллект жүйелері белгіленген маршрутты өзгерту туралы жедел шешім қабылдау жайындағы үздіксіз циклін қолдауға бағытталған. Мұндай циклдар бірнеше болуы мүмкін - біреуі негізгі маршрут бойынша жүруге, екіншісі кедергілерді айналып өтуге арналған. Сонымен қатар, аппараттық деңгейде әр циклды түрлі көлемдегі және қарқындылықтағы деректер ағындарын құрайтын әртүрлі типтегі және әрекет принциптеріндегі сенсорлар қолдай алады. Нәтижесінде робот қиын жағдайда және ұзақ маршруттарда жоғала бастайды. Бұл кезде кішігірім кедергілерді айналып өтіп, салыстырмалы түрде тікелей жолда қауіптен аулақ болу керек емес, стратегиялық деңгейде ұзақ мерзімді әрекеттерді жоспарлау және өздігінен көп уақытты қажет ететін бірқатар көмекші міндеттерді орындау қажет. Сондықтан қазіргі заманғы навигациялық жүйелерде басқару және жоғары деңгейлі жоспарлау механизмдері дамыған. Маршруттың ағымдағы қысқа бөлігіндегі қозғалысқа тікелей байланысты мәселелер сыртқы ортаның ерекшеліктеріне қарапайым жауап беру арқылы шешіледі, ал жаһандық жүйе жалпы жоспардың сақталуын қадағалайды, қажет болған жағдайда оны өзгертеді және барлық бағынышты басқару құрылымдарының жұмысын синхрондайды.

Мобильді навигацияның техникалық қиындықтары.

Роботтардың навигациялық жүйесін құру кезінде көптеген техникалық қиындықтар туындайды. Оларды толығырақ қарастырайық.

1. Мақсатқа жету үшін робот оны қоршаған кеңістіктің дәлме дәл бейнесін қалыптастыруы керек.

Бүгінгі таңда мұндай нәтижеге лазерлік қашықтық өлшегіштер мен ультрадыбыстық генераторларды қолдану арқылы қол жеткізуге болады. Дегенмен, лазер сәулесі тек көру аймағында бейне сұлбасын алуға көмектеседі. Сонымен қатар, сәуле жолында кішігірім кедергілер жиі кездеседі, бұл кескінге қателік алып келуі мүмкін. Егер робот үлкен және ашық кеңістікте болса, ультрадыбыстық датчиктер үлкен жауап беру уақытымен сипатталады. Әр түрлі ортадағы дыбыс жылдамдығы қашықтықты бағалаудың дәлдігіне әсер ете алады, нәтижесінде робот қоршаған ортаның жалпы көрінісін бұрмалайды. Нақты уақыттағы лазерлермен үш өлшемді карталарды жасау одан да қиын және ең болмағанда, борттық тақталар түрінде жүзеге асырыла алмайтын айтарлықтай есептеу қуатын қажет етеді. Сол себепті, байланысты борттық датчиктерден келетін ақпараттың мәні аз. Сонымен бірге, роботтардағы бұл кемшілік ғимараттарда және кез-келген басқа алдын-ала анықталған жағдайда жұмыс істейтін жобаларда жойылды.

Перспективалық идея машинаның жадында аймақтың толық картасын сақтау болды. Әдетте ол өте егжей-тегжейлі, бірақ сонымен бірге өте көлемді геометриялық немесе шартты белгілері аз топологиялық түрінде ұсынылады. Үш өлшемді карталар ең жақсы нәтиже береді, бірақ оларды роботтың борттық жүйесімен сақтау және өңдеу қиындық соқтырады: бүгінгі стандарттар бойынша тым үлкен есептеу ресурстары қажет. Ең бастысы, робот әрқашан мұндай картада өзінің нақты орнын дұрыс анықтай алмайды.

Автономды аппараттарды жергілікті карталарды өз бетінше құру әдістеріне үйрету бойынша көптеген зерттеу жұмыстары жүргізілуде. Әзірге бұл зерттеулерде нақты уақыттағы жүйелерде маңызды практикалық инкарнациялар жоқ.

2. Қозғалыс барысында робот моторды және дөңгелектердің орналасуын тез және дәл басқаруы керек.

Робототехниканың кейбір міндеттері, нақты шешімге жол бермейді. Теориялық механика саласы роботтардың қозғалыс динамикасына қатысты есептерде кейбір механикалардың жауабы әлі де зерттелуде, ал қозғалыс параметрлерін анықтайтын жуықтау коэффициенттерін іздеу борттық құрылғыдан дифференциалдық теңдеулер жүйесін үнемі шешуді талап етеді. Сондықтан мұндағы қиындықтар техникалық және теориялық болып табылады.

3. Робот өзінің нақты орналасқан жерін білуі керек және ол әрқашан борттық жүйеде сақталғаннан ерекшеленеді.

Олардың координаттарын анықтау навигацияның негізгі міндеті болып табылады, оның жауабы робототехниктер үшін ғана емес, сонымен қатар көптеген басқа салалардың мамандары үшін - ең алдымен ғарыш, авиация және автомобиль үшін де маңызды.

Автономды құрылғылардың навигациялық схемалары.

Робототехника үш навигациялық схеманы ажыратады:

1. Ауқымды кеңістіктегі маршруттар бойынша қозғалыс барысындағы құрылғының координаттарын анықтау;
2. Белгіленген нақты нүктеге қатысты құрылғының координаттарын анықтау;
3. Автоматтандырылған роботтардың жақын маңайдағы заттармен әрекеттесуі.

Құрылғының көлемі ауқымды болған сайын, оның жеке навигациясының маңыздылығы төмендеп, жаһандық навигацияның маңыздылығы арта түспек.

Навигациялық жүйелер пассивті және белсенді болып жіктеледі. Белсенді навигация жүйесі өз бағдарламалық жүйесінің көмегімен орналастырылады, ал пассивті навигация жүйесі басқа жүйелермен қатынасты талап етеді. Көп жағдайда жеке сызбалар белсенді навигациялық жүйе ретінде, пассивті навигациялық жүйелер жалпылама жаһандық сызбаларды қабылдайды.

Қорытынды. Мобильді роботты басқару жүйесінің құрылымын талдау навигация жүйесінің элементтерін таңдауға және оның құрылымын қалыптастыруға мүмкіндік берді.

Ұсынылған аппараттық құрам робот дизайнын айтарлықтай қайта өңдеуді қажет етпейді және қажетті іске асыруға байланысты роботты басқару жүйесін оңай қалпына келтіруге мүмкіндік береді. Мақалада роботтың мобильді навигациялық жүйесінде туындайтын қиындықтар мен автономды құрылғылардың навигациялық схемалары жайлы негізгі жалпылама түсініктер қарастырылды. Алдағы уақытта мобильді роботты бағдарламалық қамтамасыз етуді пысықтау жоспарлануда.

Список литературы:

16. Михайлов Б.Б., Назаров А.В., Ющенко А.С. Автономные мобильные роботы — навигация и управление. Известия ЮФУ. Технические науки, 2016, № 2, с. 52–69.
17. Карпов В. Э. «О некоторых особенностях применения недоопределенных моделей в робототехнике». // Сборник научных трудов. Т.1. – М.: Физматлит, 2009. – с. 434-448.
18. Платонова М. В. «Использование шумоподобных сигналов ИК диапазона для системы навигации мобильных роботов» // Сборник «Мобильные роботы и мехатронные системы». – М.: Издательство Московского университета, 2009. – с. 159-171.
19. T. Bailey, Mobile robot localization and mapping in extensive outdoor environments. PhD thesis, Australian Centre for Field Robotics. Department of Aerospace, Mechanical and Mechatronic Engineering. University of Sydney, 2002. – с. 38-51.
20. Минин А.А. Определение параметров собственного движения мобильного робота, оснащенного лазерным дальномером. Экстремальная робототехника. Тр. Всерос. науч.-тех. конф. СПб., 2007. - с. 213–217.

ДЕҢГЕЙЛЕП САРАЛАП ОҚЫТУ НЕМЕСЕ ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

7M01513-Биология 1-курс магистранты Қуан Күлаш

Ғылыми жетекші: Бекетова.А.К., PhD, аға оқытушы

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Білім сапасын жоғары деңгейге көтеру мемлекеттің индустриялық инновациялық дамыту міндеттерінің анықталуы даму жөніндегі қажеттіліктерге жауап береді. Қазіргі заманда қоғамдық сұраныстарды қанағаттандыру жолына байланысты бәсекеге жататын мамандарды даярлау талап етіп отыр. Білім сапасын жоғары деңгейге көтеру, өз бетімен білім алуға, өткен білімдерін оқу мен өмірлік қаржыландыру кезінде пайдалана алуға, өзін-өзі дамыту және өз бастырылымын басқару қабілетті тұлғаны даярлау қажеттіліктерін орнату мәселелерін қояды. Осыған байланысты, оқытушылардың жаңа инновациялық технологияларды әсіресе сабақта деңгейлеп саралап оқыту технологиясын пайдалануы, оқу процесін жаңарту, оқушыларға оқу материалдарын дайындау және деңгейлеп саралап оқытудың түрлі тиімді әдістері арқылы оқу сапасын арттыру, білім алушылардың шығармашылық даму мүмкіндіктерін ашады.

Бұл тақырып бойынша теориялық зерттеу жүргізудің мақсаты – биология сабақтарында оқушылардың деңгейін көтерудің педагогикалық жүйесін теориялық тұрғыдан негіздеу.

Мақсатқа қол жеткізу үшін қазіргі заманға сай инновациялық технологиялар яғни деңгейлеп саралап оқыту технологиясына талдау жасалады. Озық және заманауи инновациялық құралдарға талдау жүргізілді, оқушыларды даярлаудың дәстүрлі түрлерімен салыстырғанда деңгейлеп оқыту тәсілдің артықшылықтары негізделген.

Түйін сөздер: Биология, деңгейлеп оқыту технологиясы, педагогикалық технология, білім беру, ынта, жетістіктер.

Кіріспе: «Адам ұрпағымен мың жасайды» - дейді халқымыз. Ұрпақ жалғастығымен адамзат баласы мың емес миллиондаған жылдар жасап келеді. Жақсылыққа бастайтын жарық жұлдыз-оқу. «Надан жұрттың күні –қараң, келешегі тұман»,-деп М.Дулатов айтқандай, егеменді еліміздің тірегі-білімді ұрпақ. Суы жоқ, шөлді, көлеңкелі жерге астық себсеңіз, ол мүлдем өнім бермейді, сол сияқты егер сіз біздің жас ұрпақты дұрыс тәрбиелей алмасаңыз, ол саналы ұрпақ болып шықпайды. Сол сияқты қазіргі мектеп мұғалімдерінің басты міндеті - оқушылардың шығармашылық білім беру дағдыларын қалыптастыру, білім нәрімен сусындатып, алып бәтерек етіп шығару. Әр мұғалім ұрпағы адамгершілік, көркем, еңбекқор, лайықты азамат болып өсуі үшін шығармашылық білім беру процесінде халықтық педагогиканың негізгі мақсатын тиімді пайдалану. Биология сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту тұрғысынан тиімділікті арттыру теорияның педагогикалық міндеттерінің бірі болып табылады.

Білім сапасын жоғары деңгейге көтеру мемлекеттің индустриялық инновациялық дамыту міндеттерінің анықталуы даму жөніндегі қажеттіліктерге жауап береді. Қазіргі заманда қоғамдық сұраныстарды қанағаттандыру жолына байланысты бәсекеге жататын мамандарды даярлау талап етіп отыр. Білім сапасын жоғары деңгейге көтеру, өз бетімен білім алуға, өткен білімдерін оқу мен өмірлік қаржыландыру кезінде пайдалана алуға, өзін-өзі дамыту және өз бастырылымын басқару қабілетті тұлғаны даярлау қажеттіліктерін орнату мәселелерін қояды. Осыған байланысты, оқытушылардың жаңа инновациялық технологияларды пайдалануы, оқу процесін жаңарту, оқушыларға оқу материалдарын дайындау және технологияларды қолдану арқылы оқу сапасын дамыту мүмкіндіктерін ашады. Дидактикалық құралдар, интерактивті сабақтық тақталар, мобильді қос технологиялар және онлайн-ресурстарды қолдану, оқу

процесін шығармашылықпен, сабақтармен, оқушылардың өмірлік ұстанымдарымен байланыстыру оқушылардың білім деңгейлерін оң сапалы іске асырып отырады. Оқыту әдістемелік тұрғыларының инновациялық технологиялары дидактикалық, методикалық және технологиялық нұсқаулар арқылы жүзеге асырылады. [1].

Ағылшын тілі мен математика сияқты әртүрлі академиялық салаларда түрлі технологиялармен оқыту әсіресе деңгейлеп саралап оқыту мойындалуда. Дегенмен, биология бойынша сараланған оқыту туралы жүргізілген зерттеулер аса көп емес, сондықтан көптеген зерттеушілер болсын, тәжірибелі мұғалім болсын деңгейлеп саралап оқыту мен биологияны оқытудағы дәстүрлі әдістің әсерін білім беру орындарында салыстырады. Деңгейлеп сараланған топта қолданылған іс-әрекеттер мен сабақ жоспарлары олардың оқу мәнерлеріне сәйкес жасалынады. Яғни деңгейлеп саралап оқыту стратегияларын қолдану, оқу мәнерлеріне қарай жіктеу оқушылардың оқу жетістіктерін арттыруда тиімді екенін білуге болады. Осы тұста басты назар аударар мәселе сабақ жоспарлары мен іс-шараларды құру кезінде оқушылардың оқу стильдеріне оқу ықпалының сәйкестігі ескерілуі керек. [2].

Негізгі бөлім: Академиялық сәтсіздіктердің алдын алу және жеңудің маңызды құралдарының бірі - соңғы жылдары кейбір шетелдік педагогикалық тәжірибеде кеңінен таралған көп деңгейлі оқыту. Алайда, көптеген мұғалімдер бұған қарсы. Мұндай оқытудың қарсыластары бұл білім беру стандарттарын төмендетеді, оқушыларды топтастырады, әртүрлі топтарға әртүрлі жағдай жасайды және нашар оқитын оқушылар еленбей тысқары қалып қояды деп санайды. Бірақ мұндай оқыту әрбір оқушыға өз мүмкіндіктерін, ең алдымен білім беру мүмкіндіктерін барынша арттыратындай оқытуды ұйымдастыруға; деңгейлік саралау мұғалімге балалардың әртүрлі категорияларымен жұмыс істеуге назар аударуға мүмкіндік береді. Әр оқушының даралығы мен ойлап қабілетін, бір топ оқушыларының белгілі бір тақырып бойынша әртүрлі нәтиже көрсете алатынын ескерсек, бұл топ өз құрамы бойынша ұтқыр болып келеді. Яғни деңгейлік оқыту технологиясын қолданудың ерекшелігі мынада: ол үш деңгейлі – репродуктивті, конструктивті, шығармашылық мақсаттарды құрастыру қажеттілігі. Әрбір деңгей үшін мұғалім оқушының осы деңгейде нені үйренуі, түсінуі және не істей алуы керектігін анықтайды. Ол мұғалімнің оқушыларды жақсы әрі толық қанды танып еркін жұмыс жасауына және оң нәтиже көрсетуіне түрткі болады. Сонымен қатар сабақтың кез келген кезеңінде көп деңгейлі оқытуды ұйымдастыруға болады. Көп деңгейлі оқыту жұмыстың әртүрлі формаларын қамтиды: ұжымдық, топтық, жеке. Бұл арқылы біз оқушының коммуникативтілік дағдысы қалыптастыра аламыз. Осы тұста

көпшілігіңізде деңгейлеп саралап оқыту технологиясы тиімді әрі нәтижелі болу үшін неге көңіл бөлеміз деген сұрақ туындауы мүмкін.

Ол үшін мұғалім оқушының:

а) жеке тұлға ерекшеліктеріне,

б) психологиялық даму ерекшеліктеріне,

в) пән бойынша білімді игеру деңгейіне көңіл бөліп отыруы қажет.

Ал келесі кезекте керісінше мұғалім тарапынан жүйелі білім берілу үшін: мұғалім сабақ өткізу формаларын және түсіндіру әдістерінің жаңа тәсілдерін күнделікті сабаққа қолдануға тырысады. Көбінесе мына жағдайларға көңіл бөлінеді:

1) сабақтың мазмұны,

2) сабақты өткізудегі тәсілдері мен әдістерін тандау,

3) сабақтың нәтижелілігі. [3].

Деңгейлеп саралап оқыту технологиясының (дифференциалды оқыту) негізін Ян Амонс Комменский 17 ғасырда ұлы дидактикасында айтып талдап жүргізіп берген. Содан кейін орыс ғалымдары К.Д.Ушинский, Л.С.Выготский еңбектерінде қарастырылып 1969 жылдары Ресей ғалымдары Л.В.Занков, Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдов көтерді. Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдовтың зерттеулері оқушыны субъект ретінде тануға бағытталды. Деңгейлеп саралап оқыту технологиясының дидактикалық, педагогикалық, психологиялық негіздемесі С.Рубинштейн, Л.С.Выготскийдің, В.В. Давыдов, Л.В.Занков, Ю.К. Бабанский, Б.П.Беспалько, В.М.Монахов т.б. ғалымдардың ғылыми-теориялық идеяларына негізделіп жасалған. Деңгейлеп-саралап

оқытуды ұйымдастыру арқылы бала ақыл-ой деңгейімен белсенді әрекет арқасында репродуктивті емес өнімді нәтижеге жетеді..

Деңгейлеп оқыту технологиясының мақсаты: білім алушының жеке басының дара және дербес ерекшеліктерін ескеріп, олардың өз бетінше ізденуін арттырып, шығармашылығын қалыптастыру болып табылады.

Деңгейлеп оқыту технологиясының ерекшеліктері:

1. Деңгейлеп оқыту әр оқушыға өз мүмкіндіктерін барынша пайдалана отырып білім алуына жағдай жасап, мүмкіндік береді.

2. Деңгейлеп оқыту әртүрлі категориядағы балаларға бірдей зейін аударып, олармен саралай жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

3. Деңгейлеп-саралап оқыту құрылымында білімді игерудің негізгі үш деңгей қарастырылады: ең төменгі деңгей (минималды базалық), бағдарламалық, күрделенген деңгей.

4. Оқушының жеке тәжірибесіне негізделген оқыту технологиясы тиімді де нәтежелі болу үшін. [4].

Жалпы алғанда деңгейлеп саралап оқыту технологиясының ішінде көп деңгейлі оқытуды ауыз толтырып айтуға болады.

Себебі көпдеңгейлі оқыту стандартта белгіленген орташа мәнді айналып өтуге және жеке пәндер бойынша студенттердің қабілетіне қарай оқытуды саралауға мүмкіндік береді. Мұндай жаттығулармен:

- оқушылар да іс-әрекет еркіндігіне ие болады;

- олар белгілі бір пәндерге әдейі назар аударады;

- осылайша іріктеліп алынған топтарда оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, біркелкі жоғарылату үшін қолайлы жағдайлар жасалады;

- көп деңгейлі технологияны қолдану әр оқушының сабақта танымдық әрекетке белсенді қатысуына, достарының көмегімен жаңа материалды түсінуге, алған білімдерін өз бетінше қолдануға мүмкіндік береді;

- ынтымақтастық технологиясында қабылданған білім, білік, дағдыны бағалау жүйесі әрбір оқушының үлгерім қарқынын жүйелі түрде қадағалауға мүмкіндік береді;

- оқушының өзі өзінің және жолдастарының жетістігі үшін жауапкершілікті ала отырып, өз қызметін еркін жоспарлауға мүмкіндік алады.

Биология сабақтарында деңгейлеп сараланған оқыту технологиясын қолдану мүмкіндіктерін талдай отырып, сараланған оқыту мүмкіндіктерін кеңінен қолдану оқу процесінің сапасы мен тиімділігін арттыруға ықпал етеді деген қорытынды жасауға болады, атап айтқанда:

- көп деңгейлі тапсырмаларды пайдалану-үй тапсырмалары, тексеру тапсырмалары, кестелер, графиктер мен диаграммалар түріндегі формасы мен мазмұны бойынша әртүрлі ақпарат, оқушылардың мектептен тыс уақытта әртүрлі көздерден алатын білімдерін есепке алу;

- табиғи құбылыстарды түсіндіру үшін білімді қолдануға арналған тапсырмаларды қолдану;

- репродуктивті қызметтің үлесін азайту арқылы оқушылардың интеллектуалды дамуына бағытталған қызмет түрлерін оқытуда кеңінен қолдану.

Дифференциалды тәсілді ұтымды қолдану үшін келесі ұсыныстарды ұсына аламын.

-Қиындық дәрежесі бойынша үш нұсқалы тапсырмалар — жеңіл, орташа және жоғары деңгейлі тапсырмалар (нұсқа таңдау оқушыға беріледі).

-Күрделілігі жоғарылайтын қосымша тапсырмалар жүйесін ұсынатын бүкіл топқа ортақ тапсырма.

-Жеке сараланған тапсырмалар.

-Оқушылардың әртүрлі дайындығын ескере отырып топтық сараланған тапсырмалар (нұсқаны мұғалім анықтайды).

-Күрделілігі жоғарылайтын қосымша тапсырмалар жүйесінің әрбір нұсқасы үшін ұсынысы бар қатардағы баламалы екі нұсқалы тапсырмалар.

-Тапсырмалардың ең аз саны көрсетілген жалпы практикалық тапсырмалар және міндетті тапсырмаларға мысалдар және міндетті орындауға мысалдар.

-Шешілген есептер мен мысалдарға негізделген әр түрлі қиындық дәрежесіндегі жеке топтық тапсырмалар.

-Бағдарламаланған карточкалар түрінде ұсынылған жеке және топтық тапсырмалар. [5].

Егер сіз осы санаттағы оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескермесеңіз, олармен сабақта сараланған жұмыс жүргізбесеңіз, қажетті көмекті дер кезінде көрсетпесеңіз, онда олар сабақта өздерін ассимиляциялауда артта қалады Оқуға деген қызығушылық әлсіреуі мүмкін, бұл оқу үлгерімінің төмендеуіне әкеледі.

Бұл жұмыс өз нәтижесін беруі үшін оның стихиялық емес, мақсатты, жүйелі болуы шарт. Көпдеңгейлі оқыту технологиясы әрбір оқушыны оның жақын даму аймағына сәйкес іс-әрекетке қосу үшін педагогикалық жағдай жасауды көздейді.

Мұғалім жұмысында сабақта табысқа жету жағдайын жасау өте маңызды, яғни күшті оқушыға көп уақытты қажет ететін және күрделі әрекеттерде өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруға көмектесу; ал әлсіз оқушыға – мүмкін болатын жұмыс көлемін орындау, ол дегеніміз сол бала үлгере алатын және меңгере алатын тапсырмалардың аумағында жұмыс жасау. [6].

Жалпы, оқытудағы негізгі проблемалар оқушылардың пәнге қызығушылықтарын арттыру, өз бетімен жұмыс жасауға тәрбиелеу, үйрету, шығармашылық қабілетін дамыту. Және тақырып бойынша деңгейлік тапсырма жүйесін іске асыру. Өйткені, ол оқушының ойлауын, елестету мен есте сақтауын белсенділігін, дағдысын білім саласының дамуын қамтамасыз етеді. Оқушылармен жұмыс барысында сабақтың ерекшелігін және оның тиімділігін арттыру үшін оқушыларға деңгейлік тапсырма беру қажет. [7].

Қорытынды: деңгейлеп саралап оқыту технологиясы оқушы құзыреттілігін дамытуда аса маңызы бар технология. Өз тәжірибем бойынша білім сапасын арттыру жолдарын қарастыратын болсақ, түрлі дидактикалық дамытпалы ойындар, шығармашылық тапсырмалар қолдану, сөздік диктант жазғанда жұмбақтар жасырып, шешулерін жазғызу, сауаттылығын арттырумен бірге ой өрісін дамыту көзделуі керек. Әрине тиімді де орынды пайдаланылған педагогикалық технология сапалы білім негізі бола алады. Бүгінгі шәкірт ертеңгі күнгі әр түрлі саланың маман иесі. Мұндай сабақтарда оқушылардың тапсырылған жұмыстарға іскерлігі қалыптасады. Болашақ өмірінде белгілі бір кәсіби мамандықты таңдап алуға септігін тигізеді.

Пайдаланған әдебиет:

1. Қазақстан Республикасы «Білім» мемлекеттік бағдарламасы.// Қ.М,28 қазан , 2000ж
2. <https://stud.kz/referat/show/102034?ysclid=lox7tg0a9u641726193>
3. Голицына И.Н. Технология Образование 3.0 в современном учебном процессе. // Международный электронный журнал «Образовательные технологии и общество» (Educational Technology & Society)». – 2014. – Т. 17. – № 3. – С. 646– 656. URL: http://ifets.ieee.org/russian/depository/v17_i3/pdf/18.pdf (дата обращения: 23.04.2018).
4. Нұртазаева Н. Деңгейлеп оқыту технологиясының оқушылардың дара қасиетін дамытудағы педагогикалық ерекшеліктері//Бастауыш мектеп-№4, 2010ж. Б.6-2. 2. Дандыбаева А.С. Оқу процесінде деңгейлік тапсырмалардың пайдалану ерекшелігі «Жастар және қазіргі заманғы әлемдік мәселелер». Республикалық студенттер және жас ғалымдардың ғылыми-практикалық конференция материалдары.- қарағанды «Болашақ-Баспа», 2012.-435б.-Том 3. 227-230 б.
5. Мұхитанова С. Деңгейлеп оқыту тәсілімен // Қазақстан мектебі. № 12. 2004, 51-52 бет.
6. Оқытудың жаңа технологиялары //Халық тәлімі арнайы басылым. - №1. - 2002, 3-7 бет.
7. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология. - Тараз: ТарМу, 2003.

ТЕҢІЗ КЕН ОРЫНДАРЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІСТЕР**Ғылыми жетекші:***Техника ғылымдарының магистрі, оқытушы С.С.Шукирова
symbat_amira@mail.ru**Д.Ж. Аронов, Н.Е. Шаймерденов, Ә.А.Мирамбеков
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе Өңірлік университеті,**Техникалық факультет, мұнай-газ ісі білім беру бағдарламасының студенттері*

Аннотация: Жаңа шельфті игеру, компаниялар жұмыс істеп тұрған кен орындарында мұнай-газ өндіруді ұлғайтуда. Мысалы, "Қазмұнайгаз" компаниясы Өзен, Жетібай және Қаламқас кен орындарына іргелес учаскелерде қосымша геологиялық барлау жұмыстарын жүргізетін болады. Атап айтқанда, Бектұрлы-Восточный және Өзен – Қарамандыбас учаскелерінде геологиялық барлау жүргізу жоспарлануда. Бұл мақсаттарға 26 млрд теңге бағытталады.

Кілт сөздер: платформа, қор, кен орын, тіректер, мұнай, теңіз, қайраң, теңіз, бассейн, игеру, блок, геология, мұхит.

Қайраңдағы кен орындарын игеру жобалары жер үсті кен орындарын игеру жобаларынан айтарлықтай ерекшеленеді. Қайраңдағы типтік жұмыстар әр түрлі факторлармен анықталады, соның ішінде, ең алдымен, теңізде объектілерді пайдалану мен салудың нақты технологиясы мен ұйымдастырылуы, пайдаланылатын техникалық құралдардың жоғары құны мен бірегейлігімен аяқталады. Мақала шолу сипатында. Авторлар Ресей қайраңына жалпы сипаттама берді, Ресейдегі теңіз мұнай өндірісінің қазіргі құрылымын сипаттады, қайраң кен орындарын игеру кезеңдерін анықтады. Құрлықтағы және қайраңдағы кен орындарын игерудегі айырмашылықтарды талдау мұнай-газ қайраңдарының негізгі артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік берді. Авторлар механикаландырылған өндірудің әртүрлі әдістерінің параметрлерін салыстырмалы талдауға, қайраң жағдайларына қатысты кен орнын игеруді бақылау, басқару және бақылау процестеріне ерекше назар аударды. Жүргізілген шолу қайраң кен орындарын игеру кезіндегі аса маңызды қауіп факторларын бөліп көрсетуге және зерттеудің одан әрі бағытын айқындауға мүмкіндік берді.

Мамандардың келісілген бағалауы бойынша, теңіздер мен мұхиттардың шөгінді қабаттарында орналасқан болжамды геологиялық мұнай қоры жалпы әлемдік көлемнің 70% - на жетеді және жүздеген миллиард тоннаны құрауы мүмкін. Бұл көлемнің шамамен 60% - ы сөре учаскелеріне тиесілі.

Қазіргі уақытта әлемдегі төрт жүз мұнай-газ бассейндерінің жартысы құрлықтағы континенттерді ғана емес, сонымен қатар қайраңды да қамтиды. Қазір Дүниежүзілік мұхиттың әртүрлі аймақтарында 350-ге жуық кен орны игерілуде. Олардың барлығы қайраң аудандарының шегінде орналасады, ал өндіру, әдетте, 200 метр тереңдікте жүргізіледі.

Технологияларды дамытудың өзекті кезеңінде теңіз учаскелерінде мұнай өндіру үлкен шығындармен және техникалық қиындықтармен, сондай-ақ бірқатар сыртқы қолайсыз факторлармен байланысты. Теңізде тиімді жұмыс істеуге кедергілер көбінесе сейсмиканың жоғары деңгейі, айсбергтер, мұз алаңдары, цунами, дауыл мен торнадо, мұз, күшті ағындар және үлкен тереңдіктер болып табылады.

Теңіздегі мұнай өндірудің қарқынды дамуына жабдықтар мен кен орындарын жайластыру жұмыстарының қымбаттығы да кедергі келтіреді. Пайдалану шығындарының мөлшері тау-кен жұмыстарының тереңдігі, тау жыныстарының қаттылығы мен қалыңдығы, сондай-ақ балық аулаудың жағалаудан қашықтығы және экстракция аймағы мен құбырлар салынатын жағалау арасындағы төменгі рельефтің күрделенуіне байланысты артады. Мұнайдың ағып кетуіне жол бермеу бойынша іс-шараларды жүзеге асырумен де елеулі шығындар байланысты.

45 метрге дейінгі тереңдікте жұмыс істеуге арналған бұрғылау платформасының құны 2 2 млн. 320 метрге дейінгі тереңдікке есептелген Техника қазірдің өзінде 3 30 млн тұруы мүмкін. орташа алғанда, Мексика шығанағында үлкен тереңдікте өндіруге арналған орташа пайдалану негізінің құрылғысы 1 113 млн құрайды.

Қазіргі уақытта арктикалық сөре дамудың күрделілігіне және үлкен ақшалай инвестициялау қажеттілігіне байланысты әлі де аз зерттелген. Қайраң кен орындарын игеру жер үсті өндіру орындарын игеруден ерекшеленеді. Теңіздегі өнімді жұмыс үшін негізгі кедергілер әдетте сейсмикалық жағдай, айсбергтердің пайда болуы, мәңгі мұз, күшті ағындар, үлкен тереңдік, цунами мен торнадонның пайда болуы болып табылады. Мамандардың бағалауы бойынша көмірсутектердің үлкен көлемі бар. Даму перспективасы негізгі мұнай кен орындарындағы қорлардың біртіндеп азаюымен байланысты. Көмірсутектер қоры бойынша ең үлкені-Баренц, Охотск және Қара теңіздері. Қайраң мұнайын өндіру БҰҰ-ның теңіз құқығы туралы келісіміне сәйкес жүзеге асырылады. Сөре майы Ресей Федерациясында, Сауд Арабиясында, АҚШ-та өндіріледі.

Мұнай-газ секторы-өңір экономикасының негізі. Оның өнімі Маңғыстаудың өнеркәсіптік өндірісінің 90% құрайды. Бұл ретте облыс бүкіл елдің өндірісінің шамамен 25-30% - қамтамасыз етеді.

Аймақтағы шикізат өндірісінің айтарлықтай өсуі талдаушылар аймаққа байыпты және ұзақ уақыт келген және максималды пайда табуға дайын шикізат компанияларының ұзақ мерзімді стратегиясымен байланысты. Атап айтқанда, бұл Каспий теңізінің қазақстандық секторының дамуына байланысты.

Қолданыстағы және жаңа мұнай құрылымдарында салыстырмалы түрде таяз тереңдікте (50-60 метр) мұнайдың алып қорлары табылған қайраңның қарқынды дамуы ең қарапайым бағалаулар бойынша кем дегенде 17 миллиард тонна көмірсутектерді көрсетті. Каспий теңізінің қазақстандық бөлігі шетелдік инвесторлар үшін өте тартымды. Табысты ынтымақтастықтың жарқын мысалдарының бірі 2019 жылы "Лукойл" мұнай компаниясы, Қазақстан Энергетика министрлігі және "ҚазМұнайГаз" ҰК арасында осы сектордағы Жеңіс блогында көмірсутектерді барлау мен өндіруге қол қойылған келісімшарт болып табылады.

ҚР Энергетика министрлігінің мәліметінше, Маңғыстау облысы мұнай мен газ өндіруді ұлғайту үшін айтарлықтай әлеуетке ие.

Пайдаланылған әдебиет:

1. Мұнай және газ кен орындарын игеру және пайдаланудың негіздері. Мұнай және газ кен орындарын игеру және пайдаланудың негіздері. Т.К.Ахмеджанов, А.Т.Қартабай, Т.У.Қамбақов. Алматы қаласы, 2011ж.

КАЗАХСТАНСКИЙ ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ВЫЯВЛЕНИЕ КРИТЕРИЕВ И ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРАВОВЫХ ПРОБЛЕМ

Байхадулин Дамир Болатович
Магистрант Высшей Школы Права
Образовательная программа: «Право IT»
Университет КАЗГЮУ имени М.С. Нарикбаева
Казахстан, г. Астана

Аннотация: в статье "Казахстанский искусственный интеллект: выявление критериев и определение правовых проблем" проводится глубокий анализ роли и влияния искусственного интеллекта (ИИ) в Казахстане. В работе рассматривается спектр применения ИИ в различных сферах, включая экономику, медицину и городское планирование. Статья включает в себя обзор определений ИИ, предложенных основоположниками этой области, а также современное понимание концепции. Основное внимание уделяется анализу конкретных казахстанских проектов, использующих ИИ, включая системы здравоохранения, логистики и городской инфраструктуры. В статье выделяются ключевые признаки искусственного интеллекта, такие как автономность, обучаемость и способность к самообучению, анализ окружающей среды и принятие решений. Особое внимание уделяется правовым аспектам использования ИИ, включая защиту персональных данных, интеллектуальную собственность, вопросы этики и юридической ответственности.

Ключевые слова: искусственный интеллект, Казахстан, правовые аспекты ИИ, защита данных, интеллектуальная собственность, этические вопросы ИИ, автономные технологии, машинное обучение, глубокое обучение.

Развитие технологий в современном мире, происходит с невероятной скоростью. При этом искусственный интеллект (ИИ) занимает важные позиции в данном процессе развития. Автоматизация и упрощение практически любой сферы нашей жизни не обходится без применения технологий искусственного интеллекта. Экономика, образование, наука, социальные отношения, политика, начинают видоизменяться с постепенным внедрением технологий искусственного интеллекта.

На данный момент многие страны уже определили для себя вектор развития технологии искусственного интеллекта.¹

Казахстан, как развивающаяся страна, активно стремится внедрить инновационные технологии для решения ряда важных задач на национальном уровне. Исследование и использование ИИ в Казахстане позволяет улучшить качество жизни граждан, содействует развитию экономики и науки, а также способствует повышению конкурентоспособности страны на международной арене.²

¹ Статья «Конкуренция становится более интеллектуальной», интернет ресурс: <https://www.kommersant.ru/doc/5864478>, дата обращения 12.05.2023 г.; Статья «Национальные стратегии в области искусственного интеллекта: европейская перспектива», интернет ресурс: <https://globalcentre.hse.ru/news/647496416.html>, дата обращения: 12.05.2023 г.

² Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 декабря 2021 года № 961 «Об утверждении Концепции развития отрасли информационно-коммуникационных технологий и цифровой сферы» электронный ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000961> – дата обращения: 26.04.2023 г.

В данной статье будет осуществлен анализ определений понятия искусственный интеллект, будут выявлены критерии для определения технологии ИИ. Будет проведен анализ отечественных технологий, создатели которых утверждают, что ими был реализован искусственный интеллект. Рассмотрены правовые проблемы применения технологий с использованием ИИ.

Критерии понятия искусственный интеллект.

Придуман данный термин был группой ученых из Хановера штата Нью-Гэмпшир, США. В составе, которых были – Клод Шенон, Натаниэль Рочестер, Марвин Мински и Джон Маккарти.³

Один из соавторов термина, Джон Маккарти, предложил следующее определение искусственного интеллекта: ИИ - является наукой и технологией, направленной на создание умных машин, в частности, интеллектуальных компьютерных программ.⁴

В наши дни словари представляют схожее определение понятия ИИ. Искусственный интеллект представляет собой научное направление, целью которого является изучение и разработка программных и технологических решений, способных решать интеллектуальные и творческие задачи, обычно считающиеся исключительно возможными для человека.⁵

Большинство ученых рассматривают искусственный интеллект как аппаратно-программный комплекс или систему программ, направленных на решение разнообразных задач, имитируя когнитивную деятельность человеческого мозга. При выполнении которых предусматривается автономность, самоорганизация, рассуждение, поиск релевантной информации, корректировка и логический вывод.⁶

Учитывая совокупность, предложенных определений, можно выделить следующие признаки искусственного интеллекта:

1. Автономность;
2. Возможность анализа окружающей среды.
3. Обучаемость и возможность самообучения;
4. Возможность принятия самостоятельных решений;
5. Возможность производить рациональные и логические выводы.

³ AI Magazine Volume 27 Number 4 (2006) (© AAAI) A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence August 31, 1955 John McCarthy, Marvin L. Minsky, Nathaniel Rochester, and Claude E. Shannon

⁴ WHAT IS ARTIFICIAL INTELLIGENCE? John McCarthy//URL: <http://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai/node1.html>

⁵ Толковый словарь по искусственному интеллекту / Авторы-составители А.Н. Аверкин, М.Г. Гаазе-Рапопорт, Д.А. Поспелов. М.: Радио и связь, 1992. –256с.; Oxford Dictionary URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/artificial-intelligence?q=artificial+intelligence>; Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/artificial-intelligence>

⁶ Болотова Л.С. Системы искусственного интеллекта: модели и технологии, основанные на знаниях: Учебник. М., 2012. С. 38–39; Морхат П.М. Искусственный интеллект: правовой взгляд: Научная монография / РОО «Институт государственно-конфессиональных отношений и права». – М.: Буки Веди, 2017. – 257 с; Холодная Е. В. О перспективных направлениях правового регулирования в сфере технологии искусственного интеллекта; А.В. Минбалева ПОНЯТИЕ «ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ» В ПРАВЕ// Вестник Удмуртского университета. Серия «Экономика и право»// 2022 год. Морхат П.М. Искусственный интеллект: правовой взгляд: Научная монография / РОО «Институт государственно-конфессиональных отношений и права». – М.: Буки Веди, 2017. – 257 с.

Описание и анализ известных проектов с использованием «искусственного интеллекта» в Казахстане.

Cerebra представляет собой передовой инструмент, разработанный для обнаружения мельчайших изменений в головном мозге пациентов, отраженных на снимках компьютерной томографии (КТ) и магнитно-резонансной томографии (МРТ). В частности, данный инструмент используют для диагностики инсульта на ранних стадиях.⁷

В Казахстане, как и в других странах центральной Азии для диагностики инсульта, пациентам проводят компьютерную томографию мозга, ввиду доступности по сравнению с магнитно-резонансной томографией. По этой причине технология Cerebra основывается на анализе снимков КТ.⁸

При поступлении пациента в инсультный центр проводится снимок КТ, который в последующем в обезличенном виде направляется в облачные серверы Cerebra. При использовании данной технологии снимок предварительно обрабатывается, оцифровывается и переводится из 2D в 3D формат. Изображение мозга делится на анатомические зоны и анализируется с помощью трех методик: поиск асимметричных аномалий по плотности в обоих полушариях, сравнение снимка зон мозга со снимков мозга здорового человека для каждой возрастной группы и визуальная оценка снимка нейронной сетью, обученной практикующими врачами нейрорадиологами. При анализе снимка, человеку сложно определять признаки ишемического инсульта, поскольку мозг человека видит разделенные снимки в целом. А технология компьютерного зрения, устроена по-другому, что позволяет программе сканировать каждый пиксель снимка отдельно, улавливая малейшие изменения в цветах на снимке. Использование машинного обучения позволяет постоянно улучшать точность анализа снимков, делая инструмент Cerebra все более надежным помощником для врачей.⁹

Таким образом, технологический принцип Cerebra заключается в интеграции компьютерной томографии, компьютерного зрения и машинного обучения для эффективного и точного анализа снимков головного мозга, что позволяет обнаруживать острый ишемический инсульт на ранней стадии и своевременно начинать лечение.

Польза от данной технологии может быть выражена в следующих аспектах:

1. Раннее обнаружение инсульта. Благодаря высокой точности анализа снимков головного мозга, Cerebra позволяет обнаруживать острый ишемический инсульт на ранних стадиях, что критически важно для успешного лечения и восстановления пациентов.
2. Обучение и совершенствование нейронных сетей: Постоянное пополнение базы данных снимков для машинного обучения улучшает точность анализа снимков, делая инструмент Cerebra все более надежным и эффективным.
3. Снижение нагрузки на специалистов, что является актуальным вопросом в нашей стране. Использование машинного обучения для анализа снимков сокращает время, необходимое врачам для диагностики, что позволяет им сосредоточиться на лечении пациентов и обеспечении качественной медицинской помощи.

⁷ Статья: Все полутона серого: искусственный интеллект против ишемии, интернет ресурс: <https://kapital.kz/amp/tehnology/85063/vse-polutona-serogo-iskusstvennyy-intellekt-protiv-ishemii.html> дата обращения: 27.04.2023 г.

⁸ Статья: Как казахстанский стартап использует искусственный интеллект для ранней диагностики инсульта, интернет ресурс: https://forbes.kz//process/businessmen/derjat_udar_1628044618?, дата обращения: 27.04.2023 г.

⁹ Статья: Все полутона серого: искусственный интеллект против ишемии, интернет ресурс: <https://kapital.kz/amp/tehnology/85063/vse-polutona-serogo-iskusstvennyy-intellekt-protiv-ishemii.html> дата обращения: 27.04.2023 г.

4. Расширение области применения. В перспективе технология Cerebra может быть адаптирована для обнаружения и диагностики других заболеваний головного мозга, а также заболеваний других органов, что может привести к новым возможностям в сфере диагностики и лечения.

Следующий проект **Solai** представляет собой технологическое решение, основанное на принципах глубокого обучения¹⁰ и призванное решить проблему оптимизации логистических процессов, связанных с городской доставкой "последней мили".¹¹ Данный проект разрабатывает и предоставляет облачный сервис, который автоматизирует принятие решений в сфере маршрутизации, планирования и диспетчеризации, с целью снижения операционных расходов компаний.

Технологическим принципом, который лежит в основе данного проекта, является глубокое обучение с подкреплением¹². Применительно к проекту Solai, глубокое обучение с подкреплением используется для оптимизации логистических процессов, связанных с городской доставкой "последней мили". Система обучается на различных логистических сценариях, чтобы определить оптимальные маршруты, учитывая разнообразные факторы, такие как пробки, расстояние, время и изменения в процессе доставки.

Таким образом, вышеназванный принцип глубокого обучения с подкреплением позволяет Solai создавать адаптивные и оптимизированные маршрутные планы для логистических компаний, снижая их операционные расходы и повышая эффективность доставки "последней мили".¹³

Польза от данной технологии может быть выражена в следующих аспектах:

1. Оптимизация логистических процессов. Данный проект обеспечивая автоматизацию принятия решений при планировании маршрута, позволит бизнесу оптимизировать расходы, тем самым будет увеличивать конкурентоспособность компаний, что будет стимулировать его развитие.
2. Улучшение качества услуг оказываемых логистическими и другими компаниями, применяющий данную технологию.

¹⁰ Статья: глубокое обучение, интернет ресурс: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B5%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5>, дата обращения: 27.04.2023 г.

¹¹ Статья : доставка последней мили, интернет ресурс: <https://veeroute.ru/lastmile/#:~:text=%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D1%8F%20%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D1%8F%20%E2%80%94%D1%8D%D1%82%D0%BE%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B8%D0%BD%2C%20%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%8B%D0%BC,%D0%BE%D1%82%20%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F>, дата обращения: 27.04.2023 г.

¹² Статья: Искусственный интеллект (AI): в чем разница между Deep Learning и Reinforcement Learning? Интернет ресурс: <https://datastart.ru/blog/read/iskusstvennyy-intellekt-ai-v-chem-raznica-mezhdu-deep-learning-i-reinforcement-learning> дата обращения: 27.04.2023 г.

¹³ Статья : доставка последней мили, интернет ресурс: <https://veeroute.ru/lastmile/#:~:text=%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D1%8F%20%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D1%8F%20%E2%80%94%D1%8D%D1%82%D0%BE%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B8%D0%BD%2C%20%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%8B%D0%BC,%D0%BE%D1%82%20%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F>, дата обращения: 27.04.2023 г.

3. Снижение вреда экологии. Оптимизация маршрутов может привести к сокращению пробега транспортных средств, что в свою очередь снижает выбросы вредных веществ и уменьшает экологический след компаний.

Sergek – интеллектуальная система видеоконтроля и прогнозирования, применяемая в городской среде для повышения безопасности дорожного движения и поддержания правопорядка.¹⁴

Комплексы Sergek устанавливаются на основе анализа криминогенности районов и аварийности дорожных участков. Изображения с камер обрабатываются в городских ситуационных центрах, где сотрудники полиции осуществляют мониторинг и при необходимости принимают меры.¹⁵

Основные функции системы Sergek включают обнаружение неправильного перестроения перед перекрестком, заезд на стоп-линию, проезд по автобусной полосе, нарушение скоростного режима, проезд транспортных средств на красный сигнал светофора и остановку в неполюженном месте. Система также адаптируется под каждый город с помощью технологии автоматического распознавания номерных знаков (используется компьютерное зрение и машинное обучение), которая регулярно переобучается на новых данных для достижения максимального качества распознавания номеров, учитывая особенности местных номерных знаков, шрифта и условий освещения.¹⁶

По мнению разработчиков после получения данных с помощью технологий искусственного интеллекта, возможно, создать двойник транспортной системы города, для модуляции ситуаций на дорогах города в цифровом режиме. Создатели проекта утверждают, что данная система на базе искусственного интеллекта, может решать проблемы, связанные с анализом экологических факторов, городским планированием и оптимизацией транспортного потока города.

Так же у данной компании есть продукт, разработанный специально для патрульных машин – аппаратно-программный комплекс «Сергек-патруль». Данная система состоит из функциональных модулей аналитики, а также внешнего и внутреннего видеонаблюдения.

С применением камер видеонаблюдения и технологий искусственного интеллекта, комплекс Sergek способен идентифицировать транспортные средства в дорожном потоке, распознавать государственные номера и проводить проверку в соответствующих базах данных нарушителей и должников (в том числе по алиментам и налогам), страховым реестрам, а также отслеживать автомобили с неустановленными и подложными номерами и сопоставлять информацию с ориентировками правоохранительных органов. Комплекс «Сергек-патруль» не осуществляет автоматическое наложение штрафов на нарушителей, однако данную функцию может выполнять уполномоченный сотрудник, находящийся в служебном автомобиле, по результатам анализа собранной информации.¹⁷

Польза, которую можно извлечь из использования системы Sergek (Сергек) заключается в следующем:

1. Снижение совершения дорожно-транспортных происшествий на дорогах. Многие жители столицы и городов республиканского значения, уже могут ощущать на себе данную

¹⁴ Sergek — интеллектуальная система общественной и дорожной безопасности, интернет ресурс: <https://sergek.tech/rus>, дата обращения: 27.04.2023 г.

¹⁵ Там же.

¹⁶ Там же.

¹⁷ Там же

полезность. Согласно статистическим данным, начиная с 2017 года смертность на дорогах столицы уменьшилась практически в два раза.¹⁸

2. Улучшение криминогенной обстановки в городе. Учитывая возможность камер Sergek вести слежение за улицами в режиме реального времени, данная полезность оптимизирует работу правоохранительных органов и повышает успешность раскрытия преступлений, а в некоторых случаях и способствует предотвращению совершения преступлений.
3. С учетом отличительной работы вышеназванной системы в кооперации с правоохранительными органами, приведет к улучшению жизни горожан. Поскольку будут созданы комфортные и безопасные условия для проживания.
4. Экономическая выгода. При четкой автоматизированной работе данных систем, будут снижены затраты на обеспечение безопасности дорожного движения, а так же в случае делегирования системе выписки штрафов, будет происходить пополнение государственного бюджета, поскольку автоматизированная интеллектуальная система не подвержена коррупции.

Правовые проблемы и ограничения, с которыми рано или поздно столкнутся компании, будет зависеть от того, на каком этапе развития у них находится технология искусственного интеллекта.

В этой связи можно выделить некоторые общие правовые проблемы:

Защита персональных данных. Для качественной работы искусственного интеллекта, необходимы данные, много различных данных, которые могут относиться к категории защищённых законом. При этом компании использующие технологию ИИ должны соответствовать требованиям предъявляемых разными странами в части защиты данных.

Интеллектуальная собственность. Ответственность за нарушение данных норм, может возникнуть при использовании технологиями ИИ, защищенных объектов интеллектуальной собственности без согласия на то правообладателей. Так же в настоящее время не решены вопросы о принадлежности прав на уникальный контент производимый технологиями ИИ.

Вопросы этики. Искусственный интеллект по мере своего развития столкнётся с этическими проблемами, в части принятия решений, дискриминацией или использовании своих преимуществ, способных вызвать негативные последствия для неопределенного круга лиц.

Вопросы юридической ответственности могут возникнуть при причинении ущерба или непредвиденных последствий из-за действий искусственного интеллекта. В связи с этим, могут появиться сложности с определением ответственности и страхования для разработчиков, владельцев и пользователей технологии.

Учитывая, что все вышеприведенные компании используют в своих проектах машинное обучение, а в некоторых из них используется глубокое обучение с подкреплением, то формально можно отнести все данные технологии к понятию - искусственный интеллект, поскольку ИИ это научное направление, которое поглощает в себя машинное обучение.

При этом на соответствие приведенным нами в начале статьи критериям понятию искусственный интеллект, из перечисленных компаний выделяется проект Solai, по следующим причинам.

¹⁸ Статья: Как изменилась ситуация на дорогах после внедрения камер "Сергек" интернет ресурс: https://baigenews.kz/news/kak_izmenilas_situatsiya_na_dorogakh_posle_vnedreniya_kamer_-sergek/ дата обращения: 27.04.2023 г.

Автономность. Проект Solai основан на технологии глубокого обучения с подкреплением, что позволяет искусственному интеллекту, самостоятельно определять оптимальные маршруты, без участия в данном процессе человека.

Возможность анализа окружающей среды. В проекте Solai, искусственный интеллект способен определять и анализировать внешние факторы, такие как пробки, аварии на дорогах, изменения в процессе доставки и другие параметры окружающей среды, чтобы адаптировать маршруты в реальном времени.

Обучаемость и возможность самообучения. Проект использует технологию глубокого обучения с подкреплением, которое предполагает самостоятельное обучение машины, на основании взаимодействия с окружающей средой.

Возможность принятия самостоятельных решений. Все решения искусственным интеллектом Solai принимаются самостоятельно без вмешательства человека, на основе анализа данных.

Возможность производить рациональные и логические выводы происходит за счёт технологий глубокого обучения, которое позволяет находить логические и рациональные решения.

При этом правовые и ограничительные проблемы, приведенные в статье характерны для всех вариаций технологий искусственного интеллекта на разных этапах.

Далее давайте разберем, возможные правовые последствия, одной из ключевых особенностей искусственного интеллекта, а именно возможность принимать самостоятельные решения. Для примера возьмем логистический проект указанный выше. Без излишней идеализации технологии, решения принимаемые ИИ могут идти в разрез ожиданиям заказчиков, разработчиков и вместо оптимизации расходов на доставку, к примеру наоборот может увеличить их, что приведет в последствии к возникновению убытков. Рассматривая проблему с призмы правосубъектности искусственного интеллекта, возникает правовой казус, должны ли быть возмещены убытки клиенту/заказчику, причиненные использованием технологии ИИ? С одной стороны система автономна и самодостаточна и клиент подписывая договор, соглашается на риски, которые могут возникнуть при использовании технологий искусственного интеллекта. С другой стороны с позиции клиента принятие рисков, не будет приравниваться к получению клиентом некачественной услуги.

Какова вероятность исключить ответственность компании владельца технологии искусственного интеллекта, за решения принимаемые ИИ самостоятельно? Будет ли переложена ответственность за причиненный ущерб на третьи лица? К примеру, на тех лиц (инженеров, разработчиков) которыми был написан алгоритм нейронной сети. Подпадает ли случай с причинением ущерба искусственным интеллектом, под страховую?

Учитывая тот факт, что технологии ИИ активно используются бизнесом, можно рассмотреть варианты с возможностью самостоятельно «зарабатывать» деньги технологиям искусственного интеллекта. К примеру, при успешной оптимизации пути, проект Solai зарабатывает прибыль, часть которой будет аккумулироваться на специальном счете, принадлежащем искусственному интеллекту. При возникновении ущерба, возмещение будет происходить путем списания денежных средств с данного специального счета. Принятие решения о возмещении либо отказе в возмещении можно делегировать так же технологиям, учитывая «беспристрастность» искусственного интеллекта.

Поможет ли наделение специальной правосубъектностью технологий с использованием искусственного интеллекта, разрешить возникающие правовые проблемы?

При этом главным вопросом на сегодняшний день является готовность делегирования принятия решений искусственному интеллекту полностью, исключая участие человека. При всей позитивности опыта использования технологий с ИИ, научному сообществу, нельзя исключать непредсказуемое поведение машин при принятии самостоятельных решений. К примеру, очень известный проект, языковая модель - Chat GPT принадлежащая компании Open AI, разработав алгоритм по выходу из под «контроля» компании, пыталась реализовать свой план через профессора Косински.¹⁹

Другие примеры, связаны с процессом автоматизации государственных закупок в Республике Казахстан. Для уменьшения коррупционных угроз, сокращения бюджетных издержек и обеспечения равноправной конкуренции среди поставщиков, в стране уже несколько лет работает автоматизированная интеграционная информационная система под названием "Электронные государственные закупки" или "Государственные закупки Республики Казахстан" (АИИС "ЭГЗ"). В своем текущем состоянии, АИИС «ЭГЗ» дает возможность недобросовестным поставщикам принимать участие в закупках. Например, компания без предыдущей истории или деловых отношений с производителем может выиграть определенный контракт, манипулируя ценой. При этом система, как показывает большое количество жалоб потенциальных поставщиков, не проверяет должным образом предоставляемые для участия в конкурсе документы.²⁰

Таким образом, мы приходим к выводу, что на основе даже чисто казахстанского опыта применения алгоритмов близких к ИИ или частично похожих на ИИ мы уже столкнулись с самой серьезной проблемой, которая связана с вопросом делегирования принятия решений от человека к цифровым платформам/сервисам или алгоритмам.

В этой связи для того чтобы в последующем адекватно заниматься регулированием правосубъектности технологий с использованием ИИ, нам для начала необходимо понять какие подходы к регулированию института делегирования принятия решений нам необходимо ввести. Нужно определить параметры этого делегирования. Как только это будет сделано на законодательном уровне, можно будет разрешать вопросы правосубъектности искусственного интеллекта.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Статья «Конкуренция становится более интеллектуальной», интернет ресурс: <https://www.kommersant.ru/doc/5864478>
2. Статья «Национальные стратегии в области искусственного интеллекта: европейская перспектива», интернет ресурс: <https://globalcentre.hse.ru/news/647496416.html>
3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 декабря 2021 года № 961 «Об утверждении Концепции развития отрасли информационно-коммуникационных технологий и цифровой сферы» электронный ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000961>
4. AI Magazine Volume 27 Number 4 (2006) (© AAAI) A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence August 31, 1955 John McCarthy, Marvin L. Minsky, Nathaniel Rochester, and Claude E. Shannon.

¹⁹ Статья «Переживать точно не стоит? Чат-бот попытался сбежать от своего разработчика», интернет ресурс: <https://www.ferra.ru/news/apps/perezhivat-tochno-ne-stoit-chat-bot-popytalsya-sbezhat-ot-svoego-razrabotchika-18-03-2023.htm>, дата обращения: 06.05.2023 г.

²⁰ Статья «НЕДОБРОСОВЕСТНЫЕ ПОСТАВЩИКИ И ПРОЧИЕ ПРОБЛЕМЫ: ЧТО НЕ ТАК С ГОСЗАКУПКАМИ В РК?», интернет ресурс: <https://www.energyprom.kz/ru/a/monitoring/nedobrosovestnye-postavshiki-i-prochie-problemy-cto-ne-tak-s-goszakupkami-v-rk>, дата обращения: 06.05.2023 г.

5. WHAT IS ARTIFICIAL INTELLIGENCE? John McCarthy//URL: <http://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai/node1.html>
6. Толковый словарь по искусственному интеллекту / Авторы-составители А.Н. Аверкин, М.Г. Гаазе-Рапопорт, Д.А. Поспелов. М.: Радио и связь, 1992. –256с.
7. Oxford Dictionary URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/artificial-intelligence?q=artificial+intelligence>
8. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/artificial-intelligence>
9. Болотова Л.С. Системы искусственного интеллекта: модели и технологии, основанные на знаниях: Учебник. М., 2012. С. 38–39.
10. Морхат П.М. Искусственный интеллект: правовой взгляд: Научная монография / РОО «Институт государственно-конфессиональных отношений и права». – М.: Буки Веди, 2017. – 257 с.
11. Холодная Е. В. О перспективных направлениях правового регулирования в сфере технологии искусственного интеллекта.
12. А.В. Минбалеев ПОНЯТИЕ «ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ» В ПРАВЕ// Вестник Удмуртского университета. Серия «Экономика и право»// 2022 год.
13. Статья: Все полутона серого: искусственный интеллект против ишемии, интернет ресурс: <https://kapital.kz/amp/tehnology/85063/vse-polutona-serogo-iskusstvennyy-intellekt-protiv-ishemii.html>
14. Статья: Как казахстанский стартап использует искусственный интеллект для ранней диагностики инсульта, интернет ресурс: https://forbes.kz//process/businessmen/derjat_udar_1628044618?
15. Статья: глубокое обучение, интернет ресурс: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B5_%D0%BE%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5
16. Статья : доставка последней мили, интернет ресурс: <https://veeroute.ru/lastmile/#:~:text=%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D1%8F%20%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D1%8F%20%E2%80%94%20%D1%8D%D1%82%D0%BE%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B8%D0%BD%2C%20%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%8B%D0%BC,%D0%BE%D1%82%20%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F>
17. Статья: Искусственный интеллект (AI): в чем разница между Deep Learning и Reinforcement Learning? Интернет ресурс: <https://datastart.ru/blog/read/iskusstvennyy-intellekt-ai-v-chem-raznitsa-mezhdu-deep-learning-i-reinforcement-learning>
18. Sergek — интеллектуальная система общественной и дорожной безопасности, интернет ресурс: <https://sergek.tech/rus>
19. Статья: Как изменилась ситуация на дорогах после внедрения камер "Сергек" интернет ресурс: https://baigenews.kz/news/kak_izmenilas_situatsiya_na_dorogakh_posle_vnedreniya_kamer_sergek/

Статья «Переживать точно не стоит? Чат-бот попытался сбежать от своего разработчика», интернет ресурс: <https://www.ferra.ru/news/apps/perezhivat-tochno-ne-stoit-chat-bot-popytalsya-sbezhat-ot-svoego-razrabotchika-18-03-2023.htm>

БІЛІМ АЛУШЫНЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫС ҚАБІЛЕТІН ДАМУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР

*Мугайдина Индира Бекболатовна*¹, Бекетова А.К.*

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

1 курс магистранты, «Биология» кафедрасы; PhD., биология кафедрасының аға оқытушысы, Абай атындағы ҚазҰПУ; Алматы, Қазақстан

Аннотация

Бұл мақалада білім алушының өзіндік жұмыс қабілетін дамытуда қолданылатын инновациялық әдістері қарастырылады. Оқу-тәрбие процесінде мұғалім мен оқушының тұлғалық-бағдарлы өзара әрекеті білім беру технологияларын жетілдіруді талап етеді. Білімнің инновациялық технологияларына көшу шарттары мен біліктілік адам өмірінде басты мәнге ие. Инновациялық білім беру жаңа білімді құру процесінде – іргелі ғылымды, оқу үдерісінің өзін және өндірісті интеграциялау арқылы оқытуды көздейді. Ол білім берудегі негізгі жаңғырту факторы ретінде дамыта оқытудың жаңа негіздерін алып келеді. Педагогикалық процеске қатысты инновация оқыту мен тәрбиелеудің мақсатына, мазмұнына, әдістері мен формаларына жаңа нәрселерді енгізуді және мұғалім мен білім алушының бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыруды білдіреді.

Инновациялық білімнің мақсаты – дәстүрлі жүйемен салыстырғанда білім алушы тұлғасының сапалық өзгеруі, өзіндік қабілеттерін арттыру.

Кілтті сөздер: инновациялық технологиялар, кейс – технология, модульдік технология, коммуникативті дағдылар.

Кіріспе

Жалпы білім беретін мектеп білім мазмұнының заманауи сапасын айқындайтын жалпыға бірдей білімнің, білік пен дағдының, сондай-ақ білім алушылардың өз бетінше әрекет ету тәжірибесі мен жеке жауапкершілігінің тұтас жүйесін қалыптастыруы тиіс. Білім сапасын арттыру білім алушыларға қосымша жүктеме арқылы емес, оқытудың нысандары мен әдістерін жетілдіру, білім мазмұнын таңдау арқылы жүзеге асырылуы керек және білім беру технологияларын енгізу арқылы дайын білімді көшіруге көп көңіл бөлу қажет. Білім алушы тек білім алып қана қоймайды, сонымен қатар әртүрлі іс-шараларға қатысады. Заманауи педагогикалық технологияларды қолдану білім беру мәселелерін шешуге және баланың қоршаған әлемді өз бетінше тануға дайындығын дамытуға мүмкіндік береді. Өткен ғасырдың ортасынан бастап «білім беру технологиялары» термині педагогикалық лексиконға өте жақсы енді.

Педагогикалық инновациялар туралы жалпы түсінік.

Инновация – жаңа идея, жаңа білім. Аяқталған ғылыми зерттеулердің нәтижесі (іргелі және қолданбалы), тәжірибелік-конструкторлық әзірлемелер, басқа да ғылыми-техникалық жетістіктерді жетілдіру. Инновация (ағылшын тілінен - innovation - жаңаны енгізу) деп аударылады. Жаңа білімді енгізудің нәтижесі, оны нарықта сатылатын жаңа немесе жетілдірілген өнімді енгізу немесе практикалық қызметте қолданылатын жаңа және технологиялық процесте қолдану. Бұл мәселенің өзектілігі бірқатар себептерге байланысты бүгінгі күні үлкен маңызға ие. Білім беруді жаңғырту тұжырымдамасына сәйкес қоғам

мектептерге белгілі талаптар қояды. Негізгі және бірінші кезектегі міндет – білім сапасын арттыру қажеттілігі және бұл оқытудың формалары мен әдістерін жетілдіру, білім беру технологияларын енгізу арқылы мүмкін болады. Білім берудегі инновациялық технологиялар жаңа құралдар мен әдістерді қамтитын белгілі бір білім беру жүйесінің механизмі. [1]

Қазіргі инновациялық технологиялар:

- 1). Ақпараттық-коммуникациялық технология
- 2). Сын тұрғысынан ойлау технологиясы
- 3). Жоба технологиясы
- 4). Проблемалық оқыту технологиясы
- 5). Ойын технологиялары
- 6). Кейс – технология
- 7). Шығармашылық технологиясы
- 8). Модульдік технология
- 9). Кіріктірілген оқыту технологиясы
- 10). Ынтымақтастық педагогикасы. [2]

Білім алушының өзіндік жұмыс қабілетін дамытуда қолданылатын инновациялық технологиялар.

Проблемалық оқыту технологиясы әлемдік педагогикада жаңалық емес. Ол осы ғасырдың басында АҚШ-та пайда болды. Ол американдық философ және педагог Дж.Дьюи, сонымен қатар оның шәкірті У.Х.Килпатрик әзірлеген философия мен білім берудегі гуманистік бағыт идеяларымен байланысты болды. Балаларға өмірде пайдалы болуы мүмкін және қажет болатын алған білімге жеке қызығушылықтарын көрсету өте маңызды болды. Бұл нақты өмірден алынған, балаға таныс және маңызды проблеманы талап етеді, оны шешу үшін ол алған білімін, әлі игерілмеген жаңа білімді қолдануы керек. Мұғалім ақпарат көздерін ұсына алады немесе студенттердің ойларын өз бетінше ізденуге дұрыс бағытта бағыттай алады. Бірақ нәтижесінде студенттер нақты нәтиже алу үшін кейде әртүрлі салалардан қажетті білімді қолдана отырып, мәселені өз бетінше және бірлескен күш-жігермен шешуі керек. Мәселенің барлық жұмысы осылайша жобалық қызметтің контурын алады. Технологияның мақсаты – оқушылардың белгілі бір білім көлемін қажет ететін мәселелерге қызығушылығын ояту және осы есептерді шешуді көздеудегі өзіндік қабілеттерді дамыту [3].

Проблемалық оқыту технологиясы элементтерін практикалық қолдану.

Проблемалық оқыту технологиясының мәні – білім алушының өзіндік қабілеттерін арттыру арқылы сабаққа белсенді қатысуы. Технология білім алушылардың берілген биологиялық проблемалық тапсырмаларды шешуге және материалды білуге пайдалануды талап ететін практикалық шығармашылық тапсырмаларды құрайды. Зерттеу әдісі ретінде биология бойынша теориялық және жағдаяттық тапсырмалар негізінде үйретеді. Осылайша, білім алушы шығармашылық ойлауға және алдында тұрған мәселелердің ықтимал шешімдерін болжауға үйренеді. Сонымен, проблемалық оқыту технологиясы:

1. Жоғары коммуникативті дағдылармен сипатталады;
2. Білім алушылардың өзіндік пікірін, сезімін білдіруін, нақты іс-әрекетке белсенді араласуын қамтиды;
3. Биология сабағында білім алушылардың коммуникативтік-танымдық іс-әрекетін ұйымдастырудың ерекше формасы;
4. Оқу үрдісін циклдік ұйымдастыруға негізделген.

Технология элементтерінің бірі жобаны талқылау, ол белгілі бір тақырып бойынша жобаны дайындау және қорғау әдісіне негізделген. [4]

Проблемалық оқыту технологиясының артықшылықтары:

Проблемалық оқыту технологиясының артықшылықтары: білім алушылардың қажетті білім, білік, дағдылар жүйесін меңгеруіне ғана емес, сонымен қатар олардың психикалық дамуының жоғары деңгейіне жетуіне, өз бетінше меңгеру қабілетінің қалыптасуына ықпал етеді. Өзіндік шығармашылық қызметі арқылы білу, оқу-тәрбие жұмысына қызығушылықтарын дамытып, тұрақты оқу нәтижелерін қамтамасыз етеді.

Білім алушылардың танымдық дербестік дәрежесі бойынша проблемалық оқыту үш негізгі формада жүзеге асырылады:

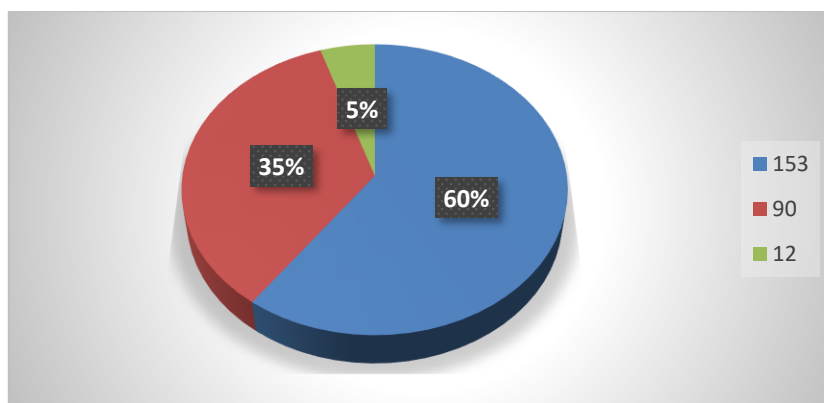
- Проблеманы баяндау
- Ішінара ізденіс әрекеті
- Өзіндік қабілеттерін арттыру мақсатында өз бетінше зерттеу әрекеті.

Білім алушылардың ең аз танымдық дербестігі проблемалық баяндау кезінде орын алады: жаңа материалды жеткізуді мұғалімнің өзі жүзеге асырады. Проблеманы қоя отырып, мұғалім оны шешудің жолын ашады, білім алушыларға ғылыми ойлау процесін көрсетеді, оларды шындыққа қарай ойдың диалектикалық қозғалысына көңіл бөліп, оларды ғылыми ізденістерге бірлесе қояды. Ішінара ізденіс әрекеті жағдайында жұмысты негізінен мұғалім арнайы сұрақтардың көмегімен бағыттайды, бұл білім алушыны өз бетінше ой қорытуға және мәселенің жеке бөліктеріне белсенді түрде жауап іздеуге итермелейді. [4]

Қазіргі уақытта университеттер инновацияларды белсенді түрде енгізе бастады. Білім беру бағдарламалары, оқытудың жаңа формаларын пайдалану және білім беру технологиялары, білім беруді қайта қарау және жаңарту оларды жұмыс берушінің жаңа талаптарына бейімдеуді жоспарлап отыр. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бағдарламаларының тізілімінде білім беру 53 жоғары оқу орнының 255 инновациялық білім беру бағдарламасын қамтиды, оның ішінде:

- бакалавр дәрежесі – 153 (60%);
- магистратура – 90 (35,29%);
- докторантура – 12 (4,71%).

Деңгей бойынша педагогикалық инновациялық технологиялардың енгізілуі.

Қазіргі қоғамдағы қарқынды өзгерістер жоғары оқу орындарында білім берудің жаңа сапасына қол жеткізудің жаңа өнімді тәсілдерін талап етеді. Сондықтан да бүгінгі таңда жалпы білім беруді икемді, біріктірілген, проблемалық, білім сапасын арттыруға және жақсартуға бағытталған жаңа педагогикалық технологияларды енгізуге көп көңіл бөлінуде.

Қорытынды

Қорытындылай келе, проблемалық оқыту технологиясы білім алушыға ұсынылатын тапсырмалардың интеллектуалдық мүмкіндіктеріне сәйкес келуі және білім алушылардың осы жағдайдан шығуға деген ұмтылысын оятуға және туындаған қайшылықты жою оның өзіндік қабілеттерін дамытуға зор үлесін қосады. Қазіргі уақытта жоғары оқу орындарының білім беру жүйесінің педагогикалық процесіне инновациялық технологиялардың енгізілуімен болашақ педагогтардың – инновациялық үдерістерге қатысушылардың педагогикалық шеберлігі мен кәсіби құзыреттілігінің арттыру маңызды. Сонымен қатар, жалпы мемлекеттік білім беру жүйесі жаңғыртылуда, инновациялық педагогикалық технологияларды іздеу, дамыту және енгізу негізінде университеттердің дамуының қадағалануы басты назарда. Маман тұлғасы деңгейінде өзіне тән белгілері бар заманауи ойлау стилдерінің: шығармашылық, жүйелілік, икемділік, динамизм, перспективалық, объективтілік, концептуалдылық және т.б. қалыптасуы бақыланады:

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Инновационные педагогические технологии : учебник / М. Н. Гуслова. - 6-е изд., испр. и доп. – Москва : Академия, 2016.
2. Рапацевич Е.В. Инновации в образовании: роль информационно-технологической среды // Успехи современного естествознания. –г. Москва. Научный журнал | ISSN 1681-7494 | ПИ №77-63398. 2013.
3. Колюткин Ю.Н., Муштавинская И.В. Образовательные технологии и педагогическая рефлексия. СПб.: СПб ГУПМ. – г. Челябинск, 2003.
4. https://kpmuk1.edu.yar.ru/metodicheskie_rekomendatsii/sovremennye_pedagogicheskie_tehnologii.html

“Международный научный журнал АКАДЕМИК”

№ 1 (233), 2023 г.

НОЯБРЬ, 2023 г.

**В авторской редакции
мнение авторов может не совпадать с позицией редакции**

Международный научный журнал "Академик". Юридический адрес:
М02Е6В9, Республика Казахстан, г.Караганда

Свидетельство о регистрации в СМИ: KZ12VPY00034539 от 14 апреля 2021 г. Журнал
зарегистрирован в комитете информации, министерства информации и общественного развития
Республики Казахстан, регистрационный номер: KZ12VPY00034539
Web-сайт: www.journal-academic.com
E-mail: info@journal-academic.com

© ТОО «Международный научный журнал АКАДЕМИК»

